

14.993 ✓
1/15

OSZK

Magyar Széchenyi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

AZ ATHENAEUM OLVASÓTÁRA

OSZKA
KÖTELES PÉLDANY
A MAGY. NEMZETI MÚZEUM IRÁRÁÉ

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

ASSZONYI SZÍV.

REGÉNY.

IRTA

PAUL BOURGET.

FORDITÓTTA

TÓTH BÉLA.

ELSŐ KÖTET.

BUDAPEST.

AZ ATHENAEUM R. TÁRSULAT KIADÁSA.

1893.

14993/1/15

~~25.400.~~

I.

Egy kis baleset.

1881 márcziusában, egy kék és derült délután, három óra felé, Candale grófnét, ki Párisnak az ujságokban emlegetett hűsz »legszebb« asszonya közül való volt, épp oly kellemetlen, mint csaknem veszedelmes és hétköznapi baleset érte. Mikor kocsisa az avenue d'Antinról befordult a Champs Élysées felé, a ló megbokrosodott, félreszökött és elesett, oly ügyetlenül lökve a kocsit az út kőszegélyéhez, hogy a bal rúd eltört. A grófnénak nem történt egyéb baja, mint hogy erős rázkódást szenvedett és néhány pillanatig feszült volt minden idege. De a nap tervei egyszerre mind füstbe mentek; pedig sok terv lehetett, a bőrbe foglalt, kis órával és névjegy-tartóval ellátott fehér porcellán-táblácskára irt jegyzetek után ítélve. A fiatal asszony arcza, ez a keskeny, finom vonásu, megnyúlt ábrázat, melyet két kék ragyogó szem és melegszerű szőke haj világított meg, szinte haraggal határosan bosszus lett, mikor ki kellett szállni a kocsiból, az immár sűrűvé összeverődött sokaság közé. Az általános kíváncsiság

fokozta rosszkedvét s bár máskor mindig oly igazságos és elnéző szokott lenni, még cselédei iránt is, kemény hangon mondta az inasának:

— François, mihelyt talpra állt a ló, hagyja itt ezt az ügyetlen Aimét, hadd bajlódjék maga. . . . Maga pedig menjen a rue Royaleba, a klubba. Fél óra mulva kocsi várjon rám Tillièresné háza előtt.

Aztán utnak indult gyaloglásra alig való finom czipőjében a rue Matignon felé, a hol az a barátnője lakott, kit a szegény Françoisnak említett. Ez a hosszú, barna libériába bujtatott nagy, jámbor fiú még mindig sápadt volt a ló elestén való ijedtében és elszontyolodva hajtogatta: »Igenis, méltóságos asszonyom,« mikor a bakról lefordult kocsis, a szegénytől pirosan korholta, hogy miért olyan ügyetlen és miért nem tud segíteni. A grófné ezalatt áttört a sokaságon. Egyre az forgott az eszében, hogy egész délutánja oda van.

— Az az ügyetlen kocsis! gondolta magában. És hogy ennek épp ma kellett törtennie, mikor ugy is oly sietős a dolgom. . . . Bárcsak otthon lenne még Juliette. . . . Ha nincs otthon, megvárom az anyjánál. . . . Pedig be szeretném rögtön látni. . . . Már egy hete nem találkoztunk. Párisban semmire sem ér rá az ember. . . .

E benső beszéd közepett ment az utczán, magasan hordva mályvaszinü gyönyörű kis kalappal fődött fejét, és karcsu termetét, mely szürke tollprémes, hosszú, szürke köpönyegbe volt burkolva.

A járókelők nézték őt, azzal a tekintettel, melyből az asszony mindig olvasni tud; fiatalságában diadalt, öregségében pedig szépségének vereségét. Ha a sétáló asszony oly utánozhatatlanul előkelő, mint a minő Gabrielle de Candale volt, a vele szemközt jövő járókelő mindig valóságos komédiát játszik. Elsuhan a nő mellett s azt hinné az ember, hogy meg se látta. De várjuk meg, míg két lépést haladt és ime mily gyors mozdulattal fog visszafordulni egyszer, kétszer, háromszor, hogy szemével kísérje az asszonyt. Ezt a rejtelmet magyarázzák meg a fiziológusok! Az asszonynak hátra sem kell tekintenie, hogy meg legyen győződve a hatásról és — a moralisták magyarázzák meg ezt a rejtelmet, — a hatás mindig hizeleg neki, még akkor is, ha a járókelő púpos, löcs-lábu vagy nyomorék volt s hizeleg még akkor is, ha a hölgy Franciaországnak egyik oly nagy történeti nevét viseli, mint Candale grófné! Pedig ennek az asszonynak nem volt kaczer hire. Most igazi veszélyből szabadult meg. Egy időre elvesztette ujdonatuj kocsiját, az igen mély, keskeny ablaku angol hintót, a melyet Londonban készítettett, saját utasítása szerint, s a melyet alig két hónap óta használt. Alkalmasint elveszett az istálló legjobb lova is. Elég oka lehetett volna tehát arra, hogy komor kedvvel érkezzon a rue Matignonba. És a bájos szent, mint épp az a barátnője szokta nevezni, a kihez most menedékhelyet kérni ment, még sem hordta többé aranyos szemöldöke közt azt a bosszús

vonást, mikor kesztyüs kezével betaszította a régi, nehéz kaput. Ot perczig sétálva az utcán, része volt abban a gyönyörűségben, hogy a névtelen csodálók pillantásai közt igen csinosnak érzi magát, és a szentek ezt a gyönyörűséget annál édesebbnek ítélik, a minél kevésbé engedik meg magoknak, hogy asszonyok legyenek. Candalené arcza olyan félig derült volt, mint jó kedvében szokott lenni, mikor áthaladt az udvaron, balra, az üveggel elzárt perronu kis lépcső felé. De ez az örömtől lehetett, mert megtudta a kapustól, hogy Tillièresné otthon van. Azonnal találni egy bizalmas barátnőt, a kinek elmondhatja egy különben ártatlan baleset körülményeit, olyan dolog, hogy szinte örülni lehet miatta a balesetnek és a grófné, mikor megnyomta a csengettyű gombját, mosolygott a gondolatra:

— Bizonyos, hogy Juliette még jobban meg fog ijedni, mint a hogy én megijedtem.

Bár alig kilencz év telt el az óta, még a Candalené társaságabeliek közül is kevesen emlékeznek arra a rejtelmes, bájos asszonyra, a kit a grófné röviden »barátnőnek« nevezett akkor is, mikor magához beszélt, szive csöndjében és akkor is, midőn másokhoz szólt, hangosan. Hogy e történetét megérthessük, nem fölösleges legalább néhány vonással leképezni ezt az immár eltűnt nőt, a ki különben akkor is csaknem ismeretlen volt még barátnője társasága előtt is. De hiszen Tillièresné egyike volt

ama nagyvilági hölgyeknek, a kik a világ háta mögött élnek, egész az elmosódásig tartózkodók, szerények és épp annyi diplomáciát fejtenek ki a végett, hogy ne tűnjenek föl, mint a más nők, hogy vakitsanak és uralkodjanak. Egyébaránt e karakter szimboluma és a magányosság kedvelésének bizonyítéka volt már a kis palóta is, melynek keskeny perronján Gabrielle arisztokratikus silhouetteje megjelent. Egyedülvalóság levegője lengett a ház körül, melyet egy udvar választott el az épület testétől és kertek környékeztek a rue de Cirque felől. Ebben a modern és eleven városrészben, némelykor valóban a vidékies nyugalom paradoxona ez a rue Matignon, melynek egyik oldalán hosszú fal fut végig, és melynek régi házai nem változtak a mult század óta, s melyet kikerülnek a Champs Élyséesről a faubourg Saint-Honoré felé menő uri fogatok, inkább az avenue d'Antinra fordulva. Még az üvegeköponyeges kis lépcsőnek is eredeti fizionomiája volt. Szinehagyott szőnyeggel fődött öt lépcsője ugyancsak üvegajtóval végződött fönt, hol a vörös kárpitok között világosság jutott az előszobába. Az épület nem tartozott a szokott közönséges pavillonok közé, mert a ház négyemeletes volt; sem nem ment igazi palotaszámba, mert Tillièresné és anyja, Nançayné, csak a földszintet és az első emeletet bérelte. S ez a lakás mégis nagyon nekik való volt, mert szobáikat összekötő belső lépcsőt építették, s nem kellett használniok a közös lépcsőt, melynek bejárata jobbkézt

ugyanott volt, a hol baloldalt a kis üvegkalitka. Nem nagyitjuk e semmiségek jelentőségét, de ha a fény fitogatása mindig hiusággal jár, ugy a félreeső utczában ez a kissé melankólikus lakás bizonyos rátartósságra és mintegy a nagyvilági sikerektől való félelemre vallott. Vajjon ha Tillièresné nem törekedett volna mindenkép arra, hogy megvédje magányosságát, megoldta volna-e azt a lehetetlen problémát, hogy huszéves korában özvegységre jutva, tiz évet ugy töltsön gazdag és gyönyörű létére Párisban, hogy alig említsék a nevét?

Természetes tehát, ha a közönyösek már elfeledték e nőt, ki oly kevéssé volt hasonló a századvég elegáns hölgyeihez; a néhány jóbarát azonban azzal a rajongással érdeklődött iránta, a melyet az idő nem csökkenthet. Ezek a jóbarátok a kíváncsiaknak, a kik nem gyöztek csodálkozni, hogy e szép teremtes ily félhomályban örli le ifjusága éveit, mindig e frázissal feleltek: »Sokat szenvedett!« S ezt mindenki olyan hangon mondta, mintha gyöngéd, őszinte bizalom hallgatásra kötelezné. A tragédia, mely Juliette-et özvegységre juttatta, megmagyarázta az ő egész karakterét. Férje, Roger de Tillières marquis, a vezérkar egyik legkitünőbb tisztje, 1870 júliusában elesett Douay tábornok mellett; a gyászos háboru egyik legelső golyója érte. A marquisné hatodik hónapjában volt, mikor minden kimélet nélkül tudtára adták e hirt. Iszonyu roham érte s mikor magához tért, időnek előtte anyja volt egy gyer-

meknek, a ki aztán csak három hétig élt. Az ilyesmi bizony elég arra, hogy egész életére összetörjön valakit. De bármily szörnyük és különösek is legyenek életünk eseményei, bennünk magunkban nem teremtenek semmit. Csakis a velünk született hajlamokat növelik vagy csökkentik. Tillièresné még boldogkorában is mindig félrevonulni vágyó, magányt, szinte elzárkózást kedvelő teremtés volt. Ha az ilyen megvonulás őszinte, a Juliettehez hasonló előkelő, szép és gazdag, tehát könnyen a világ forgatagába kerülő nőkben okvetetlen a szív kissé fájdalmas érzékenysége a mozdító ok. Az ilyen nőknek első lépésüktől fogva érezniök kell, hogy a nagyvilági élet leplezett banálisságokkal, hazudságokkal, sőt brutálisságokkal jár. Azonnal egy ösztön érintődik meg bennük, mire magukba szállnak; elmélkednek, finomulnak és reakció révén bensejükben igazi művészekké válnak. Szükségük, hogy életükben előkelő, ritka, különös, egyéni legyen minden dolog, butorzatukon és öltözékükön kezdve barátságukig és szerelmükig. Nem hódolnak meg a divat előtt, vagy ha alája is vetik magukat, belekeverik saját énjüket. Sokat vannak otthon és ugy rendeznek el mindent, hogy valóságos kitüntetésszámba megy, hozzájuk jutni. Hogy mindez miként sikerül nekik? Az az ő titkuk. Kivántatva magukat, azt is elérik, hogy kegynek látszik, ha valamely más szalonba elmennek. Mindez nem jár veszély nélkül. Először is az történhetik meg velük, hogy szertelen fontosságot

tulajdonitanak maguknak, aztán kelleténél többet foglalkozva érzelmeikkel, lelkükben a mesterkéeltség és komplikáltság betegségei támadnak. De e nők társasága végtelenül vonzó. Barátjaik hiúságának szüntelenül hizeleg az a gondolat, hogy ők a választottak közül valók. Aztán mennyi apró figyelem, mindennapos kényeztetés jár e barátsággal! Mert apróra ismerik környezetük karakterét, tapintatuk megkimél bennünket a legcsekélyebb kellemetlen érzéstől is. Ha vonzalmuk körében élünk, mulhatatlanul szükségessé és pótolhatatlanokká válnak reánk nézve. S mikor meghaltak, mély emléket hagynak hátra abban a szűk körben, a hol éltek. Ez volt Juliette sorsa is. Még most is, mikor találkozunk az ő kis szalonjának régi rendes vendégeivel, minők Félix Miraut, a festő, Jardes tábornok, Avançon, az öreg diplomata és Ludovic Accragne, az egykori préfet, csak valamely kommentárokra alkalmas anekdotát kell megpenditenünk s a régi hivek, ha bizalmasaink, okvetetlen elmondják:

— Ha ön ismerte volna Tillièresnét . . .

Vagy:

— Lám, az ember Tillièresnénél nem tarthatott attól, hogy ilyen néppel találkozik . . .

Vagy:

— Csak Tillièresné volt az, a ki . . .; de ha nagyon bolygatjuk a dolgot, mindnyájan szinte elárultnak érzik magukat és rögtön rátérnek rendes tárgyaikra. Miraut legujabb virágképéről beszél;

Jardes fegyverzettervét emlegeti; Avançon elmondja, hogy Sadowa után mily titkos küldetéssel járt Olaszországban; Ludovic Accragne pedig rátér a hajléktalanok menedékházára, melynek ő egyik buzgó pártfogója. Ugy látszik, egykori barátnőjük iskolájában tanulták meg ezt a diskrécziót, melyet az ilyen természetű nők követelnek meg az ő hiveiktől. De különben is, hogy tudná megértetni velünk Tillièresné páratlan báját ez a szörnyen konkrét, képes beszédű festő, a tehnikai kifejezésekkel élő tábornok, a sima formákba vesző diplomata, és a merev közigazgatási dolgokhoz szokott volt tisztviselő. A báj! Ezt a titokzatos semmiséget, azt a kecses varázst, melyet e szó rejt magában, csak egy nő tudja meg-eleveníteni bizalmas suttogásban, egy nő, a ki nagyon szerette azt a másikat. Tillièresnét az ő ártatlan, csábító boszorkányságával nem tudta senki más annyira elénk büvölni, mint Candalené, ha ugyan megnyílt az ajka, a mi ritkán történt, mert ez a szegény szent úgy fél ez emléktől, mint ha lelkét terhelné. Mikor a kétség föltámad bennünk, többnyire úgy tekintjük magunkat, mintha okai lettünk volna a szerencsétlenségnek, melyre csak alkalmat szolgáltatunk. És az érzékeny grófnénak hányszor jutott eszébe ez a márcziusi délután, mikor becsöngetett »barátnőjéhez« és mennyiszor gondolta: »Ha nem beszéltem volna vele aznap! Ha nem mentem volna hozzá!« Vajjon véletlen vagy végzet az igazi neve az események folytonos és váratlan, egymásra

ható játékanak, mely azt intézi, hogy néha egy teremtésnek egész boldogtalansága, vagy egész boldogsága a kövezeten elcsuszó lótól, ügyetlen kocsistól, eltört kocsirúdtól, s egy mindebből következő látogatástól függjön?

Véletlenség, végzet vagy gondviselés, — annyi bizonyos, hogy Candalené szőke fejében, a kaczer kis mályvaszinü kalap alatt, nem fordultak meg se e gondolatok, se rossz sejtelmek, mikor az inas végigvezette őt a nagy szalonon a kisebb felé, a hol Juliette rendszeren lenni szokott. Tillièresné az ablak mellett egy keskeny asztalnál, alacsony ellenző mögött irt és csak föl kellett emelnie fejét, hogy lelásson a kertbe. A kora tavasz e szép derült kék napján már lilaszinü rügyek ütköztek ki a még fekete gallyak végén. A zöld gyp már fölverte ritka, rövid szálaival a barna földet. És minthogy csak egy folyondárral befuttatott fal választotta el a kis kertet a szomszéd utca két nagy parkjától, Juliette csinos arcza szinte a lombjavesztett sűrűsége rajzolódott. Tillièresné, mikor észrevette Candalenét, fölkiáltott örvendetes meglepetésében, aztán fölugrott, hogy megölelje barátnőjét.

— Lásd, mondá, föl vagyok öltözve. A kocsimat várom. Épp hozzád akartam menni, hogy végre tudjak valamit felőled . . .

— Nem találtál volna otthon, felelt a grófné,

és bizony egy csöppbe mult, hogy akár sohase láttál volna többé.

— Ugyan ne bolondozzál.

— Már pedig épp most nagy veszedelemből szabadultam meg.

— Ne ijeszgess . . .

Gabrielle most elmondta a kis balesetet, — kissé romantikusan, mint a hogy a nők mindig beszélnek és Juliette halk fölkiáltásokkal kísérte a történetet. E kettőhöz hasonló igazi barátnők bizalmas beszélgetésére volt teremtve ez a kedves fészek, ez az egész reggel, márcziusi naptól langyosra melegedett szoba, melyben most hosszú, széles fadarabok csendes lángja terjesztett kellemes hőséget. Hiába kerestük volna itt a mai párisi nők kissé furcsa szövethalmazait és csecsebecseit. A marquisné elmés arisztokrata ötletből egyszerűen ide szállíttatta nançayi boudoirja butorzatát, s a kis teremben most minden legkisebb részlet XVI. Lajos idejének izlésére vallott, azé a koréra, a melyben Tillièresné nagyatyja, Charles de Nançay, Rivarol pártfogója, a kastélyt restauráltatta. A fehér kárpitok és a szépen faragott fabéllés kissé semleges színe, a régi szövetek kékes árnyéklatai kellemesen egyeztek a kopottas arany keretekbe foglalt arczképekkel. Vajjon sejtette-e Juliette, hogy ez a száz év előtti berendezés mindennél jobban illik az ő sajátos szépségéhez? Annyi bizonyos, hogy egy kis rizsporrall szőke haján, — mely épp oly hamvas volt, mint a

milyen aranyos a Gabrielleé, — finom szája szögletére ragasztott kis fekete pöttyel, rózsás arczán egy kis pirosítóval, magas sarku czipellővel kicsi lábán és Marie-Antoinette-ruhával karcsu termetén, igazi kortársa lett volna ama híres Laure de Nançay marquisnének, kinek arczképe a Charles marquisé mellett függött. És még fekete pötty, hajpor, pirosító és czipellő nélkül is szinte félelmesen hasonlított ehhez a szépanyához, a kit legregényesebb szerelméért, — éppenséggel nem regényes időkben — oly gyalázatos czélzattal illetnek Tilly emlékiratai. Juliette gyermekiesen bájos, szinte egy törékeny meissenai porcellán-babáéhoz hasonló szépségének a tekintet mélysége és a mosolygás bánatossága adott komoly érdekességet. Tillièresné arczán egy vonás álmodozó bájjá változtatta a XVIII. század kissé cziczomás kecsességét. Ha néha akarata ellenére fölindultnak látszott, szeme bogarának hirtelen kitágulása, mely szinte feketévé tette szép, sötétkék szemét, elárulta nagy akarattal visszatartott beteges idegességét. Ez az oly nemes fajra és annyi rejtett szenvedélyre valló arcz, különös ellentét volt Candalené arczával, melyet szinte megfinomított és patricziusivá tett a századokon át való öröklés, de a melyből a mellett csupa energia és tettekésség sugárzott. A grófnét szinte hipnotizálta ama rettenetes Candale marsál kultusza, ki barátjával Montluc-vel versengett a vérengzésekben. A vallásháborúk századában okvetlen egyike lett volna ama kemény harczosnőknek,

kiknek kegyetlen bátorságáról L'Estoile beszél; vagy hogy ne menjünk olyan messzire: chouanne, ama vendéei és cotentini amazonok közül való, a kik utczahosszat lődöztek, mint a legvitézebb katonák, Tillières marquisné, a gyöngéd és szelid teremtés, a szerelem hősnőit juttatta eszünkbe, e hősnőket, kiknek tipusa egy La Vallière vagy egy Aïssé megható alakjában testesül meg. Az egyik keretből leszállt Van Dyck-kép volt, a másik régi pasztel, melyet rejtelmes varázs keltett életre. De ha a külső analógiákkal erkölcsi analógiák is járnak, mint a hogy e nők egyikében titokzatos hősiség rejtett, másikában pedig a szenvedély örvényei lappantak: mindezt nem vehette volna észre a legélesebb megfigyelő sem, mikor a két asszony ott fecsegett a kereveten; mert mihelyt véget ért a baleset tárgyalása, a Worth ruháiba öltözött Van Dyck-kép s a pasztel, kinek szabója Doucet, rögtön rátért a toiletteekre, látogatásokra és multságokra, vagyis pletykázott — hogy e divatos csúf szóval nevezzem e csúfolódó madárcák kedves csevegését; — mig végre a grófné eljutott az elmaradhatatlan kérdésig:

— Mikor ebédelsz nálam, hogy jól kibeszélgethessük magunkat? Holnap?

— Holnap nem, mondá Tillièresné, az unokahugom van nálam. Nem akarnád inkább holnapután, csütörtökön?

— Csütörtökön? Akkor meg én nem vagyok

szabad, mert a testvéremnél ebédelek . . . Ugy hát pénteken.

— Én meg ez nap épp Avançonéknál ebédelek. Képzeld, nekem kell kibékítenem imádómat a feleségével. Avançoné azonban igen korán fekszik le s ha az operában épp a te napod van és ha nem lesz nálad senki . . .

— Senki . . . Helyes. Ne fogass be kilencz órakor; elmegyek érted Avançonékhoz . . . De péntek még messze, igen messze van. Most jut eszembe: hátha ma este jönne el?

— Nem lehet, édesem, felelt Tillièresné; nézd iróasztalomon azt a levelet, épp akkor fejeztem be, mikor jöttél . . . Miraut már igen rég faggat, hogy üljek előtte, és mivel egyedül voltam anyámmal, irtam neki . . .

— Hát ne küldd el a levelet, mondá a grófné; hidd meg, nagy szolgálatot teszesz nekem vele . . . ez a mai ebéd szinte robotszámba megy előttem. Ott lesz a pont-sur-yonnei egész vadásztársaság. Ismered őket: Prosný, Artelles, Mosé . . .

Aztán kissé habozva folytatta:

— Még valaki, a kit talán nem fogsz szívesen megismerni . . . Mert az vagy, a mit az angolok *particular*-nak hívják . . .

— A francziák pedig *prude*-nek vagy *chipie*-nek, vágott közbe Juliette nevetve. És persze csakis azért, mert nem akarok hozzád menni olyankor, mikor csődület van nálad . . . És ki az a rejtelmes

ember, a kit előre meg kell tiltanom, hogy be ne mutass nekem?

— Óh, nem nagyon rejtelmes, felelt Gabrielle; csak Raymond Casal az.

— A Corcieuxné? kérde Juliette; és mikor a grófné igent intett, gonoszul folytatta: Az bizonyos, hogy a szigoru Poyanne meg fog róni érte . . . Okvetetlen azt mondja majd: »Miért fogad Candalené ilyen embereket?«

A grófné nem igen kedvelhette azt a jóbarátot, kinek kissé furcsa erkölcsbirálatát Tillièresné kicsufolta, mert szemében egy kis gonosz káröröm csillant föl a gunyolódásra és nekibátorodva folytatta:

— Azt fogod neki mondani, hogy inkább a férjem barátja, mint az enyém. Különben őszinte legyek? Ugy-e, Casal a te szemedben, meg a Poyanneében és mindenkiében gonosz ember, a ki az asszonyokhoz csak azért jár, hogy elveszítse őket? Hiú fráter, a ki kompromittálta Hacquevillenét, Ethorelnét, Corcieuxnét és tudom is én még kit; kártyás, a ki a klubban rettentő dolgokat viszen véghez; durva legény, a ki csak azért kel föl a játékasztaltól, hogy lovagoljon, vívjon, vadászszon és *drunk as a lord* végzi az éjszakát. Lám, ez a te Casalod, meg a te Poyanneodé.

— Az én Casalom! szakította félbe Juliette; nem is ösmerem őt, a mi pedig az én Poyanneomat illeti, valld meg, hogy nem lehetek felelős ismerőseim antipatiáiért.

— De igenis, a te Poyanneod, mondá a grófné. Mert ha nem elvált ember volna, hanem özvegy, és ha az a gaz felesége, a ki most Flórenczben éli világát, abban a megglepetésben részesitené őt, hogy meghalna . . .

— Nos, fejezd be, szólt Tillièresné.

— Mindig azt gondoltam, hogy képes lennél férjhez menni hozzá; és ő, fogadni mernék, hogy szintén gondol a dologra, mert már is úgy őriz téged, mint valami menyasszonyt.

— Először is nem hiszem, hogy ilyen sötét tervei lennének, mondá Juliette jóízűen nevetve; aztán nem is tudom, mit felelnék neki, ha csakugyan arra kerülne a sor, végül pedig egy négy hónap hiján harmincz éves menyasszony szembezállhat egy hiú viveurrel, a ki kártyás, félig jockey, félig vivómester és szörnyen iszákos, mert hiszen így festetted le vendégedet . . .

— Mert épp a szavamba vágtaal, mikor azt akartam mondani, hogy ez a legendás alak nem hasonlóbb az igazi Casalhoz, mint a *Châtiments* III. Napoleonja a mi szegény császárukhoz . . . Hiú! Hát tehet ő arról, ha belebotlott egy pár bolond asszonyba, a kik aztán kérkedtek vele. Hiába nevezsz! Igenis, kérkedtek vele! Pauline de Corcieuxvel odáig jutott, hogy nem is fogadta többé. És a szakítás után kicsoda kiáltott a másikra kigyót-békát? A férfi vagy a nő? Becsületes asszonynak tartom magamat, és azt állítom, hogy

Casal soha egy olyan szót nem ejtett ki előttem, a. mit nem lett volna szabad mondania. És művelt, érdekes ember, tele van nagy utazásainak emlékeivel! A Kelet, India, Kína, Japán . . . ; bejárta az egész világot. Hogy játszik? Mert egy kicsit gazdagabb, mint amazok az urak, több lova volt, tehát több pénzt vesztett. Ez a nagy bűne. Meglehet, hogy egész a mániáig viszi a vivást. De nem beszél róla, és sosem hallottam, hogy kardforgató ügyességével visszaélt volna. Meglehet az is, hogy iszik. De van olyan jóízű ember, hogy mikor hozzám jön, mindig uralkodik magán . . . Tudod mi ez a fiú? Egy elkényeztetett gyermek, a kinek az élet nagyon könnyű volt, de azért van egy csomó kedves tulajdonsága. És milyen szép is! De hiszen láttad? . . .

— Azt hiszem, mutatták nekem egyszer az operában, mondá Juliette. Fekete haju magas ember, a szakálla szőke.

— Az rég volt, szólt Gabrielle, most már csak bajuszt visel. Be bolond ez a párisi élet! Százszor is találkoznotok kellett már!

— Én keveset járok ki, mondá Juliette, de különben is szórakozott létemre nem könnyen jegyzem meg az arcokat.

— De ma este csak eljössz, hogy meglásd a szép Casalt?

— Eljövök. De hogyan beszélsz róla! Menynyire lelkesedsz! Ha nem ismernélek . . .

— Ugy-e azt mondanád, hogy szerelmes vagyok bele? Ej, nekem harczias vérem van, és irtózom a világ igazságtalanságától . . . De remélem, nem adsz föl Poyannenak?

— Ah, már megint ez a Poyanne! szólt Juliette, vállat vonva.

— Igenis az, rázta fejét a grófné. Ha nincs itt, minden rendben van. Telebeszéli a fejedet s mindig észrevettem, hogy mennyire tud rád hatni. De nini, jön a kocsim . . .

Mihelyt az inas jelentette, hogy a grófné kocsija előállt, következett a sok »hát már«, »de hiszen alig hogy jöttél«, »ma este. édesem«, majd csókok, nevetés, mikor Casal neve ismét szóba került, aztán midőn Candalené távozott, mély csend, melyet alig tört meg az óra ketyegése és a tűz pattogása. Juliette magára maradva, asztalához ült és miután szétépte a Mirautnak szánt levélkét, egy kék papirost vett elő, hogy uj levelet kezdjen, melyet alkalmasint nehéz volt megírnia, mert soká forgatta finom ujjai között a tollszárat, folyton a kertre nézve, mely most már bánatosabb volt az alkonyodó ég alatt. Végre ezt írta:

»Kedves barátom,

Ne jöjjön ma este tizenegy óra előtt. Gabrielle volt nálam az imént. Tíz nap óta nem láttam őt és nem utasíthattam vissza, mikor mára ebédre hívott. Ebéd után azonnal otthagyni nem

lehet őt. Ne haragudjék hát rám, ha két órával később fogom meghallani öntől, hogy mi történt ma a képviselőházban és hogy sikerült beszéde. Ne jöjjön majd hozzám csalódott pillantással, a melyből azt olvashatom ki, hogy ismét szemrehányást tesz nekem azért, a mit ön — elég helytelenül — az én nagyvilági oldalamnak nevez. Ön igen jól tudja, hogy mi nekem a világ ön nélkül — nélkülöd és mennyire szeretném, ha jogom lenne mindenki előtt nyíltan hirdetni, hogy mi vagy te barátnődnek

Juliettenek.◊

Mikor a levelet leragasztotta, a boritékra a jobboldal egyik amaz ismert szónokának nevét írta, a ki az időtájt Versaillesben olyan szerepet játszott, mint ma a nemes Mun gróf. Ez a név pedig nem volt másé, mint Henry de Poyanne grófé — a mi azt bizonyítja, hogy még a legbensőbb barátnők is csak félig őszinték szoktak lenni. Mert ha Candalené, mint láttuk, sejtette is, hogy Poyanne mily érzelmekkel viseltetik Tillièresné iránt, mégis ezer mértőldre volt attól, hogy azt higgye, hogy ez érzelmeket viszonzózzák és hogy e két teremtés voltaképp szerető és szerelmes. A nagyon becsületes asszonyoknak — Gabrielle is az volt, bár szerette kissé fitogatni, — megvannak a maguk naivságai, melyek az ő föltétlen egyenességüket bizonyítják. És a sorok között mennyi mindenféle apróságot mondott el ez a csinos

kis kék levél! Ha Juliette nem ragasztja le rögtön, hanem még egyszer bensőségesen elolvassa, észre vette volna, hogy e kaczer mondatok, a tegezödésre fordulás s a vég hizelgő szavai perfidiát rejtegetnek, vagy legalább tesznek jóvá. Vagy ha nem is épp azt, egy kis hűtlenséget. Vagy nem hűtlenség, ha egy szerelmes asszony olyasmit cselekszik, a miről előre tudja, hogy busítani fogja kedvesét? Juliette pedig tudta, hogy Poyanne a mai fontos ülésen beszél és bizonyosan megsértődik, ha kedvese, ki erre az ülésre hitvány ürügy alatt nem ment el és őt már nyolcz órakor láthatta volna, ismét elodázza a találkozást azért, mert egy barátnőjénél ebédel valakivel, a kit ő, Poyanne, nem szeret. Juliette nem egyszer mondta meg Gabriellenek, mikor Corcieuxné szóba került, hogy Poyanne Casalt igen keményen itéli meg. Ha a szép özvegy még egyszer elolvassa levélkéjét, észreveszi magán, hogy, bár egész életére Poyannehoz van kötve, — mert titkon házasságot ígértek egymásnak, — furcsa kíváncsisággal hallgatta Gabriellet, mikor erről a Casalról beszélt, a ki az ő jövődöbeli férjének olyan antipatikus. Ha egészen őszinte lett volna maga iránt, talán meggyőződött volna, hogy Poyanne iránt való érzelmében egy kis fáradság kezd mutatkozni; egy kis fáradságtól pedig a nagy megunásig gyors az átmenet, épp oly gyors, mint egy kis kíváncsiságtól a nagy kaczersáig... De vajjon szét tudjuk-e választani az ezernyi szálat, mely gondolatunkban kereszteződik, leveleink frázisai

mögött, mikor olyan valakinek irunk, a ki igen közel van a szívünkhöz? A szerelmes leveleknek épp úgy megvan a maguk titkos értelme, mint a tragikus eseményeknek, és mikor Juliette egy fél óra múlva megállt kocsijával a rue Montaigne-ban a postahivatal előtt, hogy maga dobja a levélkét a szekrénybe, nem sejtette, hogy alapjában mit jelentenek az ő bájos sorái; valamint Candalené sem sejtette, hogy hirtelen meghívása mily végzetes és gyászos fontosságú lesz legkedvesebb barátnőjének egész életére.

OSZK

II.

Az ismeretlen.

Tillièresné, valahányszor nem ebédelt otthon, mindig jóelőre elvégezte toilettejét, hogy legalább jelen legyen anyja étkezésénél, ha már nem vesz részt benne. Nançayné harmincz évet töltvén a vidéken, megszokta, hogy mindig pont háromnegyed hét órakor üljön az asztalhoz. A két nő megosztotta ezt az első emeleti ebédlőt, melybe nem fért több tiz embernél. Ez az anya, ki imádta leányát, és pedig leányáért s nem magáért, -- ritka dolog ugy az anyáknál, mint a leányoknál, -- ugy alkalmazkodott, mikor a lakás berendezéséről volt szó, hogy a két lélek egymás mellé simult, de nem elegyedett össze. Az öreg asszonynak megvolt a maga emelete, a maga szalonja, saját cselédsége és a saját független napi-rendje: -- télen, nyáron reggel hat órakor fölkelés, misehallgatás a szomszéd klastromban és kilencz órakor lefekvés. Nançayné ritkán ment le a földszintre. Azt akarta, hogy Juliette oly szabad legyen, mintha egyedül lalnék; de azért mégis az ő szárnyai alatt maradjon. Szertelen önmegtagadásában szem-

rehányást tett magának, hogy elfogadja a kedveskedéseket, melyekkel leánya elhalmozza valahányszor csak távozik hazulról. De mégis csak elfogadta, mert tudta, hogy Juliette, ki ugy is keveset jár ki, egy tapodtat se menne különben. Pedig milyen édes öröme tellett abban, mikor ő láthatta meg először leánya egy-egy fényes uj öltözékét! Az ebédlőben néha nagy szeretet perceit töltötték el. Harmadik ritkán volt társaságukban. Poyanne eleinte, mikor Juliettenek udvarolt, szüntelenül ürügyeket talált ki, hogy eljöhessen, legeltetni szemét a kedves képen: a fényesen öltözött fiatal asszonyon, ki mindig gyászruhás anyját szolgálja e csöndes ebédlőben, két magas oszlopon álló, császárság-korabeli nagy lámpa békés világánál. Mióta Tillièresnéhez való viszonya megváltozott, mindig szégyenérzet fogta el, ha az öreg Nançayné szemébe kellett tekintenie. Ez a jeles vitázó, a ki híres volt arról, mily hidegvérü tud lenni az ellenséggel teli gyűlésekben, a tis. teletre méltó agg nő közelében mindig azt az aggodalmas szorongást érezte, a melyet az igen becsületes lelkekben a bűnös titok kelt. Rettegett a félig süket öreg asszony világoskék, nagyon értelmes szemétől, mely egyetlen ifjúsága volt e sápadt, fonnyadt arcznak. Nançayné, bár alig lehetett hatvan éves, többnek látszott hetvennél, saját bánatai és a leányát ért szomorúságok ugy megmérgezték élete forrásait. Egymás után, ugyanazon esztendőben vesztette el férjét és két fiát; alig egy év mulva pedig Juliette

jutott özvegységre. Ez a fájdalmas anya, kinek gondolata szemmel láthatólag mindig kedves halottainál járt, meghatott örömben éledt meg, mikor utolsó gyermeke így diszbe öltözve, mosolygón kedveskedett neki, mint most ebben a félórában, Candalené ebédje előtt. Juliette ez este fekete csipkével borított rózsaszín ruhát viselt, ugyancsak rózsaszín csokrokkal. Hamvas haja közt és kis fülében gyöngy csillogott. Az alig kivágott ruha csak keveset árult el kebeléből és finom vállából; de azért látszott nyakának határozott vonala és derekának hajlékonysága. E ruhájában asszony és leány bája elegyedett benne. Félig meztelen karja egyre mozgott és gyűrűkkel teli szép keze szüntelenül azzal foglalkozott, hogy apró szolgálásokat tegyen öreg anyjának, bort töltve, kenyeret szegve neki, vagy gyümölcsöt választva számára. Mig ily gyöngéden szorgoskodott, kék szeme ragyogott és szőke teintje rózsásabb volt, mint máskor. Vidám mosolygás lebegett ajkán, melytől jobbra egy gödrike volt. Csak elégedett napjaiban lehetett ilyen. Anyja boldogan nézte vidám arczát. Első pillantásra föl szokta ismerni, mikor megy az ő Julietteje valahova kelleetlenül és mikor fog mulatni kedve szerint. Az ilyen mulatságot úgy fogta föl, hogy leánya visszavágyódik a világba, és talán újra férjhez megy. Ez a gondolat vigasztalta őt, mert sejtette, hogy nem sokára magára kell hagyni gyermekét. Egnéhány perczig hallgatott, aztán megszólalt a süketek tiszta,

vékony hangján, füléhez tartva kissé reszkető kezét, hogy jobban meghallja a választ:

— Szinte féltékeny kezdek lenni: arra a Gabriellere, mikor látom, hogy mily örömet mégy hozzá. Kik lesznek még ott?

— Csak igen kevesen, felelt Tillièresné, érezvén, hogy elpirul. Candaleék rendes vadásztársasága Gabrielle azért hívott meg, hogy ne legyen egyedül a férfiak közt . . .

— Lám, pedig épp ennek a házaspárnak a példája riaszt el attól, hogy férjhez menj, szólta Nançayné fejét rázva, aztán busan folytatta: Szegény asszonyka, nincsenek gyermekei és még sem csügged el soha!

— Valóban nem csügged, mondá Juliette, és szeme elsötétedett egy pillanatra, mikor a barátnője sorsán rágódó titkos szerencsétlenségre gondolt. Louis de Candalenak még legénykorában viszonya volt bizonyos Bernardnéval, egy gazdag iparos feleségével és egy fiuk lett. Miután megházasodott, csakhamar szinte nyíltan folytatta ezt a viszonyt. A grófné büszke lemondással türte a dolgot; s ennek a magyarázata egyszerű: az egész vagyon az övé volt, és a nemes asszony nem akarta, hogy a Candale-család utolsó sarja tőle, a megsértett feleségtől kikoldult életjáradékból legyen kénytelen élni. Aztán mindig remélte, hogy neki is lesz fia, ki azt a nevet viseli, mely iránt ő a legromantikusabb tisztelettel viseltetik. Meg, bár mint legyen is, szerette a férjét.

Tillièresné ismerte ezt a szomorú történetet, mert Gabrielle elmondta neki: és résztvett barátnője keserűségében. És most, anyja mondását kiegészítve, így folytatta:

— Én nem hiszem, hogy valaha ily türelmes tudnék lenni.

— Ej, szólt Nançayné, minek is juttattam eszedbe ezeket a szomorú dolgokat. Nem szeretlek, mikor ilyen komor vagy. Mosolyogj még egy kicsit, mielőtt elmennél, és légy vidám, mint az imént. Oly boldog voltam! Fél éve nem láttam ilyennek a szemedet.

»Hogy szeret engem az én kedves mamám!« gondolta Juliette egy negyed óra múlva, míg kocsija a rue de Tilsitt felé, Candaleékhez robogott. »Hogy ismeri a szememet és hogy tud olvasni belőle! És csakugyan igaz, hogy úgy örülök ennek az ebédnek, mint egy gyermek. Vajjon miért?«

Bizony miért? — Ez a kérdés nem jutott eszébe sem akkor, mikor barátnőjével beszélt, sem mikor a levelet írta Henry de Poyannének; de most, anyja megjegyzése után, egyszerre föltámadt benne, mikor a hintó szögletében ült. Az asszonyok mindig a kocsiban szoktak legmélyebben elmélkedni, mert ott érzik magukat legjobban elszigeteltnek a körülöttük forrongó világtól. Tíz percz, — a rue Matignontól a rue de Tilsittig, tíz percz, — gyakran elég volt Tillièresnének, hogy apróra analizálja egy-egy este apró eseményeit. Most azonban hosszú

órákra lett volna szüksége, hogy elemezze azt a munkát, mely fejében véghez ment, mióta Gabriellel beszélt; és bár ez a hallgató asszony igen tisztán szokott belelátni önmagába, most okvetetlen csalódnia kellett az agyában törtétek természetét illetőleg.

A kíváncsiság kis magva, melyet a Casal név vetett belé, hogy úgy mondjam: csirázni kezdett ábrándozásában. Egész délután türte, hogy gépies teendői között folyton rá gondoljon és vigyázatlanul elfogadta a képeket, a melyek e név körül lebegtek. Megjelent előtte Corcieuxné és olyan volt, mint a minőnek Casallal való szakítása után látta: összezuzott a bánattól és fölismerhetetlenségig megváltozott. Minden női szivben van bizonyos mennyiségű érdeklődés ama férfiak iránt, a kik ily halálos szerelmessé tudtak tenni egy asszonyt. Ez a homályos érdeklődés már akkor megmozdult Tillièresnében, mikor oly végtelen megsajnálta az elhagyott nőt és eltöprengett magában: »Vajjon mi köti ez emberhez azt a teremtést egész az elbecstelenedésig? . . .« Tillièresnében segített fölgerjeszteni ezt a különös kíváncsiságot Casal csábító ereje is, melylyel a hivatásos nőhódítók szoktak a becsületes asszonyokra hatni. Juliette egészen erkölcsi okokból folytatott szerelmi viszonyt és megőrizte a becsületes nő minden finomságát még e ferde helyzetben is, melyet különben ő és Poyanne házasságnak szoktak tekinteni. Igen sokszor volt már szó a Don Juanok e, ha

szabad így mondani, előre vetett igézetéről, melylyel az Elvirákat elbűvölik, hogy Molière halhatatlan szimbolumát említsük. Ez mind mostanig megoldatlan probléma. Némelyek asszonyi mását látják benne annak a férfiúi bolondságnak, melyet egy embergyűlölő humorista *redemptorismus*-nak nevezett: a vágyódás, szerelem által váltani meg a czédákat. Mások pusztá hiuságnak ismerik föl. Mikor a becsületes nő imádójává tett egy ilyen zabolátlant, vajjon nem kevélykedik-e abban, hogy elhódította számtalan másoktól és pedig olyanoktól, a kiket, mint erényes lélek, kimondhatatlanul gyűlöl. Talán megeljük e rejtvény megfejtését, ha elhiszszük, hogy a sziv megtelésének van törvénye. Bizonyos rendbeli impressziókat csak korlátolt mennyiségben tudunk befogadni. Ha ez a mennyiség betelt, nem bírunk többé azonos impressziókat befogadni és ellenállhatatlan vágy támad bennünk ellenkező impressziók után. Ezt az elméletet megerősíti egy bizonyosság: a becsületes asszonyok a nőcsábítókhoz csak harmincz éves korukban szoktak vonzódni, miután az erényes élet részesítette őket valamennyi, kissé hideg áldásában. Mikor Tillièresné a háboru után Párisba érkezett és fájdalomtól, büszkeségtől mámoros fiatal özvegy volt, bizonynyal antipatiát érzett volna ez iránt a Casal iránt, a ki most már órák óta, perczről-perczre jobban érdekelte. Gondolatainak zürzavarában, a nélkül, hogy sejtette volna, »kristályosodott meg« ez ember számára, hogy ezt a Beyle révén divatossá

lett elmés kifejezést használjam. Azt hitte, hogy őszinte, mikor így felel a miéltre, melyet bátran fölvetett: »Kiváncsi vagyok megismerni valakit, a kire Gabrielle, rossz hirneve mellett is, sokat ad, ez az egész . . .« Aztán érezvén, hogy e találkozás után való titkos vágyódásban mégis van valami, a mi beteges, így igazolta magát: »Meg hát persze a tiltott gyümölcs is.« Ezt a vágyódást, akár beteges volt, akár nem, nem vehette volna észre a legfinomabb megfigyelő sem, mikor Tillièresné kiszállt kocsijából a Candale-palota udvarán. Hangja oly nyugodt és határozott volt, mikor azt mondta a kocsisnak: »Háromnegyed tizenegykor«, és rejtelmes arca oly békés, oly ártatlan, mikor belépett a csarnokba, a hol már mind együtt voltak a vendégek; mikor pedig bemutatták neki azt az embert, a ki miatt elfogadta a meghívást, alig látszott, hogy észreveszi az ismeretlent. Casal is hasonló egykedvűséggel hajlott meg, elannyira, hogy Gabrielle, ki a szeme szegletéből leste őket, barátnője hidegségének okát Poyanne prédikációjában kereste. Majd Juliettehez ment és súgva kérdezte tőle:

— Nos, mit szólnsz hozzá?

— Semmit, felelte Tillièresné mosolyogva. Szép fiú, a milyen akárhány van.

— Lám, előre megmondtam, hogy nem a te genreod, szólt Candalené. Tudd meg különben, hogy az asztalnál melléd ültettem. Ha nem akarod, még van idő megváltoztatni.

— Minek? válaszolt Juliette, bájosan rázva fejét.

Gabrielle nem unszolta tovább, de ez a szeretlen közönyösség nem látszott előtte természetesnek s nem csalódott. Igen jó barátnők voltak ők ketten. De a nők és a férfiak barátsága között az a különbség, hogy a férfiak barátsága föltétlen őszinteség nélkül lehetetlen, míg a nőké igenis lehetséges. Egy barátnő soha se hiszi azt egészen, a mit barátnője mond; mindazáltal ez a folytonos kölcsönös gyanakvás nem akadályozza meg őket abban, hogy egymást nagyon ne szeressék. Tillièresnére, mióta ismét társaságba járt, valóban egy férfi sem tett oly nagy hatást, mint Corcieuxné volt kedvese, ki az első pillantásra egész valóját megrendítette. A rendkívül nagy várakozás mintegy felajzotta lelkének összes hurjait és szokatlan élénkséggel volt érezendő vagy a csalódás bánatát, vagy az örömet, találkozáván azzal az emberrel, a kit egész kíváncsisága környékez. Casal külseje pedig olyan volt, hogy erősen hathatott minden csak némileg is regényes lélekre, az elmének ilyen előleges munkája nélkül is.

Ebben a fiatal emberben teljesen megtestesült hirének és személyének ama rejtelmes ellentéte, melyről Candalené annyit beszélt, hogy Juliette végre szinte megzavarodott tőle. Éppenséggel nem volt az a »szép fiú, a milyen akárhány van«, a kiről Tillièresné hipokrita fitymálással szólt; és nem is hasonlított ahhoz a kellemetlen alakhoz, a kit egy-

szer látott, a mint mogorva arczatlansággal könyökölt a klub-páholy bársonyos párkányára. Minden arcnak megvan a maga delelő kora, az az idő, mikor kifejezésük egész ereje nyilatkozik meg bennük. Némely izmos és epés embereknek, mint a milyen ez is volt, ez az időszaka összeesik a második ifjúsággal. Casal harminczhét éves volt. A gyönyörűségek hajhászása, mely kimeríti a limfatikusokat, gutaütésig viszi a vérmeseket, megbomlasztja az idegeseket: a nap és az éjszaka e sokféle fáradalmai ezt az embert megfinomították, mintegy spiritualizálták. E fáradalmak oly nyomokat hagytak arczán, melyek megtévesztették a gondolatot, azt a hitet keltve, hogy benső, nemes bánat bélyegei. Arczának színe az az egyenletes, meleg sápadtság volt, mely vele születik az emberrel, és a melyet nem birnak megváltoztatni sem a kártyaasztal mellett átvirasztott éjszakák, sem a vadászaton töltött napok maró szélvészei. Rövidre nyirt és még igen fekete haja őt zegzugban nőtte be széles homlokát; a választék a halánték felé már meglehetősen szélesbedett. Homlokán ábrándozás ült, pilláinak redőiben szomorúság, világoszöld, szinte szürke szemében mélyreható gondolat lappangott. Az orr egyenes, az áll erős volt, az arc kissé beesett; a száj érzékiségét gesztenyeszinű, csaknem szőke bajusz fődte el. Casal indiai utját használta föl ürügyül, hogy megmásítsa hajviseletét és levágassa szakállát, melybe már egypár ezüst szál vegyült. Így simává lett arczán egy kissé keserű

vonás jelent meg, mely rávallott a kiábrándult emberre, a ki világléletében már annyi dolgon mosolygott undorodva. Öregség és fiatalság, energia és bágyadtság egyesültek benne. De semmi közönségséget nem lehetett róla föltenni. Hihetetlennek látszott, hogy ez az arcz egy hivatásos viveuré; bár az erejében is karcsu test folytonos gyakorlásra vallott. Casal, ki természetesen magas és erős ember volt, kora ifjusága óta mindennap üzött valami sportot; vívott, labdázott, öklözött, lovagolt, vadászott, vitorlázott. Kissé nagyon is gondos öltözködése igazi divatkirályra vallott, holott ő voltakép nem igen törődött vele. A megszokott elegancia annyira áthatotta egész valóját, mintha így született volna, mintha a természet így alkotta volna meg egy előkelő állatnak, hogy így öltözködjék, így éljen és ne másképp. Férfias és csinos volt egyszerre, és ereje mellett kissé nőies is, a mi Tillièresnének azonnal megmagyarázta, hogy ez az ember a szeszélyek és frivolságok világában miért tudott annyi, szinte tragikus szerelmet kelteni; és miért haragusznak rá a férfiak, Poyannenal egyetemben, oly nagyon. Azok a nők, a kik bennünket férfiakat jobban ismernek, sem mint sejtjük, igen jól tudják, hogy közöttünk féltékenységgel határos irigységet támaszt, ha valakinek szerencséje van az asszonyok körül. Casalnak már csak a külseje is állandó megalázódást rótt a körülötte levőkre. És a férfiak hiuságai között, hogy

egyebet ne említsünk, a testi hiúság egyike a legszenvédélyesebbeknek és a legerősebbeknek.

— Az bizonyos, hogy nem olyan, mint mások.

Tillièresné elméjében egy negyed óra múlva ez a kis mondat fordult meg és a gondolatok egész új forrongásának csirája volt meg benne. Mindez pedig annak a vizsgálatnak volt eredménye, melyben még a legszórakozottabb nők is igazi művészek, és először látván bennünket, egy pillantással megismernek. Mi még azt hisszük, hogy ránk se néztek; holott ők már tudják, hogy milyen a szemünk, fogunk, kezünk, hajunk, mozdulatunk, mik az apró rossz szokásaink, minő a vérmérsékletünk és a nevelésünk. Mikor jelentették, hogy tálalva van, Candale Juliettenek ajánlotta karját, hogy fölvezesse az elsőemeleti ebédlőbe, mely a kisebb társaságok számára volt föntartva. Bár ez a kis terem csak arra rendeződött be, hogy a legbizalmasabb társaságoknak szolgáljon, valami mégis kifejezte benne a grófné egész karakterét, melyet a faubourg Saint-Germain champs-elyséesi osztályának lehetne nevezni. Vagyis Candalené nem tartozott a rue Saint-Guillaume környékének durczáskodó lakói közé, mert a legősibb nemességgel egyesítette a legujabb »chic«-et és eleganciát; mindazáltal lehetetlen volt őt összetéveszteni a pusztán gazdag asszonyokkal. Például ez ebédlőben kifeszítette ama tiz, még mindig ép kárpitok egyikét, melyet Alba herczeg ajándékozott az öreg Candale tábornagnak, mikor titkos követségben

járt nála. Ez annyira modern és mégis a szörnyű mult emlékeivel teli palotában nem volt egy zug, mely ne vallott volna arra a különös kultuszra, melylyel e fiatal asszony véres emlékü őséhez vonzódott. Ez az erdön át vonuló, lándzsás landsknechteket ábrázoló brugesi kárpit, ebben a szűk szobában, a hirneves ajándékozóra emlékeztető aláírásával, igen erős nemesi büszkeségre mutatott. De az olyan nők, mint Gabrielle, kik épp úgy csillogni akarnak, mint pénzvilágbeli vetélytársaik, de azért mégis szeretik magukat megkülönböztetni: szívesen kevélykednek nemességükben úgy, mintha az csak tegnapi keletű volna. Ez a régi és az új Franciaország között száz év óta folyó harcz egyik formája. Candalené oly fitogtatva szokta emlegetni származását, mintha nem is volna igazi Candale, ki unokabátyjához ment férjhez; ez azonban nem akadályozza meg őt abban, hogy ne ültesse asztalához, mint ez este — testvére, Arcole herczegné, Bonaparte egyik tábornagya unokájának felesége mellé, — egy híres bécsi bankár unokáját, Alfred Mosé urat. Igaz, hogy a Mosék már két nemzedék óta keresztények. A többi három vendég között voltakép csak egy volt, a ki, ha nem is fény, de ősiség dolgában vetekehetett a Candale családdal: Prosny vicomté. Artelles bárósága már Lajos Fülöp idejében keletkezett, mig Casal egy III. Napoleon korabeli, vasutakból meggazdagodott szenátor fia volt. Ily következetlen az olyan kor, melyben a legmerevebb

kevélység összeütközik a szokások leküzdhetetlen szükségével. Louis de Candale igen kedvelte a nagy vadászatokot és bármily nagy is volt felesége vagyona, hogy kielégíthesse ezt a kétség kívül öröklött kedvelését, kénytelen volt egynéhány kitünő vadászt a klub-tagok közül is társul fogadni. Így lett a pont-sur-yonnei vadászterület egyik főbérlője, Mosé, Candale s ennélfogva Candalené barátja. Mosénak egyetlen foglalkozása az elegáns élet volt és tiz évi ügyes fondorkodás után végre sikerült neki bejutni a Jockey-klubba. A grófné sokkal keresztényebb, sokkal értelmesebb és sokkal igazságosabb volt, semhogy antiszemita lehessen. Mindazáltal annyira nem szenvedhette az idegeneket, hogy szinte alig engedte házába lépni ellenségét, a brüsszeli Hurtrel-családból származó Bernardnét; és hogy mégis bizalmasai között türte Mosét, ezt a kis következetlenségét ügyes fordulatokkal védte meg, erősen hangoztatva, hogy ez csak kivétel. Dicsérte a gróf pajtását, hogy mily diszkrét, kitünő modoru és jótékony ember. És Mosé megérdemelte ezt a dicséretet. Mert ez a szőke kopasz, negyvenöt éves, éles tekintetű, keskeny, vértelen arczu ember nagy mértékben tudott alkalmazkodni a körülményekhez, a mivel különben minden sikerét kivivta az az erős faj, melynek — hiába keresztelkedett meg — típusát viselte. Kifogástalanul játszotta gentlemani szerepét. De vajjon, ha egy bölcs akad e vendégek között, nem veszi-e észre, hogy mily nagy csufolódó a sors, mikor itt látja a

történet legüldözöttebb népének e sarjadékát az alatt a kárpit alatt ülve, melyet egy dühös üldöző ajánlékozott egy másik üldözőnek? És ez a böles vajjon nem láthat-e nagy ironiát abban is, hogy Arcolené angol ezüstneműt forgat egy teljesen angolos teritékü asztal mellett, holott az első Arcole herczeg arról volt híres, hogy kimondhatatlanul gyűlölte a brit népet és provokáló levelet intézett Hudson-Lowehoz. Csakhogy a bölcsek nem igen járnak társaságba, vagy ha járnak is, filozófiájuk csakhamar snobizmusba süllyed. Ilyen képtelen ellenmondások támadnak mindenkor, ha csak öt-hat ember kerül is össze. Legokosabb nem kutatni a dolgokat jobban, mint ők maguk. A levesben levő spárgát evő Mosé meglepődött volna, ha megmondják neki, hogy az öreg Candale alkalmasint kész lett volna őt sajátkezűleg megégetni; és hogy megdöbbent volna Artelles, ki szomszédnőjének, a grófnénak szolgált, ha eszébe juttatják, hogy szépapja talyigát tolt a beaucei mezőkön; — és hogy elképedt volna Candalené, ha tudtára adják, hogy nem egészen járt el becsületes asszonyhoz méltón, mikor Juliette mellé ültette Casalt; — és hogyan elcsodálkozott volna Juliette, ha figyelmeztetik, hogy szomszédja iránt való, egyre föltünőbb közönyében, nőttön-növő érdeklődés lapang. A társaságban három ember volt, a ki nem tartott semmi meglepetéstől: Prosny, ki már az első fogás után szakértő gyönyörűséggel engedte magát át az emésztés élvezetének; Candale, ki gourmand

létére megvigasztalódott azon való szomorúságában, hogy legkedvesebb szeretőjét nem hívhatta meg saját asztalához; és Casal, ki sokkal többet hányatódott már világeletében, semhogy meg tudjon ütközni valamin.

Az ebéd természetesen azzal kezdődött, hogy meghányták-vetették Candalené kis balesetét. Aztán, bár épp holt saison volt, dühös vadász létükre legdrágább kedvtellésükről beszéltek. A grófné balesete alkalmat adott arra, hogy mindenféle vadász-baleseteket tálaljanak föl, a miről a társalgás csakhamar áttért a vadászfegyverekre. A paraszt eredetre valló arcú Artelles épp úgy kedvelte a lövöldözést, mint Candale, csakhogy egész más módon. Mig a hajtók a faszorban leső vadászok elé kergették a vadat, ő szeretett elszakadni a társaságtól és egyedül barangolni végig az erdőt, a mezőt. Vadorzó lappangott benne, mig Louis grófnak csakis a nagy hajtóvadászat, az összekergetett vad és az ebek harminczadjára juttatott zsákmány volt gyönyörűsége. Legalább is századszor vitatkoztak azon, hogy melyik a különb a sport e két fajtája közül; aztán fölelevenítették az emlékezetes vadászatokat és ilyen formán folyt a beszélgetés:

— Emlékszik még, Artelles, mondá Prosny, mikor a nagyhercegekkel vadásztunk Croix-Saint-Josephben? Vajjon hány szárnyast lőttünk le aznap?

— Háromezeret, felelt Artelles, és képzeljék,

milyen szerencsétlen ember vagyok én: kifogyott a nagyszemű puskaporom!

— Örüljön neki, szólt közbe Mosé, mert attól szétmegy a puska. A minap Taraválnál vadásztam a kis La Môlelál és Purdey-féle fegyverei mind tönkre mentek.

— Nagyszerű vadász ez a La Môle! kiáltott Candale.

— Hogy mondhat ilyent? szólt Prosny, legföljebb jó középszerű; hej, ha ismerné Strabanet! . . .

— Strabane! Strabane! mondá Artelles fejét rázva.

— Ah, ha ön is látta volna, kiáltott a másik, hogyan lőtt le egyszerre hat vörös foglyot: kettőt ültében, kettőt mikor fölugrott, kettőt pedig, mikor a madarak már elröppentek.

— Minden reggel a tükör előtt próbálja szünet nélkül vállhoz kapni a puskát; három fegyverrel, a melyet szolgálai adnak sorra a kezébe, szólt Mosé.

— E szerint mindig két emberre van szüksége, a ki a három puskát viszi; és ez vadászat? . . . kiáltott Artelles.

— Mondja csak Candale, kérde Prosny, ez még mindig az a Xeres, a melyet Desforgestől vett? Kitünő!

Arcolené e százszor hallott beszédeket azzal a nyugodt olasz némasággal hallgatta, melyet anyjától öröklött. Mig ő igen hasonló volt anyjához,

Gabrielle csak igen keveset ütött rá. Juliette a háziasszonynak épp az asztalt ékesítő virágokért mondott bókokat. A közepen, régi ezüst tartóban, fehér orgonavirágból, nagy sárga rózsákból és páfrányból kötött bokréta pompázott. Mályvaszinű, lila bársonyos virágu páfrányok is voltak, másik két kisebb, de nem kevésbé remek mívű tartóban. S ezt a három bokrétát leszórt orosz ibolyák kötötték össze. Ezt a sötét virágágyat a fehér abrosz, az üvegüve és a porcellán mint fényes szegély vette körül. A rózsaszín ernyős gyertyák az asztalt jobban világították meg, mint a szoba többi részét, és láthatóvá tettek rajta minden részletet, a terítékek mellé tett kis ezüst vajastányérokától a gyümölcsös tálakon levő, finoman czizelált kis figurákig. Oly elegancia volt ez, a minőt nagy ritkán látni, még a legdusabb házakban is, mert az óriás vagyon mellett még százados arisztokrata hagyomány és a háziasszony páratlan jó izlése is kell hozzá. Mikor Tillièresné dicsérni kezdte a virágok és a műtárgyak csinos elrendezését, Casal föltekintett. Szőke szomszédnője azt mondta meg hangosan, a mit ő épp magában gondolt. Az ebéd kezdete óta alig vegyített husz szót a vadászok társalgásába és azokba a szavakba, melyeket a két barátnő az asztalon át váltott. Megelégedett azzal is, hogy csak nézzen, mert a velük született finom érzékű emberek sohasem fásulnak el a szép iránt. Bár soha sem szokott beszélni se képekről, se műtárgyakról, elég éles művész-érzékre

tett szert, sokat csevegve azzal az egynéhány híres képiróval, a kiket drága arczkép-megbizások keresése, egy-egy szerelmes nagyúri hölgy kedvtelése vagy a hiuság visz olykor, vesztükre, a *clubman*-ek életébe. Casal így tanult meg látni; — egyszerű és mégis oly ritka dolog, hogy az összes vendégek között csak ő meg Tillièresné tudta élvezni a gyönyörű asztaldiszt. Sőt Casal észrevette még a három hölgy toilettejének harmóniáját is: a fakó aranyfürtű Candalené talpig vörösben volt; a meleg, bágyadt teintű, fekete hajú és világosbarna szemű Arcolené fehérben, a hamvasszőke, rózsaszín arcú Juliette pedig fekete csipkében. Casal a megjegyzés után, melyre föltekintett, figyelmesebben kezdte nézni szomszédnőjét, a mit a bemutatás óta nem tett.

Ez első perczen, míg az asszony egész valója remegett a kíváncsiságtól, Casal ugyanazt gondolta róla, a mit már egynéhányszor, mikor a színházban messziről látta: hogy elég csinos, de szinte jelentéktelen nőcske. Azokkal az asszonyokkal, kikben több a finom báj, mint a szembeötlő szépség, gyakran megesik, hogy eleinte félreismerik őket. Hasonlók ők Franciaország középső részének ama kellemes vidékéhez, melyeken az utas gyorsan halad át, más tájak felé törekedve, de a melyek azoknak, a kik ismerik, mindig uj és uj okokat adnak a vonzódásra. Mikor Casal a jónevelésű csélcsap legények tisztelőn indiskrét vizsgáló pillantását vetette Tillièresnére, meglátta, hogy szomszédnőjének dereka igen karcsu

és nyulánk, hogy válla, karja és nyaka tökéletes formáju, arcának vonásai pedig, bár kissé nagyon is filigránok, ideálisan finomak. Más ember mindjárt azt mondta volna: »De hisz ez igen csinos menyecske . . .« és tüstént udvarolni kezdett volna neki egy kicsit. Casal azonban, mihelyt fölébredt benne a megfigyelő, a külsőről rögtön áttért a karakter mély vizsgálatára. Folytonos mulatozása közben nem szokott le az elmélkedésről. A lelki fensőség, melyet egész valója lehelt, nem egészen volt hazudság. Elvek és pozitív tehetség híján, fő tulajdonsága volt a nagy ítélő erő. Bár folyton potomságokkal foglalkozott, mégis megvolt az a kiváló tehetsége, hogy mindig a dolog velejéig hatott. Soha sem volt fölületes. Ha a klubba új ember lépett, vidéki, amerikai, angol, orosz vagy argentinai, Casal egy-két nap mulva pontosan be tudott számolni, hogy ennek az idegennek mi van a hasában, — mint ezt a párisiak mondják, a kik az ismeretlenekkel olyan formán szeretnének eljárni, mint a kis leányok a bábukkal: mikor már eleget játszottak velük, ollóval fölvágják, hogy rögtön el is dobják. Ha egy-egy ismeretlen vivő jelent meg a porondon, Casal egy óra alatt csaknem oly gyökeresen kitanulta minden furfangját, mint Camille Prévost mester, a kivel annyira szeretett verekedni, épp csalhatatlan analízisa miatt. E tehetsége révén a lovakat csak úgy megtudta becsülni, mint egy kupecz; az ebédeket pedig úgy megbírálta, akár egy szakács. Mikor egyszer a

ma már föloszlott Fencing-clubban magára vállalta, hogy egy darabig fölügyel az asztalra, mindjárt második nap fölhevatta a főszakácsot és egyszerűen azt kérdezte tőle: »Miért használt maga ma tiz souval olcsóbb vaját, mint tegnap? . . .« S csakugyan nem csalódott. Ez az érzék és ez az értelem egyenlően éles volt kis és nagy dolgokban. Casal mindig meg tudta mondani, mi lesz egy új darab, egy színész vagy egy könyv jövődjé. Kudarczot soha sem vallott, mert hallgatott, ha nem volt bizonyos valamiben. És soha sem kockáztatott olyan semmitmondó véleményeket, a melyek a szalonok *bel esprit*-jeit gyűlöletessé teszik az igazán értékes emberek előtt.

Ezek a tulajdonságok tesznek sokakat uralkodókká a társasélet egyformaságában és egyhangúságában; ezek révén lesznek diktátorokká némelyek, míg mások mindig csak a népség-katonaság soraiban maradnak. A moralista föl nem foghatja, hogy hogyan egyesülhet a megfigyelés biztossága, a józan ész szerénysége és a helyes ítélet energiája olyan hiábavalóságokkal bibelődő emberekben, a kiknek sohasem jut eszébe, hogy valami hasznos vagy legalább komoly dolgot műveljenek. Az eszköz és a cél e különös ferde viszonyát vajjon veleszületett féltékenység okozza-e, vagy csak bizonyossága annak, hogy böles a nyelv, mely a *corruptio* latin szót használja, ezt a szót, melynek igazi értelme: *törés*. Hátha a gyönyörűségek korai és folytonos hajhá-

szása apasztja ki belőlünk azt az erőt, mely ideált teremthetne? Bármilyen is volt ennek az oka, annyi bizonyos, hogy Casal életét hozzá nem méltó körhely czimborák társaságában töltötte el és elméjének legjavát olyan problémák megfejtésére pazarolta, mint a minő most merült föl, mikor Tillièresné magára vonta figyelmét: »Kicsoda voltaképpen ez a kis menyecske?« Pedig ez a nő, kit ő gondolatában tiszteletlenül kis menyecskének hívott, legalább méltó volt arra, hogy tanulmányozzák.

Ez a tanulmányozás akkor kezdődött, mikor a *maitre d'hôtel* egy nagypecsétes *cos-d'estournal*elvel csiklandozta meg a vendégek érzékeit. Raymond mindenekelőtt azt fedezte föl a fiatal asszonyban, hogy rendkívül izgatott. Észrevette ezt a gondolatok gyors szökelléséből, mikor Tillièresné Candalelal vagy a grófnéval beszélt, — mert folyton beszélt, nehogy szomszédjához kellessék szólania; — elárulta ezt a mosolygásban is remegő ajka és pilláinak le-lezáródása, melylyel mintha ki akarta volna oltani szemének tüzét. Casal mindebből két dolgot következtetett. Az egyik az volt, hogy ez a puha pasztelkép, ez a halványszőke haj, ez az átlátszó bőr és világos azur szem egy igen élénk impressziójú és visszafajtott szenvedélyű nő. A másik az, hogy ez az asszony a társaságban levők közül valaki iránt végtelenül érdeklődik. Egy pillanat alatt számot vetett az asztal körül ülő férfiakkal. Candale lenne ez a valaki? Nem. Mert az asszony nagyon vigan

beszél hozzá. Artelles? Ha ő lenne, azt már rég észre kellett volna venni; mert a báró nem tölténé a hét négy estéjét az opera szinfalai között. Prosny? Ez a nagy gourmand már évek óta dicsekszik azzal, hogy neki nem telik gyönyörüsége semmi asszonyi állatban. Mosé? Nem lehet az sem, mert hiszen Arcolené, kinek ez az úr hónapok óta hivatalos udvarlója, nem vetett Tillièresnére oly jelentős pillantást, a minőt a féltékeny nők mindig szoktak, bármily okosak is legyenek. Tehát nem lehet más, mint ő maga, Casal. Raymond sok sikere mellett sem volt sem nagyon hiú, sem nagyon szerény; vagy talán épp a sikerek miatt nem volt egyik sem. Teljesen képesnek érezte magát arra, hogy egy asszonyban az első találkozásra szenvedélyt ébreszsen; inkább szenvedélyt, mint caprice-ot . . . De azt is tudta, hogy az ellenszenvvel határos nemtetszést is kelthet; sőt, józan eszének erős bizonyságául, még azt is lehetségesnek tartotta, hogy észre sem veszik. Mindez az asszonytól és a pillanattól függ. Vajjon mely válsággal küzdött most Tillièresné? Ezt a legbehatóbb megfigyelés sem tudta megmagyarázni Casalnak, ki e nőről mindmostanig csak véletlenül elejtett ilyes apró megjegyzéseket hallott:

— Tillièresné? Kedves, disztíngvált, egyszerű asszony . . .

— Ugyan ne mondja kérem, mindig türhetlen módon pose-ol . . .

Vagy:

— Mégis vannak becsületes asszonyok a világon. Például Tillièresné. Ki mondhatja rá, hogy szeretője van? . . . Senki! . . .

— Azért mert alattomos és jobban el tudja titkolni a dolgot, mint a többiek . . .

— Ha velem foglalkozik, fejezte be elmélkedését Casal, úgy kell tenni vele, mint a vívásban: megvárni, míg támad.

Valóban ez volt a legbölcsebb, mert Tillièresné már alkalmasint sok rosszat hallott róla. Casal igen jól tudta, hogy mint szoktak felőle vélekedni. Ezért tudta, hogy mihez kell folyamodnia. Minden férfi, a kinek szerencséje van a nők körül, ösztönszerűleg tapintatos és diskkrét. Ugy kelt érdeklődést maga iránt, hogy félre vezeti az asszonyt. Tehát igyekezett megtagadni magát, elfojtva az elkényeztetett gonosz szokásait, melyek néha kitörtek belőle; úgy tett, mintha inkább hallgatni szeretne, mint beszélni és tartózkodó volt, mint egy régi módi követségi titkár. E viselkedés sikere csakhamar mutatkozott. Juliette, ki azt szerette volna, ha szomszédja közeledik hozzá, attól tartott, hogy az ebéd a nélkül ér véget, hogy ő megtudta volna, mi lakik voltaképp ez emberben, a ki iránt — maga is érezte — mód nélkül vonzódik. Ezért ő intézett hozzá hirtelen egy kérdést, melynek az volt a célja, hogy végre megoldódjék ez a néma nyelv.

— Már akár hiszik, akár nem, mondá Prosny, kinek a bor felköltötte a képtelen mesék iránt való

természetes hajlandóságát, de én Normandiában láttam egy vadorzót, a kinek nem volt keze és mégis vadászott. Igenis, uraim! Kis fia megtöltötte a puskát és letette a kőre; az én emberem meg lőtt . . . a lábával! . . . És tessék elhinni, csak úgy lepuffantotta a tengerinyulat, mint akárki . . .

Mikor az egész társaság lehurrogatta ezt a lehetetlen anekdotát, melyet a sovány, vörösképi normand Prosny váltig erősítgetett, Tillièresné Casalhoz fordult és kissé zavartan így szólt:

— Hát ön nem tud olyan rendkívüli históriákat, mint ezek az urak?

— A vadásztörténetek nincsenek valami nagy számmal és hamar kifogy belőlük az ember, szólt Casal mosolyogva. De azt, a melyet most Prosny föltálalt, nem ismertem s azt mondom, hogy egy kicsit átlépi a megengedhetőség határát . . . De mégis meg kell bocsátani a vadászok füllentéseit, mert csakis az ő kedvtelésük az igazi, egészséges és természetes élet a mai civilizált emberek csinált és hamisított létezésében.

— Megvallom, mondá Juliette, nem értem, mi egészséges és természetes van abban, mikor hetenyolczan az erdő szélére állanak, egy-két lépésről halomra lődözni a szegény nyulakat és fácánokat a kiket nem is maguk riasztottak föl

— Ez a vadászatnak csak egyik fajtája, mondá Casal, és csupán kezdet . . . Az ember később nagyobb vadra vágyik és voltak pajtásaim — igaz,

nem sokan! — a kik ezen kezdték s azon végezték, hogy Indiában tigris, Afrikában bölényt, Turkesztánban muflont vadásztak. Hiszi-e a marquisné, hogy volt három barátom, a ki elment Kina határára, hogy fölkeresse és meglőjje azt az állatot, melyet Marco Polo, az utazó, *ovis poli* néven emlegetett?

— Ön is vett részt ilyen nagy vadászatokban? kérdé Tillièresné.

— Egynéhányban, a könnyebbjéből, felelt Casal. Elmentem Indiába és lelőttem egypár tigris, mint az már rendes. De az utazásnak óriás impressziói élnek bennem . . . Ha az ember már igen sok virradatot látott a klub ablakából, leirhatatlan módon átváltozik, mikor más reggeleket lát az elefánt hátról, átgázolva a nagy folyókon, melyek rózsaszinben ragyognak a lángoló ég fényétől. A tájkép érdekességét egy kis veszély is növeli; nem mondom, hogy nem unnám el, ha igen soká tartana, de mégis gyönyörű az, és higgye meg, hogy ilyenkor az ember a klubéletet és a léha multságokat igen nyomorultnak itéli . . .

— Ugy hát miért ragaszkodik hozzá mégis? kérdé Juliette.

De azt a kis borzongást, melyet a férfi személyes bátorsága minden nőben kelt, oly élénken érezte Casal e szavaira, hogy egy pillanatig nem ügyelt magára. Saját fölkiáltása meglepte, s egy kicsit elpiritotta. Érezte, hogy kelleténél bizalmasabb volt, és attól tartott, hogy szomszédja mindjárt föl

fogja használni az alkalmat, hogy ő is bizalmaskodjék vele. Casal azonban ravasz ember létére csak vidám bonhomiával rázta meg a fejét:

— Én már csak úgy vagyok ezzel, mint azok az asszonyok, a kik rosszul mentek férjhez. Nem lehet a dolgot jóvá tenni. Az ember husz éves korában keresi a mulatságot, vagy a mit úgy hívnak, mert fiatal; ötven esztendőskorában pedig folytatja, mert már nem fiatal . . . S a vége egy haszontalan, eltévesztett élet. De ha tudjuk . . .

Mig így beszélt, nevetett az ő gyermekes kaczagásával, mely egyik kedvessége volt. Mindig nevetéses, ha az olyan gazdag, ünnepelelt, független ember, mint Casal, azt mondja, hogy elhibázta életét. Kaczaja azonban megóvta e nevetségességtől, melyet az asszonyok különben sem vesznek észre. Még a legokosabbak is, ha ugyan van szívük, hajlandók hinni a férfinak, a ki az elfecsérlett élet komédiáját játsza előttük. Minden nőben megvan az a titkos regényesség, hogy szeretnek vigasztalni. Különben Casal nem hazudott, mikor elítélte életmódját, melylyel csakugyan nem szakithatott. Ő is tele volt megszkott érzésekkel. Mind a ketten elhallgattak egy perczre, s e szünet alatt a tapintat ellen oly vétség történt, melyet a párisi nyelv meglehetősen kimagyarázhatatlan szóval *gaffenak* nevez. Az ebéd vége felé jártak. Ez a szokott időpont, mikor a társalgás hevében és az egy-két pohár bor révén a pajkosságok szinte kikerülhetetlenek. Artelles báró Corxieux-

néről kezdett beszélni, a kiról az összes jelenlevők tudták, hogy a Casal kedvese volt. Nem mondott róla semmi nagyon rosszat, de a mit mondott is elég volt, hogy a fiatal embert kissé ferde helyzetbe juttassa.

— Micsoda badar gondolata támadt annak a szegény Paulinenak, szólt a báró, hogy egyszerre szőkére fesse a haját? Hát nincs egy jó barátnője, a ki megmondja neki, hogy így tiz évvel idősebbnek látszik; pedig most már ott jár, hogy ne legyen szüksége fölösleges tiz évre, de még ötre sem . . .

— Így tett az öreg Bonnivet is, a kit a grófné bizonyosan sokszor látott, mondá a politikus Mosé, Gabrielle de Candalehez fordulva, hogy másfelé terelje a társalgást; tudja, hogy festette magát?

— Inkább is pomádézta, mondá Candale.

— Maszatolta, mondá Arcolené.

— Szóval, folytatta Mosé, akár festette, akár pomádézta, akár maszatolta magát, titkolta a dolgot a világ előtt, még a fodrásza előtt is, a ki aztán oly kómikus hangon mondta nekem: »Ha csak szólni mernék neki, én olyan jól meg tudnám festeni a haját!« Egyszer Bonnivet megbetegedett. A kezét sem tudta mozditani a csúztól. Meglátogattam; — ősz volt, mint a galamb. És képzeljék, mi volt az első szava: »Látja, Mosé, mennyit szenvedtem; egész beleőszültem.«

— Ez azonban nem változtat azon, hogy Corcieuxné okosan tenné, ha békével maradna, folytatta

Artelles, a ki, mint minden *gaffeur*, makacsul ragaszkodott gondolatához. Ugyan hány éves lehet most az a hölgy? Önnek tudnia kellene, Casal? . . .

A vigyázatlan fecsegő alig ejtette ki e szavakat, már is megérezte, hogy mily indiskrét volt; hirtelen elhallgatott és biborpiros lett. Az asztal körül pedig mély csend keletkezett. Mindez még kényesebbé tette Casal helyzetét. Se nem bánthatta, se nem védhette egykori barátnőjét. Természetes, egyszerű hangon így szólt:

— Corcieuxné? Mikor a mult héten az operában köszöntem neki, igen szép asszony korában volt, Bonnivet pedig esett öreg ember volt, bár azt szokta mondani nagy fontosan: »kor nincs, csak erő van . . .«

Mindnyájan nevettek; azzal másra tért át a beszéd. Casal, ki érezte, hogy igen tetszik szomszédnőjének, ügyelt arra, hogy a társalgás általános legyen, és ügyesen egynéhány anekdotát beszélt el japáni utazásából. Oly kedves és oly elmés volt, hogy asztalbontás után a grófné gonoszul mondá neki:

— Ön költségbe verte magát barátnóm kedvéért, de ne féljen, tetszett neki. És most menjen békén dohányozni . . . Vagy igaz, hiszen ön nem dohányzik. De azért mégis csak menjen, ismerem önt, egy kicsit szabadabban akar beszélgetni az urakkal és vágyik már egy kis pálinka után is. Ne igyék sokat, és jöjjön hamar vissza hozzánk.

A fiatal ember mosolyogva hajlott meg. De mikor egy óra múlva a férfiak visszatértek a dohányzóból, Candalené hiába kereste közöttük Casal férfiás és elmés arcját. Raymond elkövette azt a kaczér-ságot, hogy sikerével távozott. A háziasszony Juliette pillantott, ki szintén észrevette a dolgot, és nem sejtván, hogy figyelnek rá, összevonta szép szemöldökét. Mikor háromnegyed tizenegykor kocsija előállt, még mindig dolgozott benne ez a kis rosszkedv, melynek eloszlatására nem volt alkalmas a grófné csipős kérdése, mikor a bucsucsókot váltották:

— Ugy-e nem nagyon unatkoztál? Látod, hogy ez a Casal jobb a hirénél.

— De hiszen ez az ur nem is igen adott időt nekem arra, hogy megítéljem, szólt Juliette egy kissé erőltetett nevetéssel.

»Ugy látszik bántja, hogy Casal oly hamar távozott. Ügyetlen is volt az az ember«, gondolta magában Gabrielle, mikor barátnője elment.

Bármily eszes asszony is volt Candalené, mégis csalódott; mert Tillièresné, míg kocsija haza felé vitte, nem gondolt másra, mint arra az állítólag ügyetlenre, és szinte fájdalmas meglepetés érte, mikor az ajtót nyitó inas, köpönyegét lesegítve, így szólt:

— Poyanne gróf ur várakozik ott bent.

Juliette végkép megfeledkezett róla.

III.

A m á s i k.

Juliette semmit sem szeretett jobban, mint hosszasan csevegni a kandalló mellett, ezekben a félig-meddig tilos órákban. Annyira természete volt ez a kedvtelés, hogy nemcsak ezt az embert fogadta, a ki jogot formálhatott az ilyen bizalmas együttlétre, hanem legplátóibb hiveit is, minők Avançon, Félix Miraut, Jardes és Accragne voltak. Ezeket is mindig négyszemközt látta vendégül. Ez asszonyi óvatosság is volt: e magányos látogatások sokfélesége és ismétlődése megbénította a cselédség rossz nyelvét. Főkép a barátkozás e művészete tette feledhetetlenné e nőt ama kiváltságosak előtt, a kiket bizalmában részesített. Tillièresné tudta, mily erősen hat Páris banális és hajszákkal teli életében a férfire a kis szalon bája, a hol a szokott órában egy fiatal, elegáns, okos teremtés várja, hogy hosszasan hallgassa őt; aztán vigasztalja vagy maga is tanácsot kérjen tőle oly módon, mintha egész életében nem érdekelné semmi más, csak is ezek a perczek, a melyeket ártatlan és egy kicsit rejtegetett bizalmas-

ságban tölt el. A sziv ilyenkor nagyobb szabad-
sággal nyilatkozik meg. Titkolt vallomások jönnek
az ajakra és Tillièresnével vele született, hogy sze-
resse e vallomásokat hallgatni. Megvolt benne az
a gyöngédségre valló hajlandóság, mely ha pedan-
tizmussá vagy hiúsággá fajul, megalkotja a hires
emberek múzsáit és Egeriáit; ha pedig buzgósággá
válík, a nagy vallásos nőket teremti meg. Juliette
szeretett értelmi befolyást gyakorolni azokra, a kik
iránt érdeklődött. A szerelem megkettőzte benne
ezt a gyöngéd kedvtellést, mely Poyanne-nal való
viszonyának legédesebb óráit szerezte meg. Hány
estét töltött így vonzódásuk első időszakában, mi-
előtt a gróf kedvesévé lett volna, hallgatva ez ember
panaszait, hogy milyen nyomorult az élet!
Henry elmondta szomorú gyermekségét, melyet Be-
sançonban töltött el, a Poyanne-palota sötét falai
között. Anyja korán meghalt és atyjának kemény
szigorúsága megkeserítette egész ifjuságát. Elmondta,
hogyan vette feleségül a leányt, a kit oly rég sze-
retett; aztán hogyan következett el a féltékenység,
a szégyennel teli gyanakvás és végül a bizonyosság,
hogy megcsalták. És hogyan csalták meg! Gyermek-
kori barátjával, a kit legjobban szeretett! Juliette-
nek rövidek voltak az éjféli órák, mikor jelenetről
jelenetre, érzésről érzésre követte ezt a drámát. A két
jóbarát párba, melyben mind a ketten megsebe-
sültek, Poyannené szökése, a gróf kétségbeesése, majd
új életre támadása a kötelesség energiája által, mikor

1870-ben a doubsi csapatok kapitánya volt; végül a politikai pályára lépte, legelőször a bordeauxi nemzetgyűlésen. És mikor a szájalom egészen odáig vitte e nőt, hogy megszeresse ez embert, majd egészen átengedje magát neki; mikor titkos felesége lett e boldogtalannak, hány est telt el úgy, hogy szerető hitves mohóságával hallgatta, mint folyt le e merész szónok napja; — fokozta önbizalmát a csüggedés pillanataiban, figyelmeztette a lappangó veszélyekre és meghatott rajongással tudott csodálkozni, mikor a konzervatív ügy e győzhetetlen atlétája elárulta neki — csakis neki — nagy terveit. De azért Juliette mindig csak nő maradt; akár beszélt, akár hallgatott, mindig az a gyöngédség sugárzott belőle, mely a pretenziónak árnyékát is kizárja. Pedig sohasem számította ki, hogy ilyen legyen; egyszerűen ez volt az ő természete. Mint némelyekben ösztönszerűleg megvan a zene, a képírás, a mechanika vagy a poézis iránt való érzék és izlés: ő benne a mások szive iránt való érzék és izlés élt; — gyönyörű tulajdonság, mert általa a legjótékonyabb, a legritkább könyörületességet lehet gyakorolni: a lélekbelit, — de egyszersmind veszedelmes is, mert határos a vétkes kíváncsisággal és csakhamar rávisz bennünket arra, hogy megalkudjunk a lelkiismerettel és a ferde helyzetek útvesztőjébe kerülünk. Mikor a szenvedély kialvóban van, hogyan lehessen meg bennünk a nemes szakításhoz szükséges őszinteség, kivált ha a szimpátia hatalmá

rabul ejtett és érezzük, hogy szenved az a teremtés, a kit már nem szeretünk többé szerelemmel. Lelkünkbe élesen vájódik bele a gondolat, hogy szenvedést okozunk neki és egész a hazugságig megyünk, csakhogy megkiméljük őt e szenvedésektől. Meghát-rálunk a vallomás előtt, mely kevésbbé lett volna kegyetlen, ha rögtön, teljes nyersségében teszszük meg. Meghosszabbítjuk a haldoklást, melynek oka mi vagyunk hitvány kedveskedésünkkel. Csalókká válunk, mert nagyon szeretünk. Különös iróniája a sziv ellentmondásainak, ama szívének, mely vétekké teszi legszebb erényeinket és rosszat tétet velünk, miután nagyon mélyen éreztünk!

Juliette e saját karakterének erőit és gyöngeségeit illető reflexiókat nem formulázta meg olyan apró ötletekből, mint mikor például egy-egy barátjának határozott és fölöttébb kellemetlen »nemet« kellett volna mondania; bár nem egyszer tett magának szemrehányást: »Nagyon gyöngé vagyok«, vagy »Miért nem voltam őszintébb?« De hát a karakterünkkel úgy vagyunk, mint az egészségünkkel. Soká kinlódunk, mielőtt megtudnók, hogy betegek vagyunk. Tillièresné eleinte nem tudta, hogy miért kellemetlenek neki olyan dolgok, a melyeknek egy-néhány év előtt még örült; például az esti találkozások Poyannenal, mikor mind a ketten jó egynegyed óráig hallgattak; — vagy mikor kölcsönösen hiába erőlködtek beszélgetést kezdeni, — a mi mind arra vallott, hogy a mult és a jelen között rengeteg

különbség van. Juliette mindig tudott holmi mellékes dolgokból ürügyet szerezni, hogy megmagyarázza magának e kellemetlen érzést, melyet hirtelen keletkezettnek hitt. Igy, mikor Candaleéktól visszatért, szinte fájdalmasan riadt föl álmodozásából az inas egyszerű mondására, hogy Poyanne ott van: ezt a kinos megdöbbenést tüstént attól való félelmének tulajdonította, hogy kedvesét megbántotta; annyival inkább, mert míg lesegítették róla a felöltőt, meglátta, hogy az előszoba sarkában a gróf szolgája áll. Megkérdezte ez embertől: mit akar?

— Várom a gróf ur beszédének a korrekturáját, hogy a nyomdába vigyem, felelt az inas.

— Igaz, ma beszélt, gondolta magában Juliette és haragudni fog rám, a mért ily későn jövök haza. Nem szoktattam arra, hogy ily kevés érdeklődést mutassak iránta.

Ez a látogatás azonban valósággal azért volt kellemetlen neki, mert még mindig szerette volna folytatni a kocsibeli magányos ábrándozást és szeretett volna szabadon gondolni Casalra. Oly mélyen hatott rá e találkozás. De hogyan fogadhatta volna el ezt zavara okául, mikor meg volt győződve, hogy Poyannet egész életében szeretni fogja! Ez a meggyőződés tette ballépését becsületessé. Hányszor és mily sokáig ringatjuk magunkat illuziókban, hogy mint fognak végződni érzelmeink! . . . S aztán elég egy óra, tönkre tenni ez illuziókat. Mint a hogy Juliettenek épp ez este kellett tapasztalnia.

— Ugy-e haragszik rám? mondá a XVI. Lajos korabeli kis szalonba lépve, melynek halavány színei most még édesebbek voltak a kandallótűz és a lámpák elegyedett fényétől.

A gróf az íróasztal mellett ült, mely mellett Juliette irt neki ez nap délután. Mikor meglátta az érkezőt, gyorsan fölkelt, hogy megcsókolja kezét és a keskeny asztalt előzőnlő papirosokra mutatva felelt:

— Haragudni? Látja, hogy nem is érhettem volna rá. Önre várva itt dolgoztam; ugy-e megbocsátja? Igen későn jöttünk ki a házból és nekem még ki kellett korigálni beszédemet a hivatalos napló számára. Meghagytam Jeannak, hogy hozza ide a levonatokat és — folytatta jó kedvvel, mint az olyan ember, a ki leróttá robotját, — hála Istennek, már csaknem befejeztem . . . Megengedi?

Leülve, még egynéhány jelet irt a papiros szélére, aztán összeszedve a szétszórt lapokat, belesusztatta egy már előre oda készített nagy boritékba és maga ment ki átadni a csomagot az inasnak, ki az előszobában várt. Mindez alig tartott tíz perczig. Vajjon miért volt az, hogy Juliette, a ki barátja neheztelésétől tartva, igyekezett szeretetreméltó lenni, most szinte maga neheztelt meg, vagy legalább is meglepődött e nyugodt fogadtatás miatt? A dolgok rendjében elvégre is bocsánandó volt az a vétek, hogy egész este érdeklődött Casal iránt, szinte végkép megfélekezve Poyanneról. A sziv rendjében azonban nem így volt a dolog. Bár maga is csak

homályosan sejtette, de azt ohajtotta volna, hogy kedvese kissé igaztalan rosszkedvvel fogadja őt, megszenvedtetve vele azt a hibát és alkalmat adva neki, hogy mindent jóvá tegyen kedves pajzánkodásaival. Lappangó bajának és Poyanne nyugalmának ellentéte valami hideg érzést keltett föl benne. Mióta szerelme veszendőben volt, gyakran úgy rémlett neki, hogy Henry nem oly gyöngéd többé iránta, mint a minő egykor régen. Ez a lehanyatló szenvedély első jele és legkülönösebb viszfénye; ki ne tudná azt: mi hányjuk szemére, még pedig egészen jóhiszeműleg, azoknak, a kiket már kevésbbé szeretünk, hogy nem szeretnek bennünket többé úgy, mint valamikor. Tillièresné sohasem érezte jobban, mint e pillanatban, hogy közötté és Poyanne között valami halott van. A kandallóhoz ülve, a tűz felé nyujtotta áttört selyemharisnyás lábát és a tükörből pillantásával kísérte a gróf minden legkisebb mozdulatát, a mint szerzői aprólékossággal tette meg az utolsó simítást a korrekturán. De vajjon miért merült föl rögtön ez asszony előtt egy másik kép, szinte kiszorítva kedvesét? Miért látta fél-hallucináció világában azt az embert, a ki mellett ebédelt; a »szép Casalt«, mint Gabrielle hívta, — ezt az izmos és karcsú embert, kinek minden mozdulata erőre vall és a kinek arcza bágyadtságában is oly férfias? Az emlékezés e képe elmosódott és helyébe lépett a valóság. Juliette a tükörből ismét meglátta azt, a kié ő szabad akaratából és évek óta volt. És ez a másik

ember az ellentét révén oly félszegnek, oly beteges satnyának tünt föl, hogy az összehasonlítás szinte elviselhetetlen rossz érzést keltett benne.

Henry de Poyanne negyvennégy éves, elég magas és nyulánk ember volt. Különben is gyöngének születvén, a parlamenti élet fáradalmai, melyek az ifjúságát megmérgező nagy bánatokra következtek, aláásták egészségét. Szűk válla kissé hajlott volt a sok ülve dolgozástól. Szőke haja szürkülni és ritkulni kezdett. Arczán az az ólomszinű árnyék mutatkozott, mely a vér renyheségére, gyomorbetegségekre és az ülő élettel járó petyhüdésre vall. De még mindig sok arisztokrataság volt szinte hústalan arczának vonásaiban és egész alakjában, melynek soványságát elárulta a frakk; csakhogy látszott rajta a természet szegénysége és az idő előtti kimerülés is. Kék, szép becsületes szemének pillantása és borotvált ajkának előkelő vonása még mindig nagyon tudott hatni. Elárulta mindazt, a mi e kitünő szónokban szomorú gyermeksege óta csak volt: a meleg érzést, a mély hitet, az akarat meggyőzhetetlen energiáját. Egy asszony csak saját legnemesebb tulajdonságai révén adhatta magát ez embernek; ékesszólásáért rajongva vagy szenvedélyesen vágyván bekötözni a sebeket, melyekből ez élet vérezett. Tillièresné is e két okból lett Poyanne kedvesévé. De a pusztán romantikára épített viszonyoknak megvan a maguk veszedelme; s mikor a nő értelmi csodálatnak vagy érzelmi könyörületnek enged, mindig elérkezik az

idő, mikor a csodálat csökken a megszokás révén, a könyörület pedig kielégülvén, elmulik. Az ilyen szerető asszony azután fölnyitja szemét. Remeg, a mért csalódott érzelmeinek természetét illetőleg, de már késő! Boldog az, a kiből ez a gondolat magában támad föl, minden idegen ok nélkül és a nélkül, hogy egy más férfiből kisugárzó varázs legyen a hirtelen kiábrándulás titkos oka. Bár Juliette világos szemében, mely mohón tapadt a tükörrre, egy büszke lélek legkeserűbb bánata jelent meg, Henry de Poynanne nem vette észre, mikor hozzá közeledett, — épp annyira nem, mint a maître d'hôtel, a ki behozta az ezüst tálczát, melyen a teafőző, a sütemény, az égettboros palaczk és a jegesvizes kanna volt a poharak és csészék között.

— Ön oly sokat dolgozott; mondja, elkészítem a grogját? szolt a fiatal asszony legkedvesebb kényeztető mosolygásával fordulva a gróf felé.

Vajjon hipokritának kell itélnünk az ilyen mosolygást? Célja megkimélni az embert fölösleges gyötrelemtől, és azok, kiknek ajkán lebeg, vétkesnek hinnék magukat, ha elárulnák titkos keserűségüket. Nem tudják, mily útra lépnek abban az első perczben, mikor tekintetük és arcuk már kezd nem őszinte lenni, még akkor, mikor csak arról a csekélységről van szó, hogy szokott italával kínálják meg azt, a kit még mindig el akarnak bájolni.

— Kérem, felelt a gróf barátnője kérdésére; aztán nézni kezdte Juliettet, ki finom kezével forró

vizet öntött egy aranyozott, czizelált tartóju orosz pohárba, aztán czukrot tört a kanállal. Imádatos volt, a mint ott ült a tálcza mellett; sohasem hasonlított jobban, hajának sápadt aranyával, egy mult századbeli pasztellhez, mint most. A ruha-ujjból kilátszó szép kar, a fekete öltözet és a kandalló lángjától kissé megéledt rózsaszín arcz harmóniája, oly édesen kéjes volt, hogy a gróf szinte önkéntelenül közeledett hozzá:

— Mily szép ön ma este! És mily boldogság, hogy itt lehetek vele, kimenekülve a száraz, rideg politikából!

Mig így beszélt, lehajlott, hogy egy csókot vegyen tőle; de Juliette kissé türelmetlen mozdulattal fordította félre a fejét.

— Vigyázzon, mert oly ügyetlen, hogy majd végig öntöttem magamat ezzel a palaczkkal.

Csakugyan épp egy kanál rumot akart önteni a grogba, abban a pillanatban, mikor Poyanne a szék hátára könyökölt, hogy megcsókolja. Ez az egy-két szó csupa semmiség volt; és csak egy kis kaczer durczásság számba mehetett az a mozdulat is, melylyel arczát elrejtette, egyedül hajának finom selymét engedve érinteni a csóktól. A férfi azonban mégis rögtön visszahúzódott, mert az a kinos hatás érte, melyet a szerelmes érez, kinek szive nem dobban egyszerre a kedveséével. Juliette mozdulata potomság volt; de mikor a bájos kelletlenség e jelei egy-néhány százszor ismétlődnek, a szerelmest végre

iszonyú félelem fogja el: hogy nem tetszik többé; és ez a félelem kioltja a pillantás tüzét, összeszorítja a szívet és lezárja az édes szókat mondó ajkat. Ebben gyökerezett az a félreértés, mely mindjobban eltávolította egymástól e két teremtet. Juliette önkéntelenül engedelmeskedve szerelme csökkenésének, mely ösztönszerűleg oly régtől nyilatkozott meg benne, nagyon is sokszor utasította vissza ez ember kedveskedéseit, a kit aztán magában közönyösséggel vádolt. Most pedig csak folytatta az ital készítését, villahegyre szúrva egy citromszeletet; aztán egy csöppet megízlelte a grogot:

— Látja, mondá szemrehányón, nagyon erős lett. És annak ön az oka. Most készíthetek mást.

— Ugyan ne fáradjon, szólt Poyanne, ismét közeledni akarva.

— Most azonban ne moczczanjon többé és ne háborgassa az én főzőtetésemet.

— Engedelmeskedem, mondá Poyanne; aztán a kandalló párkányára támaszkodva ismét nézte őt. Juliette azonban nem figyelte meg jobban e tekintetet, mint a férfi az imént az ő nézését, mikor a tükröből vizsgálta. Meg volt győződve, hogy pusztá makranczosság, gyermekség volt, mikor a csók elől félrefordította a fejét. Ez a gyermekség azonban éppen elegendő volt arra, hogy ez este elhallgattasson vele valamit. Reggel leveleket kapott, a melyekben azt irták neki, hogy okvetetlen szükséges Doubsba utaznia, mert a törvényhatósági bizottságba két új

tagot fognak választani. Ezt a két helyet okvetetlen el kell hódítani a politikai ellenfelektől, s ezt csakis az ő ékesszólása vívhatja ki. Poyanne sokkal komolyabban fogta föl pártvezérségét, semhogy elmulasztotta volna e kötelességét. Azzal a szándékkal ment Tillièresnéhez, hogy légyottot kér tőle, elutazása előtt istenhozádót mondani; de most ez az egyszerű kis meghátrálás a csók elől lehetetlenné tette, hogy megvallja e kivánságát. A hódító hősök, például Casal, mosolyogtak volna e szerelmes félénkségen; a mely látszólag arra vallott, hogy a gróf és Juliette között semmi bizalmasabb viszony nem lehet. Ez a félénkség azonban olyan, ha nem is gyakori, de nem ritka tünemény, mely megérdemli, hogy okaiban analizálják.

Némely emberekben, kiknek fiatalsága tiszta volt s a kiket később kegyetlen csalódás ért (Poyanne is ezek közé tartozott), önmaguk iránt való, szinte leküzdhetetlen bizalmatlanság támad; és ez a baj inkább nőies, mint férfias szeméremben nyilatkozik meg, mikor a szerelem fizikai valóságairól van szó. A szenvedély mindig szinte kinos aggodalommal egyetemben ébred föl bennük és ez az aggodalom könnyen csaknem türhetlenné teszi előttiük azokat a külső körülményeket, melyek a nő birásával járnak. A csélcsap ember persze teljességgel nem értheti meg ezt a szinte beteges gyöngédséget, melyet csak a házasság tud megszüntetni. Csupán a házaselet folytonos együttléte és nyílt bizalmassága kiméli meg

a skrupulus e betegeit attól a nőttön-növő félelemtől, mely a légyott kérésével jár, és attól a lelki mardosástól, hogy mily bünbe ejtik a kedves nőt, mikor a légyottot megkapták. Henry de Poyanne még évek mulva is szakadásig dobogó szívvvel szokta kiejtteni ezt a kis mondatot:

— Mikor jön el hozzánk? . . .

Ez a »hozzánk« szó azt a roppant gondos kis elrendezést rejtette, mely megóvta a félelemtől a legjobban rettegőket is. Juliette először Nançayban lett a Poyanneé; ama veszedelmes két heti egyedüllet közepett, melyet a minden gyanura képtelen öreg asszony gyöngéd felügyelete alatt töltöttek el. A fiatal özvegy engedett a lelkes részvét amaz ellenállhatatlan erejének, a melyet a nemes szivekben a szomorú titkok közlése támaszt. A nőben ilyenkor szinte örült vágyódás él, eltörülni egy másik lélek szörnyen boldogtalan múltját. A szájalom mámorában adta meg magát; oly ötlet volt ez, mely legtöbbször sohasem ismétlődik, hanemha a megszokás révén. Bármily ellentmondóknak látszanak e megfigyelés szavai: mentől könnyelműbb egy asszony, annál könnyebben tud ismét visszavonulni, ha egyszer megadta magát. Juliette azonban úgy fogta föl, hogy ez az áldozat lekötötte őt az egész életre. A dolog csakugyan áldozat volt és Poyanne, ki e viszonyt titkos házasságnak tekintette, azt akarta, hogy e szövetséget ne szennyezze be semmi parlagiság, a mi rendesen a bűnös szerelmekkel járó rettentő vezeklés szokott lenni.

Passy egyik félreeső utcájában lakást fogadott s itt találkozott barátnőjével. Az ajtó olyan helyen volt, hogy még a házmester sem láthatta a ki- és bejárókat; tehát nem kellett félni a szemtelen, kíváncsi pillantásoktól. E lakást drága butorokkal rendezte be, hogy ha majd hivatalosan is egybekelnek valaha, e tárgyak helyet foglalhassanak családi házukban és hitvesi életükhöz a titkos szerelem szent emlékét fűzhessék. De valahányszor csak kedvesét várta e buvóhelyen, mindig remegett a gondolattól: hátha meglátja valaki Juliettet, mikor a kapu előtt loppal kiszáll a bérkocsiból. Tillièresné, mikor így hozzá járogatott, nem szegett meg semmi esküt; hiszen szabad volt. Nem csalt meg bizó férjet, nem hanyagolt el gyermekeket; anyjának azonban mégis hazudnia kellett, mert élete oda volt forrva az öreg asszonyéhoz. És a gróf soha sem tudta magának megbocsátani, hogy ő az oka ennek a különben menthető hazugságnak. Bár mennyire is szerelmes volt e bájos arcza, e két kék szembe, mely feledtetni tudta boldogtalanságát, mégis bántotta a gondolat, hogy ő valami rossznak az oka. Ez a nyugtalan szerelmes folyton szenvedő érzékenységben leledzett, melynek mivoltát legjobban festi az, hogy Juliette és ő egy év óta alig találkoztak hatszor Passyban. Minden összekerült, különössé tenni e viszonyt. A gróf nem bocsátkozhatott magyarázatokba, mert rettegett mindentől, a mi sértő lehetne; a fiatal asszony viszont jóhiszeműleg azt hitte, hogy

már kevésbé szeretik. Így válság nélkül kerültek a lejtőre, a honnan nincs visszatérés. E két teremtés rendkívülinek fog látszani mindazok előtt, a kiknek sok része volt vallomásokban és a kik tudják, hogy szerelmesek között mennyiféle jelentősége van a látszólag egyszerű szónak. Poyanne nem gyanította, hogy Tillièresnével szemben való helyzete megalázó, ha már csak a nemi hiuság szempontjából is, mely csaknem minden férfi-szívben ott lappang. Fájt neki, hogy szerelmes és mégis mind jobban eltávolodik a nőtől. Szemére hányta magának, hogy ő, ki oly bátor volt a csatában és a parlamentben, e nő mellett ellenállhatatlan megindulás által bénul meg. És bár ez este lelkében potomságnak vélt apróságok támasztották a vihart és bár arcán nem látszott más, csupán egy kelletlen vonás, melyet Juliette a politikai herczehurczák nyomának hitt: nem volt bátorsága őszintén szólni. Lehet-e szavakba önteni a szív szemrehányásait? A mely nő magától ki nem találja, megérti-e; és ha megérti, méltó-e rájuk? De különben is, hogyan mondhasson az ember mély, haldoklással teli panaszokat egy nőnek, a ki mosolygó ajka mellett gödrikével, egyik kezében rojtos kis asztalkendőt tart, a másikban pedig gőzölgő poharat, és így szól:

— Most, remélem, izlése szerint lesz a grog Szegény barátom, hogy össze van ön törve! Az ülés bizonyosan megint borzasztó volt. De mondja

csak, mi birta rá, hogy beszéljen? Mert tegnap még habozott.

— Köszönöm! . . . szólt a gróf, miután félig kiüritette a poharat és letette a kandalló párkányára. Az birt a beszédre . . .

Juliette kérdése, mely ürügyet szolgáltatott neki, hogy egyébről szólhasson, mint gondolatairól, sokkal inkább könnyebbségére volt, sem hogy hosszasán ne felelt volna rá. Föl s alá kezdett sétálni a szobában, mint a szónokok szokták, kik beszédre készülnek, vagy elmondják, hogy mit beszéltek.

— Az birt a beszédre, ismételte, hogy pártomat megint az önzés vádjával illették. Soha sem fogom tiltakozás nélkül tűrni, hogy franczia gyűlekezetben, melynek én is tagja vagyok, azt hirdessék, hogy nekünk monarhistáknak és keresztényeknek nincs jogunk aggódni a nép nyomorusága miatt . . . De Sauve meginterpellálta a minisztert a rettentő északi sztrájk és az utána következő elnyomás ügyében. Egy kormánypárti képviselő válaszolt és képzelheti, miket mondott az *ancien régime*-ről, — mintha azt a némi haladást, melylyel korunk dicsekszik, nem hozta volna meg gyorsabban és tartósabban egymaga az idő ereje is, a forradalom mészárlásai, a császárság öldöklései, 1848 és a commune nélkül is! . . . Csak is ezt mondtam meg nekik és kifejtettem régi tételemet, hogy épp mi tudnók megoldani a munkás-kérdést, mi, a kik az egyházra és a királyságra, az ország két nagy történelmi erejére

támaszkodunk! . . . Bebizonyítottam nekik, hogy mi meg tudjuk mind azt valósítani, a mi lehetséges akár a legrosszabb fajtájú szocialisták programjában is van, — mindent megvalósítunk és aztán kormányzunk . . . De hiszen ön ismeri az én eszméimet. Ismét csak mellettük küzdöttem; a baloldalt fölháborította okaim meggyőző volta, barátaim lelkesedtek . . . Pedig hát mire való mindez? . . . Ah, a mai írók, a kik mesterségszerűen festik az emberi bánatot, nem tudnák leírni a szónok szomorúságát, a ki lelkéből lekedzett elvet véd; és a kinek párthivei tapsolnak, mint egy művésznak, mint egy virtuóznak és szavaiból nem fakadhat soha egy cselekedet sem! A mai politikai élet, a jobbon is, a balon is, csupa fondorkodás a folyosókon, nyomorult csoport-csinálás és így vesztik el Franciaországot! Ezt ma ismét megmondtam nekik, bár tudom, hogy hiába, hiába! . . .

Föl s alá járt, folyton e témákat bolygatva, melyek komolyságához nem méltók ezek a háború óta divatos, üres fecsegésükkel undorító parlamenti ülések . . . Juliette tudta, hogy hangjának lejtése soha sem hazudik. Tudta, mily buzgó meggyőződéssel vállalta el Poyanne az ügyet, mely fölött majd a jövő fog végleg itélni; és mily törhetetlen reménynyel akarja véghez vinni azt, a mit a század elmulasztott: az ősi jogra és a modern problémák alapjára épített monarhiában egyesíteni a két Franciaországot. Tillièresné valamikor mélyen érdeklő-

dött ez államférfiú ábrándjai iránt, a kiről érezte, hogy őszinte, a kiről tudta, hogy nem értik meg és a kit boldognak szeretett volna látni. De hiába, csak asszony volt és mikor azt vette észre, hogy kedvesének szerelme csökken, ezek a nemes gondolatok is csökkenni kezdtek az ő szeretetreméltó elméjében. Mindenki, a ki a gondolatok világában él, művész vagy tudós, pártvezér vagy író, csalhatatlanul megérzi, ha kedvese, felesége avagy barát-nője hűlni kezd iránta. Mikor az asszony nem veszi többé körül azzal az értelmi rajongással, mely a fejjel dolgozónak éltető táplálék, egyszersmind titkon megvonja tőle a sziv vonzódását, beérvén azzal, hogy a sziv nevében tiltakozzék az ellen, hogy a férjet, szeretőt vagy barátot egészen lefoglalja hivatásos munkája. Ezt tette Tillièresné, mikor a gróf végre elhallgatott.

— Mindez igen szép, mondá, de azért nem ártana, ha egy kicsit gondolna rám is.

— Önre gondolni? felelt Poyanne bánatos meglepődéssel; hát ugyan ki miatt kívánom én, hogy hirnévre tegyek szert? Aztán ki adta nekem az energiát, hogy el tudjak viselni ennyi keserű csalódást?

— Ah, ön mindig tud felelni, szólt Juliette bájosan csóválva meg szőke fejét. De ha akarja, bebizonyítom, hogy ma mily keveset gondolt rám.

— Hát bizonyítsa be, mondá a gróf és szinte megdöbbenve állt meg a szoba közepén.

— Nos, még azt sem kérdezte tőlem, hogy mint töltöttem el az estét.

— De hiszen ön megírta nekem, hogy Candalenénál ebédel, szolt Poyanne jámborul.

— De nemcsak ő volt ám ott, mondá Juliette. Hatalmába ejtette a kíváncsiság furcsa ördöge, mely olykor a legderekabb asszonyokat is ráviszi arra, hogy megbolygassák az ember féltékenységét, más férfiről beszélve előtte.

— Nem haragszik rám, hogy látogatásokkal tartozom neki? kérdé a gróf, nem vetve ügyet erre a kaczérságra.

— A viláért sem, mondá Tillièresné, aztán egykedvű hangon folytatta: Az ebéden olyan valaki volt a szomszédom, a kit ön nem igen szeret.

— Ugyan ki?

— Casal, felelte Juliette, erősen figyelve, hogy mily hatást tesz Corcieuxné egykori kedvesének neve a grófra.

— Hogyan, hát Candalenéhez ilyen emberek járnak? mondá Poyanne oly hangon, mely félig mulattatta, félig boszantotta Julietteet.

És mosolygott, mert a grófnak épp ezt a frázisát említette barátnője előtt. Egyszersmind haragudott is, mert ez a megvetés legkegyetlenebb kritikája volt annak a hatásnak, melyet Casal ő rá tett.

A gróf pedig folytatta:

— Bizonyosan a férje erőszakolja rá. Candale és Casal egy húron pendülnek. De Casal legalább

nem szennyezi be történetünk egyik nagy nevét bookmaker- és viveur-egzisztenciájával.

— Pedig higye meg, szakította félbe Juliette, igen kellemesen beszélgettem vele.

— Ugyan miről? kérdé Poyanne. Rettenetesen meg kellett változnia, ha ön csak egyetlen egy mondatot tudott kicsikarni belőle, a mely nem játékházról vagy istállóról szól. Corcieuxéknál nem egyszer kellett tünnöm társaságát, meg egynéhány czimborájáét, a kiket a szegény Pauline az ő kedvéért hívott meg . . .

— Hát nagyon szerette őt? szólt Juliette.

— Örülten, mondá a gróf azzal a különös keserőséggel, melyben ott lappangott az egykor megcsalt férj fájdalmas szigorúsága a házasságtörés iránt. És én előttem mindig rettentően szomorú titok volt, hogy miként szeretheti ez a bájos teremtés ezt az üres ficsurt, a kin látszott, mennyire unja, hogy így szeretik Pedig a férj elmés, disztingvált, tanult ember. Imádta és most is imádja Paulinet. Én épp e dolgok miatt maradtam el házuktól. Sajnáltam Corcieuxt és a nőt . . . Boldogtalan asszony! De megbünhődött! Azt mondják, hogy Casal hallatlan durva volt iránta . . .

— Pedig ma este igen tapintatosan beszélt Corcieuxnéról, mondá Tillièresné.

— Nem lett volna szabad a nevét sem kiejtenie, szólt a gróf.

Elhallgattak. Az asszony már bánta, hogy csak

meg is említette esti szomszédját. Játszani akart Poyanne féltékenységével és most sajnálta, hogy fölébresztette. Sokkal érzőbb lélek volt, semhogy ne bánja, hogy gyötrelmet okozott annak, a kibe, azt hitte, még szerelmes és a kit szokás és vonzódás révén csakugyan szeretett. Pedig most csalódott ez emberben, a ki sokkal nemesebb volt, semhogy gyanusítson, még házasságának kegyetlen tapasztalatai után is. Abban, a hogy Juliette Casalról beszélt, a gróf csak azt látta, hogy barátnője jól mulatott egy társaságban, — nélküle. Poyanne Tillièresné e kedvtelését igen ártatlannak ítélte és szemrehányást tett magának, hogy önző és igazságtalan, mikor e miatt mégis bántódást érez. Csakhogy a sziv logikája, mely nem számol se nagylelkűségünkkel, se álbölcsekedésünkkel, arról győzte meg, hogy Tillièresné egyre gyakoribb társaságba járása és új ismeretségei azt bizonyítják, hogy ő egymaga nem tudja már boldogítani. Az óra ütött. Éjfél volt.

— Ideje, hogy bucsuzzam, mondá sohajtva. Mikor látom ismét?

— A mikor akarja, felel Juliette. Például holnap ebéden anyámmal és unokahugommal, Nancyaynéval.

— Örömet, mondá; aztán kissé zavart hangon folytatta: Tudja, hogy holnapután nekünk jó egy hónapra el kell válnunk?

— Hogy tudnám, hiszen még egy szóval sem említette!

— E napokban törvényhatósági választások lesznek és szükség van rám.

— Mindig az az átkozott politika, szólt Juliette mosolyogva.

Poyanne ránézett és pillantásából Juliette nem olvasta ki, — vagy nem akarta kiolvasni — azt az óhajtást, melyet e szerelmes ember szava nem fejezett ki.

— Isten önnel, mondá aztán Poyanne, még bánatosabb hangon.

— Tehát holnap háromnegyed hétkor. Jöjjön egy kicsit korábban.

Mikor az ajtó bezárult, Juliette még soká ott könyökölt a kandallón, melynek tükre az imént Poyanne alakját verte vissza. De miért jelent meg előtte ismét Raymond Casal emléke és mely gondolatok mozdultak meg fejében, mikor, mielőtt komor-nájának csöngetett volna, hangosan így szólt:

— Hát csakugyan ne szeretném többé Henryt?

IV.

Egy viveur érzélgései.

Mig Juliette e fájdalmas kérdéssel feküdt leánykori szűk ágyában, melyet, özvegységre jutva, visszahozatott régi boldog életének egyéb emlékeivel együtt; — mig Poyanne haza felé ment a rue de Martignacba, a Sainte-Clotilde templom mellé, szinte bűnül róva föl magának, hogy kedvesének nem tud tetszeni; — vajjon mit csinált az az ember, a kinek hirtelen megjelent e között a két teremtség között, tudtukon kívül, a legborzasztóbb veszélylyel fenyegette az egyik boldogságának romjait és a másik erkölcsi életét; mit csinált Raymond Casal, a kit oly különbözőképen ítéltek meg a férfiak és a nők? Ugyan sejtette-e, hogy szép szomszédnője e pillanatban még nem alszik, hanem folyton rá gondol, bár erősen föltette magában, hogy nem fog rá gondolni. — Érezte, hogy nincs joga ez emberrel foglalkozni, mert más valakit szeret és akar is szeretni. — Casal a grófi palotából azzal a szent meggyőződéssel távozott, hogy tetszett Tillièresnének, és pedig azért távozott el oly hamar, hogy ne rontsa el az impressziót. De mikor jó meleg esti felöltőjébe burkolózva

kiért a rue de Tilsitt kövezetére és örömezt szíván a fris levegőt, föltekintett a csillagos égre, nem volt eszében a fiatal özvegy finom arcza. Csak később érezte meg, hogy már is mily mélyen érintődött. Óvatos ember létére reflexióit mindig külső dolgokra alkalmazta és nem ismerte belső valójának titkait. De ki ismeri magát teljesen? Ki mondhatja el: holnap vidám vagy szomorú, szerelmes vagy bizalmatlan leszek? Belefáradva az érzéki gyönyörűségekre, betelvén a mai fiatalság örömeivel, büszke, előkelő körökben forgó, harmadfél százezer frank jövedelmű és tetőtől talpig párisi ember létére, Casal méltán hihette, és hitte is, hogy nem kell tartania semmi romantikus meglepetéstől. Kitért volna belőle vidám, gyermekies nevetése, — mely elárulta több kedves tulajdonságát, például azt, hogy csupa természetesség, gyűlölni nem tud és lobbanékony, — valóban önkéntelenül kacajra fakadt volna, ha valaki azt kezdte volna előtte bizonyítgatni, hogy épp lelkének e kifáradt és elfásult tulajdonságai érlelték meg őt arra, hogy szívbeli válságot érjen meg, mely lehet sekélyes vagy mély, de mégis csak válság.

Már régóta untatta a leggonoszabb egyhanguság: a zabolátlan élet egyhangusága. Nincs a világon rendesebb, szabályosabban beosztott egzisztencia, mint a *fêtard*-oké, — hogy rút modern nevükön nevezem a viveuröket, használván a barbár szót, melyet már tiz egy néhány év óta elfogadtak. A rendes polgári élet e merő ellentéte, mely szinte

mehaniikus foglalkozássá teszi a mulatságot, végre tulságokba csap, épp ugy mint a másik, és pedig analog okokból. A »lelki csömör«, mint Casal tréfásan nevezte egy barátja bolondságát, ki egyszerre erőnek-erejével meg akart házasodni, valóban honvagy a házas élet után, melyet a *fêtard* olybá tekint, mint valami váratlan gyönyörüséget. Ugyanaz az ujságinger vonzza őt, a mely a derék, becsületes férjet arra viszi, hogy, mig felesége távol van, *chambre séparée*-ban vacsoráljon czédákkal, a kik épp oly ostobák, a mily elmés az ő felesége, épp oly kendőzöttek, a mily üde az ő felesége, épp oly megvárhatók, a mily tiszta az ő felesége. A házasság ez ellenállhatatlan viszketege azonban csak azokban a viveurökben támad föl, a kik valaha ismerték a családi élet nagy édességeit, vagy a kik — ilyenek is találkoznak — a zabolátlanság közepett is megmaradtak jó fiúknak öreg édesanyjuk iránt, és jó testvéreknek érettük aggódó hűguk iránt. Casal egyetlen gyermek volt és igen korán elvesztette szüleit. Két nagybátyjával körülbelül végkép összeveszve, kora ifjusága óta megszokta a teljes függetlenséget. Ugy látszott, a legénynek maradás épp ugy alkatában rejlett, mint az, hogy barna, epés és izmos ember maradjon mindig. Elképzeltetetlen volt, hogy őt is elfogja az az együgyű, tiszta leány-imádás, mely az elfásult párisiakban rendszeren az első csúzzal együtt jelentkezik. Ellenben érzéseinek veleszületett finomsága, mely e milieuban is érintetlen

maradt; kedve, legyőzni a nehézségeket és a benne élő szükség, használni heverő tehetségeit: okvetetlenül kellett, hogy érdekessé tegyék előtte a kalandot a szokásai révén annyira különböző és épp e különbözőségénél fogva disztingvált nővel, mint a milyen Tillièresné volt. Nem ismerte az asszonyok e fajtáját. E teremtés tehát épp oly veszedelmes volt rá nézve, mint a milyen veszedelmes ő Juliettere, — azzal a különbséggel, hogy míg a fiatal özvegy képes vala a legmélyebb, a leghalálosabb szerelemre, Casal szenvedélye alkalmasint csak caprice, az erős vágy miatt szinlett szerelem lehetett. Mikor az embernek tizennyolcz éven át vérévé válik a kicsapongás, biz azt nem lehet megtagadni. Most, mikor a Champs-Elyséesen a sokat vivó ember fürge lépteivel haladt végig, teli tüdővel sziván az esti levegőt, még nem érkezett el a capriceig, és ha Juliette képe mégis fölmerült előtte, odáig csakis gondolatok útvesztőjén át jutott; ha Juliette tud erről, bizonynyal jobban becsüli azt, a mit barátnője, Gabrielle de Candale, Poyanne pedanteriáinak szokott nevezni.

— Szép este van, gondolta magában Casal, és ha a tavasz ilyen marad, pompások lesznek a lófuttatások . . . És az ebéd sem volt rossz. Az ember egy idő óta kezd jól enni, ha társaságba megy. De még az is a mi érdekünk. Hogy őszinte legyek Candale és mások iránt, a mi a konyhát és a pinczét illeti: vajjon hol lennének ma, ha mi egynéhányan nem volnánk? . . . Hanem fődolog kitalálni, hogy

mit csináljon az ember ezzel a két órával: tiztől éjfélig? Külön klubot kellene alakítani csak is e végett A reggel azzal telik el, hogy alszik, öltözködik és lovagol az ember. Reggeli után mindig akad valami teendő, kettőtől hatig pedig szerelemmel lehet agyonütni az időt. Ha nincs szerelem, van labdázás vagy vivás. Ötől hétig folyik a *poker*; héttől tizig ebédel az ember. Éjféltől reggelig játszik és mulat. Tiztől éjfélig mehetne ugyan színházba, de ugyan hány darab érdemes arra, hogy másodszor nézzük meg? Én abból már kivénültem, vagy még nem vagyok elég vén rá, hogy páholytóltelek legyek.

A színházra gondolván, eszébe jutott a Vaudeville egy rossz, de igen csinos színésznője: a kis Anroux, kinek fél év óta többé-kevésbé ideiglenes szeretője volt. »Nini,« gondolta magában, »hátha elmennék Christinehez.« Azon vette magát észre, hogy a Chaussée-d'Antinen befordul és fölmegey a kis lépcsőn, egy színház hátsó szárnyának minden illatai között, a kisasszony szűk öltöző szobájába. Az asztalon fehér és vörös festéktől szennyes törülközők heverték. Volt ott egynéhány színész is, a kik csinos kollégájukkal tegeződve beszélgettek. Ezek az uri emberek azonnal diszkrétül távoztak, hogy a leány maga maradjon ezzel a pártfogóval, a ki szép fiú létére is komoly számba ment, mert gazdag volt. Christine színházi pletykákat kezdett neki föltálatni, miközben arcát kendőzte: »Lucie összeadta magát a kövér Arthurral; igazán utálatos dolog, már csak

Laure miatt is.« — »Nem,« tökéltelte el magát Casal, »nem megyek e leányhoz . . . Inkább a klubban töltöm az időt . . .« De aztán fölmerültek képzeletében a most még üres játéktermek, a hol a bérruhás szolgák szundikálnak a padokon és az ő jöttére fölugranak; szinte érezte a kályha kellemetlen szagával elegyedő dohos szivarfüstöt. »Nem,« gondolta magában, »nem megyek ide sem. Talán még inkább az operába. De mit csináljak ott is? Ötszázadszor hallgassam meg az *Ördög Róbert* negyedik fölvonását? Nem, nem, a viláért sem. Ennél még az is jobb, ha betekintek a Phillipsbe . . .« Ez a Phillips angol korcsma volt, a rue Godot-de-Mauroyban. Az utolsó két évtizedben a viveurök legkedvesebb tanyája volt az *Eureka*, — vagy bizalmasabban: a *régi*, — egy másik híres korcsma; de itt valami párbajos veszekedés támadt és Casal meg társai ellenpártot alkotva, elmaradtak belőle s átköltöztek a rue Godotbeli csapszékbe. Ha valaha krónikása akad a mai fiatalságnak, igen érdekes dolgot írhat a századvégi kávéházakról és vendéglőről, melyek között különös említésre méltók ezek az előkelő lebuajok, a hova igazi nagyurak szoktak járni színház után *cock-tailt* és *whiskyt* inni a jockeykkel és a jó tipeket tudó bookmakerekkel egy sorban. Casal képzelete előre lerajzolta ezt a keskeny termet, hosszú söntésével, magas székeivel és lófuttatásokat ábrázoló metszeteivel, és a hátsó *buen retiro*-val, melyet négy hírneves trainer arczképe ékesít.

— Még most alig lesz ott más valaki, mint Herbert, az asztalkendőjével vagy a nélkül, gondolta magában.

Ez a Herbert lord Bohun volt, a leggazdagabb angol peerek egyikének, Banbury marquisnak a testvéröccse. Rettenetes pálinkaivó, ki harmincz esztendőös létére is néha úgy reszketett, mint egy vén ember. Ázzal tette magát hiressé, hogy meglepő egyszerűségü szavakkal szokta bevallani szörnyű szenvedélyét. Tőle ered a híres válasz: »Hogy van?« — »Köszönöm, pompásan; kitünő szomjuságnak örvendek.« Jámborságában azt hitte, hogy olyasmit mond, mint mikor azzal dicsekszünk el, hogy jó étvágyunk van. Legkedvesebb tréfája, mely nem is egészen volt tréfa, abból állott, hogy ivás előtt asztalkendőt gyürt a gallérjába, nehogy végig öntse magát reszkető kezével. Az asztalkendő egyik csücskét aztán megfogta a bal kezével, a másikat a jobbal, melyben a pohár volt, és úgy emelte ajkához a drága nedüt.

— Csakhogy már késő van, töprenkedett Casal. Herbert már nem ismerne rám. Határozottan legjobb lenne most valami *bourgeoise*, — a kompánia így nevezte az uri világbeli szeretőket, — valami özvegy vagy elvált asszony, a ki ilyenkor otthon van, és a kinek bizonyosan örömet szereznék látogatásommal.

E gondolatai közben egész a kerek térig ért. Csak itt jutott ismét eszébe esti szomszédnője és fél hangon mondá magában:

— Isten ugyse, ez a kis Tillièresné épp jó volna. Ugyan kivel lehet most?

Hát ez a mondás bizony igen tiszteletlen volt és oly gondolatokból keletkezett, a melyek részletesen leírva, még Poyannenál kevésbé jámbor ember előtt is rettenetesen pozitívoknak és cinikusoknak látszotak volna. És mégis az érzelemnek embriója lapangott benne, a mi azt bizonyítja, hogy minden szív egy kis mindenség, melyben a legkevésbé regényes képek ürügyeül szolgálhatnak egy regényes indulat születésének. Ha Casal, bár öntudatlanul, nem érintődött volna meg Juliette gyöngéd bájától, mely olyan volt, mint egy elrejtett növény észrevehetetlen, de bódító illata, nem érezte volna azt az irtózást, mikor Christine Anroux közönségessége eszébe jutott. Pompás okokat talált ki, igazolni önmaga előtt, hogy miért nem megy sem a színházba, sem a klubba, sem Phillipshez; ezek az okok azonban nem hatottak volna rá más estéken, mikor nem dolgozott benne a titkos szükség, hogy egyedül legyen. És miért akart egyedül lenni? Csakis azért, mert szívesen gondolt a fiatal asszonyra, kinek hirtelen fölmerült emléke egyszeriben eltörülte a szinfalak, a klub és a kocsmá képét. Finom alakja bámulatos élességgel rajzolódott benső víziójának keretébe. Az igen erős fizikai életet élő sportemberekben lassankint a primitív népek érzékei fejlődnek ki. Meglepően él bennük az az állati emlékező tehetség, mely a földművesek, vadászok, halászok, szóval olya-

nok tulajdonsága, a kik sok dolgot látnak, de nem a dolgok jelét látják. Az alakok és a színek e folyton igaz és konkrét impressziók alatt levő agyvelőkben oly elevenséggel domborodnak ki, a melyet az íróasztal munkásai és a szalonhősök nem is sejtének. Casal maga előtt látta Juliette derekának karcsú és telt báját, gömbölyü vállait, rózsaszín csokros ruháját, mely kéjesen mutatott egy darabkát a nyakából; látta hajának édes szőkeségét, szemének sötét zafirját, finomvonalú ajkát, ragyogó fogait, a mosolygó gödrikét és karját, melyen mintha aranyos árnyék futott volna végig, ideges kezét, aztán az egész ebédlőt az Alba herczeg kárpitjával és a vendégek sápadt vagy nekipirult arczeit. Előtte volt az élő Tillièresné, kinek vonásait még eddig nem látta ily éles határozottsággal. E jelenés-látásnak az lett a vége, hogy félig gúnyos töprengése: miként töltse el az estét, csakhamar helyet adott egy még mindig meglehetősen brutális, de legalább őszinte és természetes impresszióknak: az érzéki vágyódásnak e szép teremtés iránt, kiről ösztöne azt sugta, hogy szűzies tartózkodása alatt kéjesség és szenvedélyesség lappang.

— Igen, folytatta, vajjon kivel van most? Mert az lehetetlen, hogy ne legyen szeretője.

Majd, mikor csakhamar elérkezett a lelki emlékezés, kiegészíteni és kimagyarázni a testi emlékezést, így gondolkozott tovább:

— Mindegy. Igen különösen nézett rám, bár eleinte úgy látszott, mintha észre sem venne . . .

Ezt az ebédet előre kicsinálták ők; ő, meg Candalené. Benső barátnök. E szerint az én kis szomszédnőm meg akart velem ismerkedni. Nem épp rosszul manővereztem. Az bizonyos. De ugyan mit jelent ez a kíváncsiság? Valami asszony beszélt neki rólam? Vagy a szeretője? Meglehet különben az is, hogy nincs szeretője és unatkozik visszavonultságában . . . Igen keveset látni őt. Okvetetlen nagyon magányos életet folytat Igen csinos. Hátha udvarolni kezdenék neki? Ugy sincs senkim erre a tavaszra. Ez jó gondolat . . . De hol láthatom viszont? Szomszédja voltam az ebéden; tehát meg is látogathatom, a helyett, hogy csak a névjegyemet küldeném föl hozzá . . .

Ez a gondolat annyira tetszett neki, hogy hangosan nevetett.

— Helyes! folytatta, de úgy holnap kell hozzá mennem. Holnap? Igaz, mit is csinálok holnap? Reggel a boulognei erdőbe lovaglok Candalelal. Legalább megtudom tőle, a mi szükség. Aztán Christine-nél reggelizek. Erről a reggeliről azonban akár el is maradhatok. Nagyon sokat reggelizek mostanság. És az egész nap elromlik. Tehát cserben hagyom Christinet és két órakor a kis özvegyhez megyek. Négy órakor Verekjevvel vivok. Ezekkel a balkezesekkel nehéz elbánni . . . És most hátha egyszerűen haza mennék, hogy lefeküdjem? Fél tizenegyre jár. Fiatallidő, de már egy hete mindennap négy órakor fekszem. Menjünk haza, hogy holnap jó karban legyek . . .

E bölcs elhatározással befordult a rue Boissy-d'Anglasba, nem állva meg se az Impériálnál, se a Petit Cerclenél és egyenesen a rue de Lisbonne felé tartott, hol atyjától öröklött palotája állott. Ez a palota ugy volt berendezve, mintha gazdája családos életet folytatna. Azoknak a zabolátlan embereknek, a kik mégis egészségesek, mint a makk, megvan a maguk titkos higiénéjük. A kik nem ügyelnek e törvényre, hamar elpusztulnak; de azok, a kiket két-három nemzedék csodál, hogy mindig fáradhatatlanok a vadászaton, a kártyaasztalnál, a vivóteremben — és egyebütt, — a minő Casal is volt: tudnak ügyelni magukra a folytonos kicsapongás közepett. Ez a bölcs óvatosság eszköze hol a reggeli szerzetesi józanság, mely jóvá teszi a tegnapi, kelle-ténél dúsabb ebédet; hol a pontos nyugalomratérés abban az órában, mikor már az elcsigázódás kezdődnék; hol a testgyakorlat tudományos mértékű dózissai, a mindennapi massage, a valóságos házi hidegvizkura. Macchiavelli azt mondta: »A hideg embereké a világ.« Ezt mondja a demi-monde is, bármily paradox is legyen a dolog. Mikor Raymond másnap reggel nyolcz óra felé fölkelt, hogy fürdőszobájába s onnan az öltözőbe menjen, bámulatosan könnyű és vidám volt, megüdvülve a csendes, nyugodt álomtól.

Casal ez öltözője híres volt arról, a mit a fiatal ember tréfásan az ő két könyves szekrényének nevezett; bár volt neki egy igazi is, teli a legjobban

összeválogatott könyvekkel. Az öltözőbeli könyvtár két üvegalmáriomból állott; az egyikben volt a tömérdek sok mindenféle rendszerű angol puska, a másikon pedig egy megdöbbenő gazdagságú csizma-, czipő- és saru-gyűjtemény — kilenczvenkét pár — a rókavadászattól a lazaczfogásig a sport legkülönbözőbb módjaira alkalmas lábbelik, nem is szólva a polo-bocskorokról és a hegymászó bakancsokról. Nem ritkán megtörtént, hogy ez időtájt a fiatal snobok ide jöttek, nézni az előkelő élet e mesterének öltözködését és bámulni azt a különös muzeumot. De ezen a reggelen nem volt más társasága, mint komornyikja; és soká nézte magát a három ajtójú, számtalan ruhájával tömött roppant almáriom tükrében. Bár ez az agyafúrt kényelemkereséssel berendezett fészek az üdv 1881-ik évebeli párisi anglo-man és atléta úri ember tipikus garçonlakása volt, Raymondra mégsem mondhatta senki, hogy ficsur. Ha első ifjúságában egész hiúságát az aprólékos fényűzés e gyermekességeibe vetette, az utóbbi esztendőknben már nem is gondolt e dolgokra, ebben is különböztvén társaitól, a kik szintén a világfi mesterségét üzik. És ha ma a tükörben nézegette magát, az csak azért volt, mert visszaemlékezett tegnapi tervére. Jóval közelebb volt a negyvenhez, mint a harminczhoz. Az ember e korban már egy kicsit kezd magára vigyázni; ez a vigyázat tiz év mulva bizalmatlansággá válik, husz év mulva pedig, ha még mindig nem tette le a fegyvert, szépítő mesterke-

déssé. Ugy látszik, még képesnek tartotta magát arra, hogy tessék és úgy látszik, az álommal együtt nem tűnt el az a szándéka, hogy Tillièresnét még ez nap meglátogassa. Mert mielőtt lóra ült volna, egy levélkét firkantott Christine Anroux úrhölgynek (avenue de l'Alma 83), melyben lerázta a reggelit; aztán foga között ezt az akkoriban divatos nótát dudolva: »Oly ártatlan ő . . .« elindult a boulognei erdő felé, takaros, de nem igen gyors fakó lován, a Boscardon. — Ez a név, melylyel ma a hivatásos ingyenélőket szokták illetni, neki arra szolgált, hogy gonosz czélzást tegyen arra a pajtására, a ki neki eladta azt a lovat. Ez a pajtás bizonyos Saveuse vicomte volt, ki igen uri családból származott, de folyton meglehetősen piszkos dolgokat vitt véghez és Casallal is duplán fizettette meg e paripa árát. Az egyébként »a commandeur szobra« nevet viselő Saveusenek megvolt az a gonosz szokása is, hogy a kártyaasztalnál szomszédaitól huszonöt aranyas játékjegyeket vett kölcsön, de vissza nem adta soha. Casal úgy állt bosszút ezekért a becsapásokért, meg azért a szívfájásért is, hogy ebben a vásárban megcsalták, hogy ezt a csúf nevet adta a szegény állatnak, a ki pedig minderről nem tehetett.

Boscard ügetve érkezett a boulognei erdőhöz, melynek zsenge, szőke zölddel mintegy meghintett fáit gyönyörű volt látni ezen a koratavaszi reggelen. Hogy Casal ma épp ezt a kevés tüzü, lassú járásu

lovat kívánta, az arra vallott, hogy ábrándozásra hajlandó. Ha a véletlen — vagy az, a mit így hívunk, nem ismerve az egész létünkön uralkodó rejtett hatalmakat, — segítségére van két ember közeledésének, annyi apró körülményt halmoz egymásra, hogy szinte igazolja a sejtelmekben való hitet. A logika azonban, legalább látszólag, elég mind e dolgok megmagyarázására. Ha természetes volt, hogy Casalt valamikor bemutassák Tillièresnének, nem kevésbé volt természetes, hogy most itt találkozzék nemcsak Candalelal, a kinek ígérkezett, hanem Moséval, Prosnyval és Arcolenéval is; — és nem kevésbé volt természetes az is, hogy a társaság e tagjai észrevették, hogy mily szórakozott lett a marquisé né tegnap, miután a fiatal ember hirtelen távozott, és tréfálóztak is rajta. A társaságban a férfiak és a nők minduntalan szoktak így évdni, minden komolyság nélkül, és Casal tudta, hogy az ilyes beszéd csak arra való, hogy épp valamit mondjon az ember. Ez egyszer azonban ezek a beszédek sokkal jobban megerősítették tegnapi megfigyelését, semhogy ne hallgatott volna rájuk. Először Prosnyval találkozott, ki a keresztúton vágatva kiáltott rá, meg se állítva pompás fekete lovát:

— A menyecske tegnap búsult, mikor elmentél . . .

Majd a fordulónál Mosé állította meg a lovast, kissé nyomatékos köszönéssel. Szokása szerint gyalog volt, korai diabeteze ellen küzdve a sok járással.

És e kurát az akarat erejének amaz energiájával végezte, mely a zsidóknak és a yankeeknek legkarakterezőbb vonása. A világ e legmakacsabb és nemrégii meggazdagodása miatt legkevésbé ismert két emberfajának közös vonása az az akarat, mely egyaránt nyilatkozik kis és nagy dolgokban és a melyet nem csüggeszt el semmi vereség. Nem ritkán látjuk, hogy egy semita vagy egy amerikai ötvenesztendőskorában egész új sorsot alkot magának, és megváltozik kedvtelléseiben, életmódjában, rendszeresen és megszakítás nélkül. Az izraelitának megvan az a különös adománya, hogy igen tud gondolni a legcsekélyebb apróságokra is. Ezért történt, hogy Mosé, a ki valamikor össze volt veszve a szép Casallal, de aztán kibékült vele, megragadta az alkalmat, hogy egy kis szolgálatot tegyen neki, egy alkalmasint kellemes hirt mondván:

— Mily hamar vált meg tőlünk tegnap este!

— Egy barátom várt rám a körben, válaszolt Casal.

Mosé éles szemének átható volta nyugtalanítani kezdte és rákényszerítette erre a hazudságra.

— És ön magával vitte a hölgyek egész figyelmét, folytatta a másik. Candalené és huga leültek egy sarokba csevegni; a mi pedig Tillièresnét illeti, a mint ön távozott, nem törődött többé semmivel.

Casal a hallottakon elmélkedett egy negyed óra mulva is, mikor találkozott Arcolenével, ki maga hajtotta két kis fehér póniját. A csinos asszonyka

az ostor hegyével intett neki, hogy álljon meg; aztán így szólt hozzá:

— Nos, hogy tetszik önnek a testvérem kis barátnője? Ugy-e ideálisan csinos? . . . És ön mégis a faképnél hagyta, hogy Isten tudja hova menjen . . . Ügyetlen!

Aztán egy gyepplórántással ismét megindítva pompás kis fogatát, mosolygó ajkkal és szemmel pillantott Casalra, egész világosan azt mondva az arcával: »Kedves Casal, ha maga nem oktondi, úgy udvarolni fog tegnapesti szomszédnőjének és boldogul vele.« Ez a tanács ugyan nem volt méltó egy becsületes asszonyhoz, a ki még ráadásul egy igen becsületes asszony huga is. De a herczegné ösztönszerűleg nem igen szerette Julietteet, a kiről azt hitte, hogy mindig közöttte és nénje között van, — imádta egyetlen testvérét, — és nem bánta volna, ha egyszer azt mondhatja Gabriellenek: »Lám a te szörnyen erkölcsös barátnőd Casallal édeskedik.« Hogy Raymond végkép megbizonyosodjék abban: mennyire nem csalta őt meg gonosz szimatja, a kövér Candale, mikor végre találkoztak és egymás mellett lovagoltak, széles mosolygásával, mely német eredetére vallott, — egy Candale Württembergben házasodott meg az emigráció idejében — ezt mondta neki:

— Bizony Isten, sokkal jobban ment tegnap a dolog, semmint hittem volna. A kis özvegy egy kicsit prude . . . Bernardné azt mondja, hogy a boldogult Tillières csak azért ölette meg magát az ellenséggel,

mert az ő férje volt . . . Egy kicsit féltettelek . . . De te pompásan viselted magadat . . . A menyecs-két bántotta egy csöppet, mikor megszöktél . . . Oly mulatságos volt ez a história, hogy pénzért lehetett volna mutogatni.

— Kicsoda ez az asszony? kérdé Raymond.

— Hogyan, kicsoda? Hát Tillièresné, Douay tábornok hadsegédének az özvegye!

— Nem azt kérdeztem; hanem azt, hogy kicsoda, mint karakter?

— Szörnyen otthonülő, nyafogó . . . Öreg mamájával lakik együtt egy házban, mely olyan szomorú, mint egy sirbolt. Egészen az én feleségem genrea.

Candalenak minden elméssége az volt, hogy nyomorult vicczeket gyártott a derék teremtésre, a kinek nem tudta megbocsátani, hogy jó tettekkel halmozza el őt, egy vagyont dobva oda kénye-kedvének; — nem tudta megbocsátani ez asszonynak a maga megalázó árulását, hogy rögtön a házasság után visszafogadta és szemérmetlenül világgá kürtölte régi maîtresseét. Egy darabig gyönyörködött saját elmésségében, aztán így folytatta:

— Tetszik neked Tillièresné? Nem akarod esetleg feleségül venni? . . .

Ez épp elég volt Casalnak, hogy elhallgassa a Juliettere vonatkozó kérdést, mely már ajkán volt. »Csak még az kellene, hogy az ő Bernardnéjához menjen, fecsegni róla«, gondolta magában. »Külön-

ben megtalálom azt az adreszt bármelyik névkönyvben.« Máris oly türelmetlenség fogta el, hogy rövidebbre szabta sétalovaglását, mert föltámadt benne a várakozásnak ama kis izgatottsága, mely nála oly ritka volt. Mikor hazaért, elővette amaz ugynevezett aranykönyvek egyikét, melyekbe az előfizetés árán a leghiúbb nyárspolgárok is bevétetik magukat, házuk számával együtt, a főrangúak és a milliomosok közé, mint a *high life* igazi tagjai. A Tillièresné neve azonban nem volt meg e sorban.

— Pedig nem kérdezősködhettek a tegnapi vendégeknél, gondolta magában Casal; figyelmük már is fölébredt! . . .

A figyelem e fölébredése sokkal jobban mutatta, mennyire érdeklette szomszédnőjét, semhogy le tudott volna mondani a látogatás gondolatáról. De viszont ő is sokkal jobban érdeklődött, semmint sejtette; mert különben elhalasztotta volna a látogatást akkorra, mikor valami ügyesen fölhasznált véletlen révén, — például Candalenével beszélgetve, — megtudja a keresett adreszt. E helyett arra határozta el magát, hogy a grófné kapusához küldi komornyikját kérdezősködni. »Ez a legjobb mód«, gondolta magában, »ez a kapus még aligha hallotta a cselédség pletykáit, és igen természetesnek fogja találni a kérdést.« Ez a csekélység legjobban mutatja, mily elevenen élt már Tillièresné képe e fiatal ember lelkének legrejtettebb zugaiban. Elviselhetetlen volt neki az a gondolat, hogy a két szolga holmi meg-

jegyzéseket tegyen; ezért küldöttjének három teljesen hiábavaló megbizást adott az Arc de Triomphe negyedébe, csak azért, hogy egész félvállról mondhasssa ezt: »És ha már épp a Candale-palota tájékán jár, forduljon be a kapushoz, és kérdezze meg: hol lakik Tillières marquisné? Nem felejti el a nevet?« Ezen a diákos ravaszsgon bizonyosan nagyot nevet a Phillipsbeli kompánia, ha megtudja; de mégis ennek köszönhette Casal, hogy két órákor becsöngethetett a rue Matignon ama házának kapuján, hol Gabrielle de Candale tegnap menedéket keresett. A kocsival történt kis balesetnek már megvoltak a maga következései.

— Hogy szerethet itt lakni? gondolta magában a fiatalember, végighaladva az udvaron az üveglépcsőház felé. A kapus azt mondta neki, hogy Tillièresné otthon van. A fiatal özvegy sohasem zárta el ajtaját, ugyancsak abból a bizalmatlan óvatosságból, mely azt tanácsolta neki, hogy minden barátját késő este fogadja. Igyekezett cselédeknek minden legkisebb gyanuját kikerülni. Minthogy különben is kevesen jártak hozzá és szokása volt hivatást igen pontosan a kitüzött órában fogadni, és mivel nem könnyen osztogatta a meghívásokat: teljességgel nem tűnt föl illetlennek, hogy ilyen könnyen lehet hozzá bejutni. Ez a könnyü beférkőzés pedig nagy örömet szerzett Casalnak.

— Itt nem titkolóznak . . . gondolta magában, becsengetve a vörös kárpitos kettős ajtón. Bár

csak egyedül lenne, töprengett aztán, mialatt az inas átvezette az első nagy termen a benső kis szobába, mely az éjjel tanuja volt Poyanne ő ellene való erős kitörésének. Belépve, első pillantásra meglátta Tillièresnét, ki, mintha beteg volna, inkább feküdt, mint ült egy chaise longueon, fehér csipke pongyolában, mely még finomabbá tette szépségét. Mellette egy alacsony karosszékből Avançon ült és szinte halk hangon beszélt hozzá, bár maguk voltak. Casal és az ex-diplomata ismerték egymást a Petit Cercle-ből, a hova a vén gavallér gyakran fölment, élvezni a legfrissebb pletykákat. A rue Royalebeli fiatalok sokat nevettek, a miért mindig szidja a mai rossz nevelést és a szomorú kedvteléseket. Avançon ötvenhatesztendős létére is úgy forgolódott az asszonyok körül, mintha csak huszonötéves volna. Ahhoz az emberfajtaához tartozott, a ki ebéd után nem dohányszik, csak hogy ne kellessék távoznia a szalonból; és a kit, mikor valahova érkeünk, mindig a bizalmas beszéd gyönyörűségeibe mélyedve találunk azzal az asszonynyal, a kihez legjobban szeretnénk közeledni. És oly fojtott hangon beszél, hogy nem lehet megérteni egy szavát sem. Ha ő ott van valahol, a hol mi reméljük, hogy végre kettesben leszünk: bátran várhatunk még egy jó darabig. Nem egykönnyen lehet őt kimoszditani a helyéből. Az Avançon, mert ő típus, imádja az apró szolgálatokkal járó viszonyokat, melyek a mai nemzedék pozitívizmusának oly gyötrelmesek; örömet végzi robotját, a látoga-

tásoktól, a rábizott bevásárlások teljesítéséig. Az asszonyok végtelen hálások ez őszhaju tisztelők iránt, a kik legtöbbször önzetlenek. A férjek is jóakarattal pillantanak e nem igen veszedelmes önkéntes házőrző ebekre. A szeretők gyűlölik őket és még inkább az aspiránsok. Casalnak is az volt az első gondolata, hogy a pokolba kívánta Tillièresné udvarlóját, nem tudva, hogy a fiatal asszony főképp azért becsüli *patito*-ját, mert nagy ragaszkodással viseltetik az öreg Nançayné iránt.

— Ez valóságos szerencsétlenség, gondolta magában Raymond. Ismerem ezt az alkalmatlan embert; nem lehet lerázni a nyakunkról. Szóval a látogatás kárba vészett.

— Casal itt van? gondolta Avançon is. Hohó, majd résen leszek!

Meglepetése oly nagy volt, hogy meg nem állhatta, hogy ne szóljon, míg kezét szoritott az új vendéggel:

— Hogyan, kedves barátnőm, ön ismeri ezt a közbiztosságveszélyeztetőt? És eltitkolta előttem?

— Candaleéknál ért a szerencse, hogy bemutatnak a marquisenének, mondá Casal, Tillièresné helyett felelve.

Juliette arczára pillantva, észre vette, hogy a fiatal asszony egy perczig nem birt szólni, annyira meglepte váratlan betoppanása. Ez a tapasztalat azonnal megvigasztalta őt azon való bosszus bánkódásában, hogy az a vén lábatlankodó itt van. Nem

volt többé szükség tanácsot kérni emlékeitől, vagy kérdezgetni Prosnyt, Mosét, Arcolenét vagy Candalet. Tillièresné elpirult egész hamvas hajának a tövéig, s az ilyen hirtelen zavar, rendkívüli rázkódás jele az olyan előkelő asszonynál, kinek a magán való állandó uralkodás épp oly hivatásos erénye, mint a bátorság a férfiaké. Vajjon megélhetnének-e e világon, ha nem szokták volna meg folyton titkolni érzelmeiket, melyeket a rosszakarat sokkal jobban kémlel, mint egy vádlottat a vizsgálóbíró. De ez a nő tegnap óta sokkal aggodalmasabb reflexiókon ment keresztül, semhogy megrendült idegei e perczen teljes energiájukkal tudják szolgálni akaratát. Végtelen szomorúság mélyébe sülyedt, mikor Poyanneról és viszonyukról kérdezgetve magát, hol azt felelte: »Még mindig szeretem«, hol azt: »Nem, nem szeretjük többé egymást«. Fájó melankólia van a haldokló szerelem e végső perceiben, mikor teljességében látjuk, hogy ugy mondjam, szinte kézzel fogjuk meg az élet nyomorúságát, konstatálván, hogy tönkre mentek bennünk azok az érzelmek, melyeken egész szivbeli jövődönk épült. A lélek csüggedése ilyenkor egész a halál vágyáig fokozódik. Megnyílnak a mult sebei és együtt véreznek az uj sebbel, annak bizonyosságául, hogy a boldogság egészen el tud veszni, de a fájdalom nem mulik el teljesen soha. Az éjjel, mikor Casal oly csendesen aludt, mint egy gyermek, Poyanne bánatosan tépelődött, Juliette pedig keserü könyeket hullatott vánkosára,

kis ágyában, mely egykor tanuja volt leánykori ártatlan és boldog képzelődéseinek. De könnyein át és kétségbeesésének mélységéből miért látta szüntelen ezt a fiatalembert, a kinek bizonyosan eszébe sem jutott, hogy tegnapi szomszédnőjére gondoljon! Tillièresné legalább így vélte. És mikor reggel felé végre fáradt álom zárta le szemét, álmában miért jelent meg minduntalan ugyanaz a kép? Ha fölébredése után oly kitünő lelkiatya gyóntatta volna meg, minő például a Praillynéhez intézett gyönyörű levelek Lacordaireja, ez a pap föl tudta volna előtte tárni e bánat és ez álom titkos okait. Bár az álmok a jövőt semmiképen sem jósolják meg nekünk, jelentőségét mégis kár elhanyagolniuk a moralistáknak és az orvosoknak, a kik az álmokban valónk ismeretlen részeit illetőleg tanulságokat találhatnak. Eről tudományosan bebizonyított dolgok tanuskodnak. Például valaki azt álmodja, hogy kutya harapta meg a lábát. Néhány nap múlva kelevény támad a lábon. Az állati természet érintődött meg az emberben, mielőtt bármely külső jel mutatott volna a bajra. A hatás, melyet Raymond Juliettere tett, okvetetlen sokkal élénkebb volt, semmint a fiatal asszony sejtette, mert különben ez az emlék nem elegendett volna minden gondolatába, mióta távozott a Candalepalotából. De az olyan szent pap, mint a nemes Lacordaire, mely gyöngéd szavakkal magyarázta volna meg az ily nőnek a hatás igazi mivoltát? Vajjon engedte volna-e csak hozzáférkőzni is a gon-

dolatot, hogy Casal, a hirhedt csélcsap, a tetőtől talpig viveur, már jelenlétével is a vágy és kék lap-pangó borzongását ébresztette föl benne? Juliette, bár tragikus végü házaseletet élt s bár viszonyt folytatott Poyannenal, — mely viszonyban egy eszményért és nem egy érzelemért adta oda magát, — mégis megőrizte azt a minden asszony előtt ismeretes szüzi érzést, mely azután leggyakoribb hazugságok ürügyeül szolgál. Egy alvó szerelmes nő leledzett benne, a kihez ez az ember beszélt, a kiből nyilván megtestesült az az ideál, melynek típusa az idegrendszer szerint más és más. A pap bizonyosan óvta volna őt, hogy ne találkozzék többé ezzel a veszedelmes valakivel, a ki igazi megszállással fenyegeti őt épp akkor, mikor elszakadni érzi magát attól, a ki éveken át legerősebb erkölcsi gyámola volt. Csakhogy Tillièresné épp ez évek óta nem gyónt többé. Régi buzgóságából alig maradt egyéb, mint a mindig elfojtott lelki mardosás, és az Isten jóságában való rendületlen remény, mely voltaképp minden vallásos hitnek a veleje. E veszedelmes órákban tehát semmi más nem kalauzolta őt, mint magányos reflexiója és akarata, hogy önmaga előtt soha se süllyedjen. Mikor e kinos éjszaka után migrainenel kelt föl, nem is tudva benső zürzavarának teljes okait, ahhoz a gondolathoz ragaszkodott, melyben méltóságának megőrzését látta: szerelmének e csökkenése közepett is egyre jobban pazarolni minden gondoskodását arra az emberre, a kit ő férjének tekintett.

— El fogom titkolni előtte, hogy nem vagyok többé szerelmes bele, gondolta magában, a mi nem lesz nehéz, mert hiszen ő sem szeret engem úgy, mint valaha. De a szeretet, a tisztelet mégis olyan dolog, hogy meg lehet élni belőle, ha nem is boldogan, de legalább elégedetten.

Azután buzgón imádkozott, mint minden reggel és este szokta, bár szentségek nélkül és az egyház törvényein kívül élt. Így jutott el a bágyadt nyugalomig, melyet szinte kellemesnek érzett, miközben Avançon fecsegését hallgatta. Casal jöttekor azonban oly nagy megdöbbenés érte, hogy nem bírta se rögtön leküzdeni, sem pedig eltitkolni az okát. De mindez csak pillanat műve volt és Juliette kecses mozdulattal már fölemelkedett fekvő helyzetéből, megigazitva hosszú pongyolája uszályát és beszélgetett Casallal, ki szintén leült.

— Gyöngélikedik a marquisné?

— Ma reggel óta egy kis migraineem van. Azt reméltem, hogy dél felé majd elmulik, de ellenkezőleg nőttön nő . . .

Azzal levette fodormentás üvegecskéjét a kis asztalról és lassan szivta illatát. Ez a vendégnek szólt: »Látja, uram, hogy ön nem maradhat soká.«
— De bánta is Casal a fogadás hidegségét, melyről tudta, hogy kiszámított! Törődött is azzal, hogy Avançon nagy mérgesen a kandalló mellett áll, és orrára csiptetve messzelátás ellen való szemüvegét, impertinens figyelemmel olvasgatja a párkányon he-

verő folyóirat tartalomjegyzékét. Raymond elvitathatatlan bizonytságot nyert, hogy érdekli a fiatal özvegyet, egész a zavarig, — sőt a félelemig. Ez a sápadtságra váló pirosság, aztán a tegnapi ebéden tanusított kedves szeretetreméltóság után, egyszerre, minden lehetséges ok nélkül, ez a huzódozás, — megannyi jel volt, melyet a fiatal ember gyönyörködve vehetett és vett is észre. Ha e kis szalonban, melyet most a legtisztább kétórai napfény világított be, egy vidám, kaczagó nőt talál, a ki épp látogatóba készül menni és beszél a legutóbbi darabról, a legközelebbi futtatásról és a legujabb elválásról, talán fölsohajtott volna elméjében:

— Ej, ezek mind egy húron pendülnek.

És végső döntése ez lett volna:

— Nem érdemes elhagyni miatta Christinet.

De a Tillièresné körül lengő, szinte klastromi levegő, melyet már beléptekor megérezett; — aztán ez asszony titokzatossága: hogy tegnap oly különös kíváncsisággal igyekezett megismerni őt, most pedig nem tudja, hova legyen ez ismeretség miatt és menekülni szeretne előle; és ez az ellentállás, melyet e nő magára kényszerített: mind csak arra való volt, hogy a legnagyobb fokra csigázza az elfásult viveur capriceát. Az a cselekvő ember, a kinek született és a ki nem birt ellenni cselekvés nélkül, egyszerre úgy föltámadt benne, mint föl szokott támadni a vívóteremben, mikor ismeretlen rendszert követő mester penditi vele össze kardját, vagy mint

egykor Indiában az első tigrisvadászaton. Juliette most rákezdte azt a tárgyaltan csevegést, mely anyyi irót, dráma- és regényköltőt vitt rá arra, hogy háborut viseljen a társaságokban szokott üres szószaporítás ellen. Az ilyen csevegés valóban igen hiábavaló volna, ha nem az lenne a célja, hogy leplezze azokat a gondolatokat, a melyeket nem lehet kifejezni, mert tüstént lehetetlenné tennének bizonyos erőltetett és nagyon finom érintkezéseket.

— Mily szép volt tegnap este Arcolené, szolt a fiatal özvegy.

— Csakugyan igen szép volt, mondá Casal; rendkívül illik neki a fehér ruha.

— Ez csak revanche volt a multkori vereségért, szolt közbe Avançon, becsapva a füzetet és levéve szemüvegét, melyet aztán nagy gondosan egy külön tokba tett. Emlékszik, kedves barátnóm, milyen sárga és hervadt volt Arcolené a minap, mikor a rue de Sèzeben találkoztunk vele azon a kiállításon . . . Igaz, mikor jöhetek el önért, hogy együtt nézzük meg azt a kárpitot, a melyről az imént beszéltünk?

— Hiába fáradsz, jó ember, gondolta Casal, mig a volt diplomata tovább beszélt, apróra leírva a szóban forgó kárpitot, tanakodva, hogy miként lehetne elhelyezni a kis szalonban, és erős célzásokkal sejtetve, hogy máskor is szoktak kereskedésekbe együtt járni. Hiába igyekszel éreztetni, hogy én fölösleges vagyok itt, mert te vagy a ház bizal-

mas barátja. Azért én mégis el fogok jönni ide. Ön is, asszonyom, igen szeretné, ha azt hinném, hogy roppant nagy figyelemmel hallgatja kedves Avançon barátja beszédjét. Sajnos, meg vagyok győződve, hogy ez a figyelem is csak épp oly komédia, mint a migraine, és ön mód nélkül csinos, mikor halántékára szoritja az ujját, mintha igazán rosszul volna.

Raymond olykor mégis tett egy-egy megjegyzést, most is mutatva, mint tegnap az ebéden, elméjének legkiválóbb tulajdonságát: a megfigyelés helyességét. Bár világéletében sohasem vett műtárgyakat másért, mint hogy újévkor a társaság vagy a demi-monde hölgyeinek ajándékokkal szolgáljon; és bár mindig maga választotta ki a csecsebecséket, saját hiúsága és előkelő izlése szerint: mégis gyakran beszélt e dolgokról szakértő pajtásaival és most meg volt az a gonosz öröme, hogy leleplezhette Avançon egy-két baklövését, mikor cserepekről volt szó.

— Hát ön is gyűjtő, Casal ur? kérdé Tillièresné.

— Dehogy vagyok, nevetett Raymond. De volt egypár műbarát ismerősöm, a kiknek a beszélgetését olykor hallgattam.

— Casal gyűjtő! szólt Avançon; látszik, hogy csak huszonnégy óra óta ismeri őt, kedves barátóm.

Beszédéből kiérzett a bosszúság, hogy Casal ott van. Az ötvenévesnél idősebb emberek ama különös és gyakori bosszúsága, a kik nem akarják

megvallani, hogy féltékények, és bár semmi jussuk rá, mégis gyermekes tüzzel azok.

— Nem, kedves barátnőm, ön nem ismeri a mai fiatalembereket, ha azt hiszi, hogy egyébbel is tudnak foglalkozni, mint a *chic* és a sport dolgival . . . Casal igen értelmes. Ismerem első lépéseitől fogva . . . Épp akkor tünt föl a klubban, mikor én Flórenczbe indultam küldetésemben . . . Tehetséges fiú volt . . . Rajzolt, zongorázott, négy nyelvet beszélt . . . Ön is tapasztalhatta volna, milyen emlékező tehetsége van, ha meghallgathatta volna, mint én, barátjaival folytatott beszédjeit: *Farewell* vagy *Livarot* fog nyerni holnap Auteuilben? . . . Vannak jó tipjei? . . . Micsoda pezsgőt ittak az este? *Extra dryt* vagy csak *komiszat*? . . . Machault a balog Verekjevvel vívott? Ki győzött? . . . Ki adja ma a bankot? És ki lesz az ellenfél? . . . Egyebet nem lehet kicsikarni belőle, asszonyom . . .

Mig Avançon e beszédet folytatta, mely annál kómikusabb volt, mert a dühös gyűlötségben is mutatkozott a diplomaták szokott affektált udvariasága, Juliette nem állhatta meg, hogy nyugtalan pillantást ne vessen Casalra. A fiatalember sokkal gondosabban tanulmányozta e bájos arcz minden vonását, semhogy ne olvassa ki a szeméből ez ösztönszerű félelmet. Ellenkezőleg szívesen mondott volna köszönetet a féltékeny öregnek azért a szolgálatért, hogy megszerezte számára az ifju özvegy rokonszenvét. És mily kitünő alkalom, bebizonyítani,

hogy mily tapintatos, mikor nem sértődik meg az éles kritikától, hanem jó szívvvel, vidáman nevet.

— Gonosz ember, mondá, mikor Avançon elhallgatott. Rettentő gonosz.

Aztán fölkel, hogy bucsuzzék és vállára veregetett a vén gavallérnak, oly vig bizalmassággal, mely a legkedvesebb és a legkegyetlenebb válasz volt, mert látszott, hogy az erkölcsprédikálót gyermekszámba veszi.

— Ne mondjon rólam sok rosszat, mikor majd nem leszek itt, folytatta, ön pedig, asszonyom, kérem, ne higgyen neki nagyon . . .

— Fogadni mernék, hogy kikap miattam Tillièresnétől, gondolta magában, mikor öt perczzel később a rue Matignonból a Champs-Élysées felé mendegélt. Ezt nyerte bosszúságával . . . Az együgyű! . . .

Vállat vont.

— De hogyan láthatom őt viszont, még pedig mielőbb?

Egy perczig tanakodott magával.

— Candalenéhoz kell mennem.

— Ön nem volt Casal iránt valami nagyon szeretetreméltó, mondá csakugyan Juliette e perczben Avançonnak. Mi baja van vele?

— Nekem? felelt a diplomata megzavarodva. Teljességgel semmi. Csak egyáltalán nem szeretem ezeket a viveuröket. De ugylátszik, mintha ön rosszabbul volna?

— Igazán rosszabbul vagyok, mondá Tillièresné ismét végignyulva a chaise longueon és félig behunyva szemét; le is fogok feküdni, hogy ebédkor ismét talpon lehessek; nálam lesz unokahugom Nancyenne és Poyanne.

Hazudott, mert szőke feje nem fájt jobban, mint abban a perczben, mikor a látogató megzavarta a hú Avançonnal való társalgását. Az öreg diplomatán látszott, hogy nagy kedve van még beszélgetni; Juliette azonban nem akarta hallgatni, hogyan beszélnek rosszat Casalról. A vén gavallér egynéhány pillanatig habozva nézett rá és nem merte kiejteni a mondást, mely ajkán lebegett: »Tartson ez embertől«. Végre fölsóhajtott és így szólt:

— Hát Isten hozzá, holnap eljövök, megtudni, hogy van?

E gyöngéd, szelid asszonynak valóban fájhatott, a gondolat, hogy az ő legjobb barátai Raymondt nem becsülik, mert mikor este az ebéden anyja Poyanne jelenlétében kérdezte, hogy kik jártak nála ma, csakis Avançonra említette, elhallgatva a másikat. És bár föltette magában, hogy nem fog többé találkozni azzal az emberrel, Casal mégis igen erősen foglalkoztathatta képzelmét, mert egész érzéketlen volt, mikor ebéd előtt a gróf elbucszott tőle. Poyanne egy negyed órával előbb érkezett, csakhogy négyszem közt beszélhessen vele.

— Holnap reggel csakugyan megyek, mondá, még pedig talán hat egész hétre. Ez utazást arra

fogom fölhasználni, hogy életre keltsek holmi pangó ügyeket és gyökerestül átalakítsam pártlapunk szerkesztőségét.

— Remélem, hogy sikerül megválasztatnia jelöltjeit, felelt Juliette; és nem volt egy sajnálkozó szava a boldogtalan ember számára. Nem látta meg nézésében a szemrehányást, hogy így engedte távozni, ama csók nélkül, melyet a szeretők, mint utravalót visznek magukkal a szomorú távolba. De Henry hajlandó volt a migrainenek tulajdonítani, hogy Juliette az egész ebéd alatt hallgatag és tíz órakor nem tartóztatja többé, mikor unokahugával egyszerre menni készül. Ah, mennyivel keserűbb lett volna távozása, ha sejti, hogy mily kisértések közepett hagyja kedves, egyetlen barátnőjét, a kit lelke mélyéből szeretett, bár nem tudta többé mutatni e szerelmet.

V.

Az első ballépés.

Midőn Casal Candalenéra gondolt, mint a ki segítségére lehet a Juliette szívébe való beköltözésben, először Gabrielle szimpatijára számított, mellyel tudta, hogy dicsekszik; aztán arra a leküzdhetetlen kedvre, mely a regényes asszonyokat a boldogtalanoknak vagy együgyűeknek hitt érzelmek iránt való vonzódásra viszi; és hajlandó volt ez érzelmek komédiáját játszani. — De vajjon csakugyan komédia lesz az? — A látogatás után most már biztos volt abban, hogy érdeklődik Tillièresné iránt, és mégis oly bizonytalanságban érezte magát e nővel szemben, hogy egész délutánja szinte nyugtalan volt. Elment a Mirlitonok vívótermébe és megmérkőzött Verekjével; de egynéhányszor oly nagy szórakozottság látszott rajta, hogy rendes bámulói egész megdöbbentek. Két pajtásával ebédelt a Café Anglaisban. A körben találkozott velük és azért vitte őket magával, mert félt az egyedüllétől. Az ebéden igen hallgatag volt és nem kevésbé komoran nézte az akrobata-mutatványt, hova viszont e

barátai vitték őt. A Phillips törzsvendégei, kik közé éjféltájt vetődött, oly levertséget vettek rajta észre, hogy kérdezgették: vajjon nem beteg-e? A mint közeledett az a percz, hogy Candalenéhoz menjen, beszélni vele barátnőjéről, egyre több és több gátat látott Tillièresné és maga között; és igazi szivdobogással lépte át a grófi palota küszöbét negyvennyolcz órával az után, hogy ott ebédelt, és alig huszonnégy órával az után, hogy Juliettenél Avancónba botlott. A diadalokhoz szokott ember e féltékenysége, ez a hirtelen és teljesen váratlan félszepség, bizonyosan tetszett volna Gabriellenek és megnyerte volna őt. A fiatal asszonynak azonban volt egy más oka is arra, hogy Juliette ujdonsült imádóját segítse; egy ok, melyre Casal nem is számíthatott: Candalené különös antipatiát érzett Henry de Poyanne iránt. Ez antipatia sokkal fontosabb szerepet játszott e nagyvilági drámában, semhogy ne kísértenők meg okát adni. Ez a női barátság problémája, mely nem egyszer okoz fejtörést a gyanakvó férfiaknak és a féltékeny szeretőknek.

Gabrielle de Candale, — kezdjük a szép grófné dicséretével, — igazi szeretettel vonzódott Juliette de Tillièreshez. Mint igen fiatal leányok ismerkedtek meg egy ama vidéki kastélybeli bálók egyikén, melyek a régi francia nemesség igazi életének hirmondói: Nançay és Candale, bár huszonöt mértföldre estek egymástól az Indre partján, e naptól fogva szomszédok lettek. Az 1870-iki háboru, mely

a két nőt e vidéki birtokaikra vonulni kényszerítette, s az egyiket oly kegyetlen csapással sújtotta, ismét összehozta őket. Gabrielle megvallotta barátnőjének élete szomorú titkát. Sírt Juliette előtt, mint a hogy Juliette egykor sírt ő előtte. A kölcsönös szánalom ez egyenlőképp nemes és gyöngéd két teremtés között elszakíthatatlan lánczot kovácsolt a szeretet legkeményebb érczéből. Gabrielle, ki ennyire és ily önzetlenül imádta barátnőjét, a szivnek egy meglehetősen bonyodalmas fordulatával irtózott attól az érzelemtől, melylyel Juliette Poyanne iránt viseltetett. Igenis, gyűlölte ez érzelmet, és pedig azért, mert barátnője sohasem beszélt róla teljesen nyíltan. Bár nem ment addig, hogy fogadott testvérét bűnös viszonynyal gyanusítsa, mégis tudta, hogy Juliette és ez ember igen bizalmasan érintkezik, bizalmasabban, semmint ő látja. Azt gondolta, hogy Poyanne szerelmes Tillièresnébe, és Juliette viszont nem érzéketlen e szerelem iránt. Ha a grófnét a bűntársak valamelyike beavatta volna ebbe a bűnös, de nemes regénybe, Candalené bizonyosan nem érzett volna ily ellenszenvet e viszony iránt, melyet ő tisztának gondolt s melynek titokzatossága ingerelte őt, a mellett, hogy kétszeresen féltékenynyé tette. Az egyik féltékenység a baráti féltékenység volt. Ki nem ismeri a szivnek azt az ártatlan, félénk érzékenységét, mely annyira természetes, hogy még az állatokban is megnyilatkozik. Ha házi kutyánk mellé egy másik ebet veszünk és azt is részesítjük egy-

egy jó szóban, azonnal mutatkozik a jelenség. — Gabrielle másik féltékenysége irigység volt. A nemes teremtés persze méltatlankodó haraggal tiltakozott volna az ellen, hogy benne lakozik e szenvedély, melynél alacsonyabb, utálatosabb nem lehet egy fenkölt lélek előtt. De, fájdalom, épp ez az indulat tud legügyesebben elrejtőzni a lelkiismeret homályos redőiben és épp oly általános, mint a milyen titkos. Mert eredete abban van, a mi bennünket főképpen társas állatokká tesz: a másokhoz való hasonlóságunkban. És az irigységet is végsőig fokozza sokféle analogiáiban. A legszegényebb művész sohasem fog úgy irigykedni egy milliomosra, mint a hogy irigykedik egy másik művészre, a ki csaknem oly szegény mint ő. Képzeljünk most két asszonyt, kik mind a ketten szépek, fiatalok és elhalmozottak a születés, a vagyon minden áldásával; tegyük föl, hogy oly benső barátság köti össze őket, mint Julietteet és Gabriellet; aztán egyikük viszonzott szerelmet érez, míg a másik rabja marad a sorsnak és szerencsétlen házasságának. Valljuk meg, hogy az irigység igen közel jár az elszigetelt asszonyi lélekhez, bár mily nemes legyen is. A baj kezdetben csak lappang; valami ösztönszerű és kimagyarázhatatlan antipatia amaz ember ellen, a ki tudtán kívül azt a fájdalmat mérte rá, hogy összehasonlitsa magát barátnőjével. A nő csakhamar igazolni akarja maga előtt ez antipatiát, sorra véve a férfi hibáit. Oly rosszakaró szemmel néz rá, hogy érzékiséget fedezne föl egy

Marc Auréiban és önzést paulai szent Vinczében. Candalené így fedezte föl, hogy Poyanne mód nélkül bibelődik saját személyével; holott a folyton eszméivel és céljaival foglalkozó nagy szónok csak egy kicsit sokat beszélt a politikáról. Zsarnoksággal vádolta őt azért, mert Juliette többször visszautasított egy-egy meghívást, hogy vele töltsse az estét, vagy vele ebédeljen. Jóhiszeműleg meggyőződött arról, hogy ez a házasság, ha ugyan megtörténik, Tillièresné boldogtalanná fogja tenni. És nem kevésbé volt meggyőződve Poyannet illető saját érzelmeiről is. — »Nem szeretem ezt az embert, azzal punctum . . .«, szokta mondani nevetve. Minthogy azonban Juliette, ki szerette, ha a legteljesebb béke van körülte, őrizkedett attól, hogy az ily kritikákat tudtára adja kedvesének: Henry nem is sejtette, hogy mily ellensége neki a fiatal grófné. Tisztelte Gabrielle nemességét, szeplőtlen becsületességét, fölvilágosodott vallásosságát. Sajnálta, hogy olyan közönséges ember a férje, mint Candale. Érezte, hogy hű barátsággal viseltetik Tillièresné iránt, a kinek nem egyszer mondta:

— Ez igazi szeretet . . .

Mikor az ily nemes érzések nem fegyverzik le azokat, kik ellenségesek irántunk, legközvetlenebb eredményük az, hogy még növelik az ellenségességet. Minden moralista említi természetünknek ama melankólikus törvényét, mely szerint azt bocsátjuk meg legkevésbé másoknak, a mit mi magunk vétettünk

ellenük, főképp mikor magunk se igen tudjuk, hogy mi a vétség, melyet inkább érzünk, mint ismerünk. Ha Candalené látja, hogy Poyanne nyíltan szembezáll vele, ez az ellenségesség kevésbé bántotta volna, mint a gróf folytonos jóakarata. Igaztalanságában néha még arra is rávetemedett, hogy Poyannet szinlelőnek tekintse. Meg aztán az sem volt lehetetlen, hogy ezt a csalódott és férje erkölcsi nyomoruságától keresztrefeszített lélek fájdalommal hasonlította össze a henye és durva nagyurat, a kinek nevét viselte, a munkás, ékesen szóló, jótékony nemes emberrel. A gonosz indulatok ez összesége az adott pillanatban sokkal erősebben hathatott a grófnéira, semmint ő maga is sejthette volna. Kell-e tehát magyarázgatni, hogy Casal lépése mily fogadtatásra számíthatott nála? . . . Épp most iróasztalánál ül, bizalmasai számára föntartott salon-boudoirjában, őse, a nagy marsál mellszobra alatt, melyet Jean Cousin vésett márványba. Nagysietve levélkéket ír, az udvariasság, barátság és jótékonyosság levelezését folytatva, mely számára az ő rangjabeli hölgyek mindig csinos, új formulákat kénytelenek találni és találnak is. Kocsiját fél háromra rendelte. Két óra van. Csöngetnek . . . Alkalmasint valami boltos. Még egyszer csöngetnek . . . Ugy hát látogatás.

— Meg kellett volna tiltanom, hogy ne ereszenek be senkit, szól letéve tollát és az alkalmatlan jövevény jöttét lesve. Nini, ön az, Casal? kiáltja, igazi szerencse! Majd azt gondolja magában: »Mi-

nek jön ez hozzám, hiszen sohasem szokott meglátogatni!»

A fiatalember némi zavarra valló mosolygással felel:

— Egy lóról kellett beszélnem Louisval. Tudtam, hogy itthon van, hát feljöttem. Háborgatom?

— Dehogy, mikor ön úgy se igen bánik magával bőkezűleg, felel a grófné s aztán a társalgás megkezdődik, a kiinduló pont a ló levén, melyet Raymond hirtelen ürügyül talált ki, hogy a tegnapelőtti ebédre térhessen. Candalené kiejti Tillièresné nevét. És azt látja, hogy Casal szemében a kíváncsiság egy kis lángja csillan meg, ajkán pedig kérdés lebeg.

— Helyes, gondolja magában, czélt értem. Azért jött ide, hogy Julietteről beszéljen.

Az ilyen perczekben igazán asszony az asszony: macska természetű és bájos, kecses ügyességében; ilyenkor, mikor bizalmasan, négy szem közt fölfedezi bennünk, hogy egy más nő iránt érdeklődünk. Tüstént kíváncsiság ébred föl benne és kissé fölemeli szép fejét, hogy furfangos szemében egyesítse minden figyelmét. Ha ír, leteszi a tollat. Ha nem ír, de az íróasztal mellett van, kezébe veszi a tollat vagy valami munka vagy könyv után nyul. Ha egzotikus nő, a ki dohányzik, cigarettre gyújt, hogy palástolja kíváncsiságát. Aztán félvállról mond valamit, — holmi potom semmiséget. A perfid nők ilyenkor tudják megmérgezni szerelmünk egész jövő-

dőjét, egy-egy gyanusítással vagy a klasszikus »mondják«-kal, mely a legkegyetlenebb rágalmak kiindulópontja. Igen nyugodtan és a rágalom nyilát mosolyogva röpitő szájjal emlegetik az uri embert, a ki legutóbb állítólag jó barátságban volt szivünk választottjával. Aztán ilyesmiket mondanak: »Ej, hát ön nem is tudta? . . .« vagy: »Lám, ön megelőzhette volna . . .«; a mit bizonyosan számon fognak tőlük kérni a másvilágon, ha a purgatóriumban hely van a szalonbeli kajánságok számára. Ellenben a jó lelkek, a kik a szerelmes históriákat oly vágyódva szimatolják, mint a macska a tejes szilkét, kifejtik egész hízelt diplomáciájukat, hogy bizalmas vallo másokra birjanak bennünket. Mi még csak a sóhajok korszakában vagyunk. Tehát jogunk van elárulni olyan titkot, mely még csak a mienk s a vallomást később egy kis megbánással jóvá tehetjük. A bennünket beszédre biró furfangok között a legközön ségesebb, de egyszersmind a legügyesebb az, mikor a nő egyszerűen elmondja nekünk azt, a mit magunk szeretnénk elmondani, vagyis gondolatunkat szavakba foglalja. Ez a bájos kíváncsiaknak legbiztosabb módjuk megtudni, hogy eltalálták-e a dolgot. Megjegyzendő, hogy ezt a kis vallatást legtöbbször mi magunk teszszük nekik könnyüvé. Igy Casal, mihelyt meghallotta azt a futtában kiejtett nevet, mely őt érdekelte, mindjárt így kezdte:

— Igaz, hogy van Tillièresné? Látta tegnapelőtt őta?

— Nem, felelt a grófné, és nem is kérdezem: hát ön? . . . Medve-természetű emberrek ismerem önt és fogadni mernék, hogy még a névjegyét sem küldte el neki.

— Ne fogadjon, mert veszítene, mondá Raymond nevetve. Sokkal nagyobb dolgot cselekedtem a névjegyküldésnél. Bátorkodtam őt annak rendje és módja szerint meglátogatni.

— Ez a kezdet, szólt Candalené, és ez egyszer okosan cselekedett ön. Az én barátnóm gyönyörű, s ha nem is volna szép, elmés, művelt, előkelő . . . Csakhogy, tetszik tudni, becsületes asszony. Ez arra fogja önt vinni, hogy szert akarjon tenni egy-két becsületes asszonyra, és meg fogja önt győzni arról, hogy ez a fajta legalább van a világou. És ugyan miről beszéltek maguk ketten?

— Semmiről, felelt Casal. Azt szeretném legjobban, ha meggyőződhetném. De az a baj, hogy a becsületes asszonyokat még jobban körülrajongják mint a többieket. Például az is ritka véletlen, hogy önt egyedül találtam, grófné . . . Tillièresnél nem volt oly szerencsém. A mint beléptem hozzá, képzelje kit találtam ott? . . .

Casal elhallgatott e kérdésnél. Ha bárki más-sal van dolga és nem Gabriellel, elég jól számított volna, hogy a válasz el fogja árulni Juliette kedvesét, — ha ugyan van neki kedvese. De vajjon van-e? Ezt a problémát már egy nap óta forgatta fejében és egynéhány pillanatig igazi kint szenvedett

volna, ha a grófné egy férfi nevét emliti, ezt a szót tevén eléje: »természetesen«. Az ilyen kis árulások, a női barátság aprópénze, azonban nem voltak meg Candalené karakterében, és a grófné csak fejét rázta annak jeléül, hogy nem tud semmit.

— Avançon, folytatta Casal, kénytelen levén felelni is, ha már kérdezett. Első látogatáson ez bizony nem valami kecsegtető. E mellett az a jó úr még egy csomó kellemetlenséget is mondott a szemembe Képzelteri, hogyan folytatta aztán a hátam mögött. Tillièresné ezután majd bizonyosan nem akar rám ismerni . . .

— Mi kára lesz önnek abból? kérdé gonoszul a grófné.

— Mi károm lesz? Hát azt hiszi ön, hogy kellemes dolog olyan silány színben tűnni föl, mintha nem volnék egyébre való, mint a jockeyk, croupierk és cocotteok közt forogni? Mert az a vén ficsur istenugyse ilyen formának festett.

— És mit szölt ön minderre?

— Képzelteri, hogy az első látogatáson nem veszhettem össze a ház egy bizalmas barátjával. De akar nekem egy szivességet tenni?

— Tudom, mit kíván, szölt a grófné ismét nevetve; meg kellene mondani Juliettenek, hogy ön mégis különb ember egy kicsit . . . De ez mind az ön hibája. Miért látni önt mindig csak véletlenül, futólag? Miért tölti huszonhárom óráját kártyásokkal, viveurökkal és olyan kisasszonyokkal, a kik

kiczégérezik, demoralizálják és tönkre teszik önt? . . . Persze, folytatta Candalené, ön most azt fogja mondani, hogy mindehhez mi közöm nekem?

— Oh, asszonyom, felelt Casal, oly tisztelő és bizalmas mozdulattal csókolva meg a grófné kezét, hogy Gabrielle egész meghatódott, — ha önhöz hasonló nő sok volna a világon! . . .

— Menjen, menjen, szólt a grófné, megfenyegve ujjával a fiatal embert, ön nem hizeleg hiába. Azt akarja, hogy alkalmat adjak egy kicsit igazolni magát szép barátnőm előtt, az Avançon ócsárlásaival szemben. Nos, hát jöjjön el holnap pénteken az operába, a páholyomba . . .

— Istenem, csak aztán Juliette ne haragudjon meg rám ezért a meghívásért! gondolta magában, mikor Casal távozott. Azaz hogy mily ostoba vagyok! Hiszen tegnapelőtt este egész elbusulta magát, mikor Casal oly hirtelen eltűnt az ebéd után. Roppantul örülni fog, hogy viszontláthatja. És ugyan baj az, ha mással is kedveskedik egy kicsit, nemcsak mindig az ő politikusával? Ez legalább elveheti Azaz, hogy Casal elvegye őt? Mily örült gondolat! . . . De miért ne? Ez az ember gazdag, előkelő rokonsággal dicsekszik és fiatal! . . . Igen, fiatal a szíve, hiába olyan az életmódja és híre. Mily kedves volt az imént, mikor Julietteről beszélt szinte félénken. Ennek a fiúnak eddig csak az volt a baja, hogy nem akadt senki, a ki jót sugalljon bele . . . De vajjon mit mond majd Poyanne, ha megtudja

ezt a két találkozást? Mondja, a mi neki tetszik. Azzal én egy cseppet sem törődöm.

A grófné azonban hiába okoskodott így és hiába forgott fejében a fiatal özvegy és Raymond házasságának éppen nem lehetetlen gondolata. Pénteken este mégsem volt egészen nyugodt, mikor barátnőjével az opera felé robogó kocsiban ült és így szólt hozzá:

— Igaz, majd elfelejtettem . . . Casalt meghívtam páholyomba. Nincs ellene kifogásod?

— Nekem? felelt Tillièresné, miért lenne?

Ezt a két utóbbi szócskát kissé reszketegen mondta, a mi nem kerülhette ki olyan finom érzékű és hangjának minden árnyéklatát megszokott teremtés figyelmét, a minő Candalené volt. Gabrielle nem győzte várni, hogy Juliette mondjon valamit Casal látogatásáról; de nem mondott semmit. Kissé zavart beszéde és ez a hallgatás arra vallott, hogy Tillièresné nem egészen közömbös az iránt az ember iránt, a kít még csak kétszer látott. A látogatás óta valóban mindig rá gondolt, de nagy becsületességében igyekezett a kisértő alakját Poyanne képével elúzni. »Mily szerencse«, gondolta magában, »hogy nem fogadtam őt szívesen. Nem fog többé eljönni. Oly nehezemre esett volna emlegetni őt leveleimben, mikor Henrynek írok. Henry igazán kegyetlen íránta. Hát még Avançon . . .« Eszébe jutott az exdiplomata kirohanása. »Különben nem hihetem, hogy

igazuk lenne« Mint a legtöbb nő, a kinek nincsen határozott fogalma a bűnről, Juliette sem értett egyebet a *viveur* szó alatt, mint valami bizonytalant, elvontat, határozatlanat. Ez az ő szemében vétkes tönkremenés volt, eltévelyedés, melyet szinte fájdalmassá tesz a vele járó lelki mardosás. A szelid női lelket a kíváncsiság, félelem és szájalom erőiből összevegyült vonzódás viszi a férfiak bűneinek e sötét mélysége felé. »Mégis Gabriellenek van igaza. Rossz társaságban forgott; szerelmei egy húron pendültek a társasággal. Pedig kár érte! De hát mit tehetek én? Igazi szerencse, hogy nem látom őt többé viszont. Szokásai révén kitelnék tőle, hogy udvarolni kezdjen nekem. Nem volt már egész korrekt az a látogatás sem, mindjárt az ebédre következő nap s az én bátorításom nélkül. Azt el kell ismernem, hogy kifogástalanul viselte magát, míg Avançon igazán kvalifikálhatatlan volt. De vajjon mit mondott volna, ha véletlenül egyedül talál?« Egy kis félelem borzongott végig rajta e gondolatra. »De mit töprenkedem? Vége. Nem fog eljönni többé.« És ime, most oktalan barátnője megint összehozza őt ezzel az emberrel! . . .

— De remélem, szólt meglehetősen keményen, hogy Casal ur nem jár házadhoz máskor, csak mikor a nagy vadászebédék vannak?

— Csakis akkor, felelt Candalené; tegnap azonban mégis meglátogatott és oly boldogtalannak látszott . . .

— Miért? kérde Juliette.

— Hát nem járt nálad is és nem találkozott nálad Avançonnal?

— Nem értem, mi lehet itt az összefüggés, mondá Tillièresné, egy kissé megzavarodva, hogy barátnője tud Casal látogatásáról.

— Pedig a dolog egyszerű, válaszolt a grófné. Ugy látszik, Avançon nagyon kegyetlen volt vele szemben . . .

— Ismered azt a szegény embert, vágott közbe Juliette nevetést erőltetve. Féltékeny, mint az már az ő korában rendes, s ha új arcokat lát, mindjárt bosszús.

— Elég az hozzá, Casal azzal a meggyőződéssel távozott tőled, hogy te szörnyű rossz véleménynyel vagy róla, s hozzám jött panaszkodni . . . Az bizonyos, hogy fél tőled. Ha láttad volna . . . És mily bensőségesen mondta: »Kérem, védelmezzen meg barátnője előtt«, — igazán te is úgy meghatódtál volna, mint én. Azért híttam meg, hogy maga védekezzen . . . Mert lásd, érdeklődöm iránta, mint a minap mondtam is neked. Az a meggyőződésem, hogy kár az ilyen jóra való fiút egyre jobban elkeveredni engedni a hozzá nem méltó társaságokban. És mivel ugy látszik, hogy ő is a mi véleményünk felé hajlik, minek őt elriasztani attól, hogy az igazi társaséletben éljen? Te nem így gondolkozol? . . .

Juliette kitérőleg válaszolt. Nem akarta elárulni, nem árulhatta el Gabrielle előtt az ideges

reszketést, mely arra a gondolatra elfogta, hogy Raymondnal találkozni fog. E találkozást talán maga is kívánta homályosan, minden áron meg akarva magát győzni az ellenkezőről. És fél-borzadálya közepett gyönyörködött a gondolatban, hogy saját hibája nélkül látni fogja Casalt. Meg aztán a grófné, mikor igazolni akarta, hogy miért hívta meg a fiatalembert, önkéntelenül oly mentséget talált ki, mely a legveszedelmesebb a Tillièresnéhez hasonló asszonyokra; ez a mentség a romantikus szánalom erejével annyira vonzó »kár!« szó volt, a melyet már ő is kiejtett magában. E gyöngéd szívnek e mindig nyitott résén osont be a szerelem először is, mikor Juliette szánta a sokat szenvedett Poyannet és jóvá akarta tenni veszteségét. Attól a gondolattól, hogy Casalt nyomorulttá teszi zabolátlan élete, és hogy egy jótékony hatás megmenthetné, a megváltás tervéig igen csábító volt az átmenet. Ez a csábítás azonban nem jelent meg rögtön egész tisztán e megzavarodott lélekben; ellenben rögtön hallotta lelkiismerete szavát, mely így szólt:

— Most már nem titkolhatom el Henry előtt, hogy találkoztam Casallal.

Ha Poyanne távol volt, mindennap le szokta számára írni gondolatait és az eseményeket egy naplószerű levélbe. Mikor belépett a grófnéval a prosczénium-páholyba, melyet barátnője talán egy kissé ő miatta cserélt ki a tavalyiért, — az az utóbbi érzés uralkodott benne és bizalmatlanságot érzett

Casal iránt. A fiatalember már a páholyban volt és Candalelal és Artelleslel beszélgetve szemüvegezte a nézőteret. Mikor üdvözölte, nem látszott szemében az a kihívó henczegés, mely a nőnek azt mondja: »Lám, hiába ellenkezett, mégis találkoztam önnel«; pillantása inkább szenvedő volt. Candalené ebédje óta ez a csábító, ez a divatkirály, ez az elfásult ember nem ismert többé magára. Nem csillapodott, sőt nyugtalansága nőttön-nőtt. Tapasztalt létére is így gondolkozott: »Tillièresné meg fog sértődni, ha itt lát engem. Azt fogja hinni, hogy reá akarom magamat erőszakolni. S ha Avançon folytatta az ellenem való áskálódást, ugy el vagyok veszve előtte.«

— Ez az aggodalom valóságos fájdalomra vált, mikor Juliette elment előtte, hogy elfoglalja helyét, épp oly bájos hidegséggel s tartózkodással szemében s arczán, mint a minő földultnak látszott tegnap. Raymond most végre először fölismerte saját érzelmét. Nem arról volt szó többé, hogy este tíz órakor egy »bourgeois« találjon, sem pedig egy többé-kevésbé érdekes *flirt* rendezéséről.

— Meg vagyok csipve, gondolta magában, szokott beszédmódjának kifejezését használva, hogy megjelöljön egy szokatlan lelki állapotot, melytől józan esze félt, de a mely után szive sovárgott. És tanulmányozta Julietteet, a ki fehér ruhában ült a talpig rózsaszinbe öltözött Candalené mellett. A két hölgy épp most kezdte birtokába venni a páholyt és a nézőteret s ez a preludium abból áll, hogy a

bársonnyal beborított kis asztalkán elhelyezik a legyezőt, a keszkenőt, a tekenősbéka-messzelátót, az illatos üvegecskét, folyton ide-oda tekintgetve, és bár nem látszik rajtuk, végigkutatva a páholyokat. És míg az énekesek járnak-kelnek a színen, a zenekar pedig késik vagy siet a kísérettel, a férfiak meg a páholy háttérében suttognak, egymást érik azok az apró reflexiók, melyeket Casal úgy megszokott, mint a hogy este frakkot ölt, reggel pedig lóra ül. Máskor észre sem vette e megjegyzéseket, de szívének jelen állapotában bizonyoságot akart szerezni arról, hogy Tillièresné végkép elzárkózni készül előle, ha ugyan már el nem zárkózott. Ambroise Thomas *Hamlet*-jét játszották, meglehetősen gyöngén. Az Opheliát személyesítő kitünő művésznő körül csak a kisegítő szereposztásbeli énekesek voltak, és Casal a páholy félhomályában ilyes mondásokat hallott: »Ej beh hitvány egy király! Hogyan mérgezhetted meg a férjét ilyen ember miatt? . . . — Ki az a Bonnivetné páholyában? Hát nem többé Saint-Luc? . . .

— Folyton azon töröm a fejemet, hogy a király lelke csakugyan eleven ember-e? . . . — Persze hogy az, hiszen mozgatja a száját . . . — Nini a Komovné páholyában a kis Morainesné van. Jól csinálja! Igazán csinos . . . — Nézd csak a királynét. Veszed észre, hogy kihez hasonlít? . . . — Nem én . . . — Marie de Jardenra. Igazán meglepő . . . « Ezek azok a gondolatok, melyeket a hol gyöngé, hol

főnséges zene hangjainál egymással közlenek a páholyok e gyémántos sphinxei, a kik regények emlékeit ébresztik föl, így messziről a nézőtér sokasága közé rejtőző szegény ábrándozók fejében. Az opera minden előadásán ott van egypár, holmi megemésztetlen olvasmányoktól hevülő fiatal ember, a kik éhező diák, leczkeadó tanító, kis tisztviselő vagy vidékről feljött utazó létükre is kiszorítanak annyit az erszényükből, hogy ide jöhessenek, sütkérezni az előkelő világ napjának fényében. De mégsem tévednek egészen ezek a balgák, a kik lelkesedésükben azt hiszik, hogy azok a lelkek épp oly szépek, mint az arcok és az öltözetek. Az a bámulatos mozgékonyság, mely a párisi nőket az ellentmondások folytonos csodájává teszi, megcselekszi azt is, hogy ugyanezek az asszonyok, a kik csakugy csevegtek itt, mint a szalonjukban, egyszerre belemélyednek a költő művébe és arra a magaslatra, addig az ideális meghatottságig emelkednek, melyet a zenész ki akart fejezni. Így történt, hogy mikor a kárpit fölemelkedett az örülés jelenete előtt, Candale grófné így szólt magához és vendégeihez:

— Most azonban hallgatni kell.

Csend lett a páholyban. *Hamlet* negyedik fölvonásában csakugyan van egy isteni szépségű románca, melynek témáját a francia szerző, mint mondják, egy északi népdalból kölcsönözte. Ez a bánatos honvágygyal és ketségbeeséssel teli kis motívum szüntelen ismétlődik Ophelia panaszában, míg

körülte a parasztleányok járnak-kelnek és dalolnak. És a szivet mindig mélyen illeti meg a vidám, gondtalan élet sürgölődése a magányos szenvedélyben, a benső seb fájó mártiromságában vergődő lélek körül . . . Virágok között érkezik el a kikelet, mosolyog a halhatatlan ifju égen, gyöngéd hóvirágok kelyheit hinti szét a gyöpön és a boldog szerelmesek szemében könnyet csillant meg. Minden sziv, minden érzék üdvözli a percz mámoros tündérét, kivéve az elhagyott leányt, a kinek a kegyetlen herczeg egymás után mondta: »Édes Ophélia«, és »Eredj kolostorba«. Mások boldogságán veszi észre jóvátehetetlen balsorsát és látja azt is, hogy milyen lehetett volna ő. »Ah!« sohajtja, »boldog a feleség az ő férje karján . . .« És e sohajtással értelme is eltűnik . . . Nem, az lehetetlen, hogy így elárulták volna, ha a herczeg, az ő herczege, ha Hamlet, az ő Hamletje még élne. S hogy itt van egyedül, összetörve, messze tőle, ki nincs többé a világon, a lassan hömpölygő folyó felé indul, mely olyan nyugvóhelyet ígér neki, a hol feledésbe merül minden szenvedés. Hagyjátok őt, ti leányok, kik között a sebzett szerelmes bájával szétosztotta bokrétája virágait; hagyjátok őt, hadd menjen e viz felé, mely kevésbbé csalékony, mint az emberi sziv, kevésbbé mozgalmas, mint a remény és kevésbbé gyors az ő folytában, mint az édes óra elröppenése. — Hadd veszszen bele elveszett boldogságának, gyógyithatatlan szerelmének emlékével. — »Isten hozzád«, sohajtja még egyszer, »Isten hozzád,

egyetlen barátom . . . « Az élet kaczaghat, lejthet tovább, a tavasz pazarolhatja fényét és illatát: a beteg lélek mindörökre megszabadult . . .

A zene sajátos bája és különös érdeme az, hogy nem határozza meg körülményesen a szimbolizmust, mely benne rejlik. Ezen a réven aztán kielégíti a leggyöngédebb érzelmek követeléseit is. Mig a románcz e szép, panaszos frázisa egyre ismétlődött a rendkívül ügyes szinpadi rendezés keretében, a Candalené páholyában levők mind azt érezték, hogy egy benső gondolat rezdül meg bennük e megható dalra. Gabrielle, a kinek csak hátra kellett fordulnia, hogy meglássa egyik közel páholyban Bernardnét, férje kedvesét, az elhagyott leány sohajtásában megtalálta életének titkos szenvedését. Juliette elhatározása láthatatlan könyvekben olvadt szét, melyek a zenétől való meghatottságban mintegy szivére permeteztek. És maga Casal is, a kit évek óta először ismét romantikus megindulás fogott el, nem csúfolta, mint szokta, »a lármát, mely drágább a többinél«. Kéjes és szomorú érzés fogta el ez ismert dal hallatára az asszony közelében, a kit szeretni kezdett. És nem igyekezett leküzdeni ez érzést. Oly közel volt hozzá ez a nő, hátul egyszerűen fölfésült szőke hajával, nyúlánk nyakával, melynek fehérsége a ruha kivágásában egész a váll gödréig látszott, arcza élének finom vonalával és a szinte észrevehetetlen perzsiái orgonavirág-illattal, melyet egész öltözéke

lehelt, — igen, oly közel volt hozzá, és mégis oly távol! Láta, érezte, hogy ugyanabba az érzésbe merült el, a melybe ő. Ah, ha beszélhetett volna vele e pillanatban, igazán megtudta volna, hogy valóban legyőzte-e azt az érdeklődést, mely két első találkozásuk óta ébredt benne . . . De im, nyilik az ajtó és valaki belép a páholy kis előtermébe. A bűbáj szétoszlott. Mosé jó. Candale megszorítja kezét, Candalené pedig fölkel, hogy beszélgessen vele, alig engedve időt az érkezőnek, hogy Tillièresnét üdvözölje.

— Jöjjön, mondja a látogatónak, helylyel kínálva meg őt a kis előterem kerevetjén. Látom a képén, hogy teli van pletykával . . . Nos, halljuk . . .

— Pedig bizony Isten nem tudok semmi ujságot, felel Mosé nevetve.

— Ha én vagyok terhükre, ugy megyek . . ., mondja Candale és sétabotját véve a kilincs után nyúl; de egyszersmind karon fogja Artellest: Lám, milyen jó férj vagyok én! Önt is magammal viszem.

— Vajjon föl fog-e kelni Tillièresné? töprenkedett Casal, egyedül maradvá Juliettetel a páholy párkányánál.

És Tillièresné e pillanatban csakugyan így gondolkozott: »Kötelességem volna kikerülni, hogy csak ez öt perczig is négyszemközt maradjak vele«; de azért mégis csak ülve maradt, azt szinelve, mintha újra végignézné szemüvegével a nézőteret. A páholy tükréből látta nyugtalanságtól elkomorult

vonásait, és e szép, büszke arcz előtt ismét föltámadt benne az első esti megindulás, elegyest az ellenállhatatlan elérzékenyüléssel e nyilvánvaló félnépszerűséggel szemben, mely legbensőbb női kevélységének hizelgett. A zenétől még mindig rezgő idegei képtelenné tették őt minden igazi erő kifejtésre. Szívét összeszorította a várakozás, mely titkos gyönyörűséggel teljes volt, bár bűnösnek ítélte. És nem kelt föl. Különben is a fiatal ember beszélni kezdett hozzá. Vajjon megsérthette volna azzal, hogy ne feleljen neki? És miért ne felelt volna?

— Ez a fölvonás szép, mondá Casal. És megbocsátom értte szerzőjének, hogy Hamlethez nyúlt, bár gyűlölöm, mikor befejezett dolgokat bolygatnak, más alakban tálalva föl. Shakespere e művét Londonban kell megnézni, mikor Irving játssza. Láttam már, asszonyom? . . .

— Sohasem jártam Angolországban, felelt Tilièresné; aztán elgondolta: »Gabriellenek igaza van: fél tőlem . . .« Ez az érzés csak egynéhány pillanatig tartott, de édes volt. Casal tartózkodása megnyugtatta lelkiismeretét és főképp ez volt a bizonyossága, hogy mennyire tetszik a fiatal embernek, ki tovább magyarázta a nagy angol színész tartalmas játékát, mindig szertelenül velőkig ható beszédét, dicsérte taglejtéseit és nagy értelmességét. Majd félbeszakította magát és mosolyogva mondá:

— Ugy-e nevetséges vagyok, hogy művészi érzékkel kérkedem?

— Ugyan miért? kérde Juliette, és egy kis borzongás futott rajta végig. Tudta, hogy e mondás mit fog földézni és hogy a társalgás egyre veszélyesebbé válik.

— Miért? kérde Casal. Hát annak az arczképnek a révén, a melyet az ön barátja Avançon festett rólam.

— Nem hallgattam rá, mondá Juliette, legyezve magát, hogy titkolja zavarát. Oly nagy migrainem volt! — Hova akar jutni? kérde aztán gondolatában.

— Igaz, mondá Casal, oly melankóliával, mely csak félig volt szinlett. De majd mikor nem lesz migraineje, hallgatni fogja őt és hinni fog neki. Neki, vagy másnak . . . Emlitettem is tegnap Candalené előtt, mert az mégis egy kicsit kegyetlen dolog, ha az embert mindig holmi fiatalkori bolondságok szerint itélik meg . . . Meg aztán azt is észrevettem, hogy . . . Megengedi, hogy igen őszintén beszéljek? . . .

Tillièresné a fejével intett igent. Casal e rejtelmes kérdést azzal a kissé gyermekes bájjal tette, mely annyira hat a nőkre, mikor a férfias érettség minden energiájával párosul.

— Azt vettem észre, hogy ön engem nem lát szívesen. Csakugyan nem is mondta, hogy máskor is jöjjenek el.

— De hiszen ön nem érezné jól magát nálam, szólta Juliette, megzavarodva e vágástól, melyet

nem tudott elhárítani. Kis zugolyomban élek, visszazavonulva mindentől, a mi önt érdekelhetné . . .

— Lám, mondá Casal, mégis meghallgatta Avançon vádbeszédét, hiába volt migraineje. Nos, én engedelmet szeretnék kapni, hogy néha meglátogathassam csakis azért, hogy egy kicsit visszatérjek arra a vádbeszédre. Vallja meg, hogy ezt az igazság követeli.

Oly szép volt e pillanatban, tiszta szeméből oly édesség sugárzott és ez egész társalgás oly gyorsan pörgött le, hogy Juliette szinte önönmaga ellenére felelt:

— Mindig igen szívesen fogom látni.

Ez a legbanálisabb frázis volt. De így mondva, feleletül ama kérdésre, és azután, hogy Tillièresnél föltette magában, hogy nagyon tartózkodó lesz: ez a kis mondat fölért egy gyöngeséggel. Casal szinte meghatott »köszönöm«-je erősen megérettte vele, hogy a fiatal ember így magyarázta a frázist. Most végre szert tett annyi erőre, hogy fölkeljen és kimenjen a páholy előtermébe Gabriellehez és Moséhoz.

De már késő volt.

VI.

A lassú lejtő.

Mikor Juliette haza érkezett a színházból és kibontatta a haját éjszakára, kiküldte komornáját és asztalához ült, hogy megírja Poyannenak a nap történetét. A szoba sarkában álló ez asztalka, melyen a sok kis csecsebecse a lélek aprólékosságára vallott, még kedvesebb butora volt neki, mint a XVI. Lajos korabeli csöndes szalonban levő írószekrény. Anyja, atyja, férje és más kedves halottainak és legjobb barátainak arczképei függöttek a selyemkárpitú falon, melyhez ez az asztal, legboldogabb perczeinek tanuja támaszkodott. A bőr, skófiomos szövet és czizelált aranykeretek fölött, könyvespolczon voltak azok a kötetek, a melyeket legörömelebb olvasott: Kempis Tamás, legkedvesebb költői, néhány gyöngéd analisisü regény és főképe a moralisták közül azok, a kik, mint Joubert, Ligne herczeg és Vauvenargues, egyesitik magukban az éles megfigyelést a jóság minden kiméleleltségével. Csipkével földött lámpa vetett szelid világot ez otthonos zugolyba és az esztergált oszlopos, szűzies rózsafa ágyra, melyen öt-hat kis vánkos

várta az alvót. A kandallóban kialvó tűz hamvadozott. Csak a lábas óra egyforma ketyegése hallatszott e zárt szobában, melynek ablakai a kertre nyíltak. Mennyi kedves órát töltött el itt Juliette! Örömet virrasztott olvasva, főképp pedig írva. Szeretett levelezni. Ez a szép kedvtelés a mi nyakra-főre siető napjainkban már mind ritkább. Folyton leveleket váltott ismerőseivel, egy-egy napközben félreértett mondásról, kölcsönként vagy olvasni adott könyvekről, mintlétükről vagy egyszerűen holmi megbizásokról. Ez a sok semmiség ürügy az asszonyoknak, hogy képzelmiük legszebb virágaival himezzék tele a nagyuri élet oly egyhanguan szürke szövetét. Mikor a politika távol tartotta Páristól legbensőbb barátját, titkos férjét, gyakran csevegett vele végtelen hosszú levelekben, gyorsan futtatva tollát a kissé kékes, vékony papiroson; és gondolata kísérte ez embert, ki becsvágytól égett, s a kit ő csodált, tanácsokat adva neki azzal a szerető tapintattal, mely legjobban hizeleg a férj vagy a kedves hiúságának De ez este, *Hamlet* előadása után, soká ült asztalánál kezére hajtott fővel, mielőtt csak egy sort is tudott volna írni. Vajjon szóljon neki Casalról, a fiatal ember kéréséről és a válaszról, melyet ő neki adott?

— Szólnom kell, mondá végre egész hangosan, és redőkbe vonva homlokát; s ez elhatározás közepett írni kezdett. Fél óra mulva befejezett egy igaz levelet, melyben egyszerűen, őszintén elmondta, hogy találko-

zott Raymondnal Gabrielle páholyában, beszámolva még arról is, hogy mit beszéltek. Megjegyezte azt is, hogy ha a fiatal ember e közeledése Henrynek kellemetlen, csak egy szót vár és rögtön végét veti. Befejezve a levelet, végigolvasta és elképzelte, hogyan fogja olvasni Poyanne huszonnégy óra múlva. Sokkal jobban ismerte őt, semhogy ne tudta volna, mi lesz a válasza. E nemes gondolkozásu ember lelkének természetes kaczérsága volt, hogy Juliettetel szemben sohasem folyamodott fensősége erejéhez. Azok közé a szerelmesek közé tartozott, a kik mindig azt mondják kedvesüknek: »Ön szabad«. De azért mégis szenvednek, és a nő, a kit kénye-kedve szerint szabad szárnyra eresztenek, gyakran érzi, hogy szivűnket tapodja. A sziv némán vérzik és szótalán szenvedése szelid szemrehányás, melynél egy-egy gyöngéd lélek szivesebben türné a legádázabb sértéseket. Juliette előre érezte, hogy mily gyötrődést fog okozni barátjának ez őszinte levél. Lelke előtt egyszerre óriás erővel ismétlődött az a jelenet, mikor Candalené ebédje után Henry úgy kifakadt Raymond ellen. Juliette meg levén győződve arról, hogy Poyanne szerelme csökkent, a logika szerint nem lett volna köteles számba venni ez antipatiát, melyet igaztalannak ítelt. Csakhogy ő Poyannehoz még mindig több igaz szeretettel vonzódott, semhogy elég hidegvérű lehessen ily kegyetlen elhatározásra.

— Nem, mondá magában, nem fogom elküldeni ezt a levelet; mire való is volna? Fölkelt és

a tűzbe dobta a papirost. Égését azzal a rossz érzéssel nézte, a melyet igen jól ismernek azok, a kik már átérték a szerelmi viszonyok e végső korszakát, melyben az, a mi a bizalmasság bája volt, fájdalmas kényszerűséggé vált. Nehéz a lemondás az édes szokásról, föltárni szívét tollal a kezében; és az ember egymás után írja tele a papirosokat, hogy egymás után összegyürje és elhajtsa, míg végre kész az a legutolsó, melyet most végre Tillièresné boritékba tett, és a melyben nem volt egyéb hétköznapi és ügyetlen frázisoknál. Casal neve nem volt benne.

— Igazán nem tudom, hogy bánthat engem ily potomság, gondolta magában másnap reggel, hogy legyőzze lelki mardosását. Ugyan mi rossz van abban, ha elfogadom Gabrielle de Candale és Marguerite d'Arcole egyik barátját? Micsoda ürügygyel válaszolhattam volna neki tagadólag, mikor azt mondta, hogy meg szeretne látogatni? Gabriellenek igaza van. Casal derekasan gondolkozott. Tiltakozni akart a hatás ellen, melyet Avançon beszéde tehetett rám. Ezzel mintegy kötelezte magát, hogy nálam kifogástalanul fog viselkedni, következésképpen nem udvarol nekem . . . Egy-két látogatás után egy kicsit jobban fogja tisztelni azt, a mi jó lakozik benne . . . Henrynek sem lenne kifogása e látogatások ellen, ha jobban ismerné Casalt, és ha én élő szóval győzhetném őt meg . . . — Különben, folytatta, újra végigolvasva a Besançonból az nap reggel kapott levelet, most nem igen foglalkozik velem. — Poyanne

e levelében elmondta, hogyan érkezett szülővárosába, és mint találkozott egynéhány tekintélyes választóval, a kik mind csak a küszöbön levő harcokról beszélnek. Ugy látszott, gondosan került minden érzégszerű czélzást. Ez a félénk szerető, a ki attól tartott, hogy gyöngédségével untatja kedvesét, szintén két-három levelet irt és valamennyit épp úgy elégette, mint Juliette a magáéit, míg végre elkészült ezzel a fölületes és közönyös levéllel. Tillièresnének ezt ki lehetett és ki is kellett volna találnia. De soha sem szoktunk másoknak annyi hitelt adni, hogy azt gondoljuk róluk, hogy hasonlók hozzánk a szív fájó érzékenységében. A fiatal asszony fölsóhajtott és csak annyit mondott magában:

— Be megváltozott! Valamikor oly szerelmes leveleket irt!

A gróf hosszú, egyenes, becsületes betűivel teleírott lapokat beletette egy kis záros bőrtojka, melyre az 1881 évszám volt nyomtatva. Ama férfiu iránt való kultuszában, a kit méltán tekintett a kor egyik legkimagaslóbb alakjának, kegyes szokása lett soha nem hagyni veszendőbe csak egy sort is, mely e drága kéztől eredt; és minden ujévkor értékes tartót készítettett e kincsnek, melyet oly nagyra becsült. A mult érzése összeszorította szívét és még ábrándozóbb lett, mikor multság gyanánt és hogy bibelődjék valamivel, vázába rakosgatta a virágokat, melyeket Nizzából küldött neki a nagy hadtudományi művéhez most az olasz határon adatokat kereső Jardes

tábornok. A félig nyílt s mintegy az utazástól fáradt rózsák, a sápadt nárciszok, az aranyos mimózák, a vörös és fehér szegfűk, az orosz ibolyák illata összeelegyedett. A víztől néhány napra meg-elevenült szegény virágok az illatok e haldoklásában lehették ki lelküket, hazavágyón sohajtva a verőfényes tengerpart és a Provence tündéri kertjei felé. Tilièresné tegnap óta sokkal nagyobb rázkódásokat szenvedett, semhogy az illatok e láthatatlan csók-dosása ne ringassa valami különös bágyadtságba. Oly szomorúság lepte meg, hogy szeme könnyelábadt. Szinte rettenve nyult keszkenője után, mikor nyilni hallotta az első szalon ajtaját. Egész testében reszketett a gondolatra, hogy Casal talán rögtön él a kinyert engedelemmel, és most jön és meglátja őt e kimagyarázhatatlan bánat közepett. Kérdezősködni fog. És mit felel majd neki? Az ajtón szerencsére nem a fiatalember lépett be, hanem Avançon és az ex-diplomatát annyira elfoglalta egy gondolat, melytől szürke szeme csakugy ragyogott, hogy nem is vette észre a marquisné halaványságát, könnyeit és kezének remegését.

— Bizonyosan korholni fog a tegnapi operai estért, gondolta a fiatal asszony, miután megkönynyebbülve látta, hogy csalódott. És szinte vidáman folytatta a virágok rendezését, szeme szegletéből kémlelve a vén gavallért, a kin rögtön észrevette, hogy valami nagy dolgot rejteget magában. Igen jól ismerte őt . . . Tudta, hogy ez embernek mániája

soha sem járni az egyenes uton. Most is egykori hivatalával járó kötelességének tartotta, előre elkészíteni minden szavát, mint a hogy előre elkészíti ábrázatát, oly módon kenvén-fenven a haját szálan-kint, hogy kopasz fejének bizonyos fekete máza támadjon, és úgy festvén bajuszát, hogy a józan észszel összeegyeztethető szürke legyen. Megtörtént vele, hogy a beszélgetés kezdetén mondott valamit, a mihez aztán csak fél óra mulva fűzött egy megjegyzést. Ez egyszer jobban sietett. Tillièresné csak félig csalódott. Avançon csakugyan Casalról kezdett beszélni. De nem tudta, hogy a fiatal ember az előtt való este a grófné páholyában volt. Juliette egy gyönyörű nagy kökörcsint adott neki:

— Nem is mond bókokat a virágaimra? Jar-des barátunk emlékezett meg ily kedvesen rólam.

— Mikor jön vissza? kérdé a diplomata; aztán meg sem várva a választ, így szólt: Hiszi róla, hogy biz az ellátogat Monte-Carloba is, szerencsét próbálni? . . .

— Az meglehet.

— Erről jut eszembe, folytatta Avançon, mihón kapva a társalgás ily közönséges kapcsán, a mi erősen meghazudtolta finom diplomataságának pretenzióit; erről jut eszembe, hogy tegnap a rue Royaleban oly nagy játékot láttam, a minőt régen . . . Ön a szememre hányta, hogy kiméletlen voltam Casal iránt, mikor a multkor itt találkoztunk. Tudja mennyit vesztett a szemem láttára, éjfélután félegyötől

egyig? Nos, mondjon valami számot Nem akar? . . . Hát háromezer aranyat . . . Alkalmasint valamelyik koreshéből jött, a hol ő és barátai pálinkázni szoktak, mert az ő hű Herbert Bohun lordja ez alatt egy zsöllyeszékben aludt és ő maga is elég vignak látszott . . . És ezek a fiatalok még haragusznak, ha az idősbek néha jobb erkölcsökre akarják oktatni őket! . . .

— De hát ilyen gazdag Casal ur? szolt közbe Tillièresné.

— Mikor nagykoru lett, harmadfélsházeezer frankra rughatott az évi jövedelme, mondá Avançon. Hogy most mi je van? Az más kérdés. Az asszonyok, a hiú pazarlás, meg az ilyen játék . . .

Az ex-diplomata diadalmaskodva mondta el Juliettenek ezt az ujságot, mely annak a bebizonyítására volt szánva, hogy ő nem rágalmazta a minap a fiatalembert. Tovább beszélt a játék ellen, nem is sejtve, hogy Juliette, ki most ide s tova rakosgatta a szobában a virágos vázákat, egész más-képpen hatódott meg a hallottaktól, mint ő gondolta.

— E szerint, miután elvált tőlem az operában, inni és játszani ment, gondolta magában. Holott a dolog igen egyszerű volt. Tudta, hogy Casal, mint a hozzá hasonló helyzetű és izlésű fiatalemberek legtöbbje, a klubban tölti az éj egy részét. Miért lett hát neki ez a gondolat egyszerre oly kinos? Csak nem képzelhette, hogy egy páholyban váltott néhány szó varázslattal fogja megváltoztatni szoká-

sait, melyeknek szavaihoz különben sincs semmi köze. Vagy titkon azt kívánta, hogy a vele folytatott társalgás olyan nagy hatást tegyen rá, hogy ne akarja megszentelteleníteni ez estét? Mig csak Avançon ott volt s aztán egész délután és késő éjszakáig sem tudott szabadulni e gondolattól; mindig az forgott a fejében, hogy mily rendetlen életet folytat ez az ember, a kit ő voltaképp alig ismer. E tépelődés, mely még éjjel sem hagyta nyugodni, Candalené munkájának folytatódása volt. Egyre jobban kísértette a vágy, hogy a jó befolyás épp oly furfangos, mint veszedelmes ürügye alatt közeledjék hozzá. Avançon azt hívén, hogy árthat Raymondnak, csak új okot és alkalmat adott arra, hogy e két teremtés egymáshoz közeledjék. A legtartózkodóbb asszony is tarthat prédikációkat egy viveurnek a kártyázás ellen; ellenben ha az iszákosságról szól, megalázza a férfit, ha pedig a szerelmes dolgokat bolygatja, szabadszájává válik. Casal a XVI. Lajos korabeli kis szalonban csak az ügyetlen diplomata után huszonnégy órával, az operában nyert engedelem után pedig teljes két nappal kopogtatott be. Nem is merte volna sejteni, hogy mily reménykedve várták. Tillièresné most nem volt beteg, nem is hevert a chaiselongueon és nem is volt ama leheletszerű ruhákba öltözve, melyek kaczérságukkal adnak vigasztalást a migraine fájdalmai közepett. Kimenő toiletteben volt, de szőke haját még nem fődte kalap. Arcza, ez a leányosan ártatlan, de egyszersmind egy kissé ármá-

nyos, szelid, de elmésségtől sugárzó ábrázat, az ő sajátos bája volt az ily őszinte percekben, mikor nem tagadta meg magát. Arra a gondolatra, hogy mit akar mondani Raymondnak, arcza kipirult és kék szemében egy Casal előtt még ismeretlen kis láng csillant meg, mikor a társalgás első banalitásai után így szólt:

— Ön azt hirdeti, hogy rágalmazzák, és mégis egész éjszakákat tölt el a klubban játszva . . . Ne mondjon ellent. Nekem megvan az én rendőrségem. Ön több mint hatvanezer frankot vesztett szombaton, éjfél után egy óraker.

— De kettőkor visszanyertem, sőt még harminczezet ráadásul, felelt Raymond nevetve.

— Annál rosszabb, mondá Juliette és hogy hű legyen programjához, mely egymaga igazolta az ily bizalmas társalgást, az aggódó barátnő hangján kedves prédikációt kezdett. És Casal oly bűnbánással hallgatta, mely csak félig volt hazug; — ő, a pajzán, csélcsep Casal, a ki klubokban és játékházakban akárhányszor vesztett már százezer frankot; ő, a ki a kezdő viveuröknek tanítómestere és példaképe volt s a kit majmoltak, mondásain kezdve, a kabátjára tűzött virágig! A Phillips ifjú törzsvendégei, a kik szívesen elrontották a gyomrukát a sok *cock-tail*-lal és *brandy and soda*-val, csakhogy magukra vonják figyelmét, bizony elámultak volna, látván őt, a mint szemközt ül egy fiatal asszonynyal és hallgatja erkölcsös prédikációit. Az

a koczka, melylyel minden este eldöntötték, hogy ki fizeti az italt, — »Herbert mindig duplán látja«, szokta mondani Casal, — bámultában a serleg fenekén maradt volna. Az intelmekre a viveurök e fejedelme olyas frázisokkal felelt, mint a minők Candalené ebédjén már igen hasznosoknak bizonyultak. Emlegette az elhibázott élet szomorúságát, lelki fáradságát és a felednivágyást; szóval úgy beszélt, mint a bűnbánó korhelyek szoktak az erkölcsös szindarabokban. Nem szabad feledni, hogy ez épületes társalgás közben végiggondolta a péntekről szombatra eső éjszakát, hogy megtudja, kicsoda vádolhatta be őt Tillièresnél. Eszébe jutott, hogy az operából kijövet annyira örült Juliette válaszának, hogy valóságos szeretet-roham fogta el Candale iránt, és ezt a fajankót egész hazáig kísérte gyalog. Aztán a körbe ment. Vajjon ki látta őt Tillièresné ismerősei közül? Ej hát Avançon, a ki a kártyaasztal körül báméskodók között állt. A vén gavallérnak természetesen első dolga volt a marquisnéhoz szaladni, hogy besúgja őt. Az ilyesmit a férfiak nehezen bocsátják meg, és igazuk van. A férfiak szabadkőműves-szövetkezetének törvénye parancsolja, hogy asszonyokat soha sem szabad olyasmikbe beavatni, a mik a klubokban történnek. A férjeknek és szeretőknek sokkal nagyobb érdeke ez a diskréczió, semhogy ne őriznék meg, és ne ügyelnének arra, hogy mások se vétsenek ellene. Raymond azonban szívesen odaadta volna az ex-diplomatának a fél

nyereséget, melyet e galádul elárult játékban nyert, a nagy szolgálat jutalma gyanánt. Ennek révén tudta meg, hogy a marquisné mennyire rokonszenvez vele; és micsoda kedvező teret szolgáltat a manöve-
reknek az ilyen asszonyi prédikáció! Már a beszéd jámbor végighallgatása is jogot adott neki arra, hogy távozás előtt ezt mondhassa:

— Ha naponkint csak egy órai ilyen csevegésre szerződhetnék, szívesen adnám szavamat, hogy egy évig nem veszek kártyát a kezembe.

— Hát csak adja szavát, mondá Tillièresné kaczer bájjal.

— Igazán? kérde Casal oly komoly hangon, hogy a fiatal asszony egyszerre észrevette, mily előre haladt a bizalmasság utján. Már késő volt meghátrálni, tehát tréfás hangon folytatta:

— Egy évig! Az sok is volna. Hátha egyelőre csak három hónapra fogadná meg?

— Szavamat adom, felelt Casal komolyan. Április, május, június. Mától fogva egész júliusig nem fogok kártyához nyulni.

— Majd meglátjuk, mondá Juliette, még jobban nevetve; és hogy ez a némi ünnepiességgel tett ígéret ne legyen közöttük az első titok, így folytatta: Lám ez nagy örömet fog okozni valakinek, a kinél holnap reggelizni fogok . . . Nem találja el, ki az? Candalené. Azon melegiben viszem neki hírül fogadását. — Később nem mondta volna e szavakat, melyek veszedelmes voltát érezte. És főképp a fiatal-

ember távozta után érlelődött meg benne a gondolat, hogy súlyos ildomtalanságot követett el. Mert Casal e mondást légyott kijelölésének tekintheti és akkor mit gondol róla? Az az ötlete támadt, hogy óvatosságból ír Gabriellenek és kéri a reggeli elhatalasztását . . . Csakhogy azt nem tehetette. Másnap volt annak az évfordulója, hogy ő és Candalené először találkoztak leánykorukban; régi kedves szokásuk lett e napon mindig fölváltva egymásnál reggelizni és ajándékokkal lepni meg egymást. A nők örülnek minden alkalomnak, mikor végigjárhatják a boltokat. Gyermekes örömmel motoznak az ezerféle csecsebecse között, melyek finomak, mint az ő ujjai. Végtelen boldogok, ha ily meglepetéseket szerezhetnek, a melyek különben csak épp annyira meglepetések, mint a már tíz éves gyermek szemében a Jézuska és a tündérek ajándékai. Juliette egy gyönyörű meissenai porcellányelű napernyőt vett Gabriellenek, és a viláért sem mondott volna le az örömről, hogy ez emléket ne az évforduló napján adja át neki. »Hátha arra kérném, hogy ő jöjjön hozzám reggelizni?« gondolta magában; »igen ám, hogy Casal azt képzelje, hogy én félek tőle, s ha az a gondolata támadna, hogy meghivassa magát . . . Csakhogy nem fog támadni az a gondolata . . .« Képzelve annyira dolgozott, hogy Poyanne csakis akkor jutott eszébe, mikor elérkezett az óra, melyben neki irni szokott. Most egy perczig sem töprengett a kérdésen, hogy megemlitse-e Casalt vagy sem.

Már belenyugodott a megalkuvásba, azaz jobban mondva a lelki kétszíniségbe, hogy e titkot megőrzi kedvese előtt. Mindez azonban, bár álokoskodásokkal áltatta magát, nem történt lappangó lelki mardosás nélkül. E levelet még nehezebben írta meg, mint a tegnapi.

— Istenem, mondta magában, mikor befejezte, hogyan tudják megcsalni férjüket az asszonyok? Nekem csak el kell hallgatnom valamit, és már az is oly kínos! . . . Nem szeretném, ha gyakran ismétlődnék az ilyesmi . . .

Igyekezett elhíttetni magával, hogy nem kívánta ily hamar viszontlátni Casalt. Pedig mikor a kitűzött órában, a drága napernyővel a Candale-palotába ért, egy kis csalódást érzett volna, ha nem találja ott Raymondt. De jól kitalálta vigyázatlan mondásának eredményét. A fiatal embernek, tőle távozva, első dolga volt Candaleékhoz hajtatni. A grófné épp az ékszereket nézegette, ezeket a legujabb kis remekműveket, melyek körül az Old Bond Street és a rue de la Paix ötvösei folytonosan vetélkednek.

— Épp jókor jön! kiáltott Gabrielle Casal láttára vidáman. Melyik tetszik önnek jobban a kettő közül? . . . Azzal odanyujtott neki két arany karpereczet. Az egyik fekete zománczos volt, e rózsaszín betűkkel írott szóval: *Remember*; a másiknak a csatja parányi óra; akkoriban még nagy eredetiség, ma már közönséges dolog.

— Ez, felelt a fiatalember, a második karpereczre mutatva. Két okból. Először nincs rajta semmi követelő fölirat, másodsor igen kényelmes bucsuzáskor . . . Igen, igen, kaczagott jó kedvvel; mikor egy asszony unatkozik a szeretőjénél, de nem mer ránézni a fali órára, hogy menekülhet-e már tisztességgel. Ilyenkor csak átöleli a drága ember nyakát, fejét a vállára támasztja, így ni, és megnézi a keze csuklóján: hány óra van . . .

— Ez a gondolat méltó önhöz, szólt a grófné. Megérdemelné, hogy ez impertinenciákat ismételjem az előtt, a ki számára ezt a karpereczet választottam; és ismételni is fogom, megbüntetni önt, még pedig holnap reggel.

— Tillièresné? . . . kérdé Casal.

— Lám, hogy kitalálja mindjárt! vágott szavába a grófné. És ha Tillièresné? . . .

— Legyen igazságos, folytatta Raymond, és mondja el neki impertinenciáimat, de az én jelenlétemben, hogy védelmezhessem magamat.

— Ráér ön holnap délelőtt? szólt a grófné. Jöjjön el reggelire. De igyekezzék megérdemelni ezt a kitüntetést, mert igazi kitüntetés, ha önt épp e napra hívom meg.

És apróra elmondta neki barátságuk történetét. Casal azonban nem hallgatta kellő figyelemmel. Mikor Juliette másnap Candalené kis szalonjába lépett, az első ember, a kit meglátott, Raymond volt. Egy kissé csalódott volna, ha Casal nem kísérti meg

igy a felé közeledést; de nem szinlelt, mikor arca oly elégedetlen és kesernyés lett, mint midőn Raymond először látogatta meg. A kétértelmű helyzetek szolgálnak ürügygyel az ilyen ellentéteknek. Juliette lelkében lassankint, fokozatosan és mindig jóhiszeműleg annak kellett megtörténnie, hogy érdeklődvén Raymond iránt, és ragaszkodván ahhoz is, a miről azt hitte, hogy Poyannenak tartozik, az érzelmek e bonyodalmában egyszerre vonzódják e két férfihoz. De ha Casal elég naiv volt komolyan venni az indiszkrétció e néma vádját, melyet e hirtelen hidegség hangoztatott ellene, Gabrielle az egészben nem látott egyebet, mint egy kis komédiát, mely arra való, hogy elaltassa az ébredő lelkiismeretet. Közlékeny vigasztól sugárzón fogadta el Casal karját, mikor az ebédlőbe mentek. Julietteet Candale vezette. Az előkelő világban élő nők szeretik ezeket az ártatlan és szinte suttyomban rendezett kis reggeliket, melyekben minden kedves: a meghittség, a bizonyosság, hogy semmi alkalmatlan vendég nem toppan be, és valljuk meg, némileg: az állati örvendezés is — jó étvágygyal enni. Fehér foguk csakis vacsorakor szokott ilyen igazán jóízűen rágni. Reggel, mikor későn keltek, alig nyulnak a teával járó vajjas piritóshoz. Mikor este nyolcz óra felé az ebédhez jutnak, fűzőjük úgy szoritja őket, mint egy angol lovászt a vörös kabát; fáradtak, gyomrukat elrontotta az ötórás tea, a sütemény, a sokféle édesség, bántja őket a sziv vagy a hiúság százféle baja és

az ebéden, melynek már csak a menuje is megfájdítja a köszvényes ember lábaujját, alig esznek annyit, hogy idegeik egész éjfélig elbirhassák a dicsőséget. Dél tájt azonban sétáltak és szítták a boulognei erdő levegőjét. Vékony szövésű, czifrártlan angol szövetű ruhácska van rajtuk. A reggelin csak egy-két jó barát vagy barátnő van jelen — nem több, — s ilyenkor valóságos kis multság rögtönződik, főképp ha a vendég olyan, a kinek nincs egyéb mestersége, mint hogy tessék. Párisban nem reggeliz az olyan ember, a kinek dolga van; a nőknek ezért még a hideg fogolyszárny megropogtatásánál is kedvesebb dolog elrabolni azok idejét, a kiket a jóbarát hízogó czimével tüntetnek ki. Választásuk nemcsak a szerelem, de az egyszerű szeretet dolgában is meglepő, mert gyakran oly embereket szemelnek ki, a kik jelentéktelen szószátyárok és nincs egyéb érdekük, mint a jó modor és a jó szabó. Tíz közül kilencz esetben e megmagyarázhatatlan vonzódás oka az, hogy ezek a kedveltek mindig jelen vannak. Candalené főképp azért haragudott Poyannera, hogy lefoglalván Juliette szívét, egyszersmind kivonta magát az érintkezések alól. A grófnak két óhajta volt; az egyik: nem kompromittálni Tillièresnét, a másik pedig dolgozni. Ezért csaknem teljesen visszavonult a világtól. Ezért, mikor Gabrielle látta, hogy Casal szemközt ül Juliettetel a reggeliző asztalnál, nem állhatta meg, hogy ne tartson magában egy kis monológot, azzal a lélekbuvárlattal, melyről

a modern írók azt hiszik, hogy az ő találmányuk, — holott a nők évszázadok óta és természetüknél fogva kitűnnek az élni tudás és az élet megfigyelésének művészetében.

— Az én kis Julietteem erőnek erejével komolykodni akar. Szeretné elhíttetni velünk, hogy haragszik. Csakhogy, édesem, akkor nem volna szabad ily szórakozottan nézned, mikor hozzám szólsz; mert ez azt bizonyítja, hogy folyton arra figyelsz, hogy mit beszél Casal Louisval . . . Hát ha csakugyan beleszeretne ebbe az emberbe és hozzá menne? . . . Ha annak a medve Henry de Poyannenak a felesége lesz, elvesztem. Ha azonban elveszi őt Raymond, a ki úgy él, mint Louis, és mi mindnyájan, igen boldog életünk lesz . . . — Casal, azt látom, már teljesen bele van háborodva . . . Juliette csak hadd csúfolódjék. Raymond tud szólni hozzá, tud nézni rá . . . Most is beszél. Juliette felel neki. Kezd megszelidülni.

Ez a kis néma kommentár a szokott módon csapongó beszélgetést kísérte a párisi nőket érdeklő apró dolgok útvesztőjében; egymásután került szóba az auteuili lóverseny, a politika, a legujabb pör, a főzés, a színház és a legfrissebb botrány, míg végre a beszéd valamely véletlene úgy akarta, hogy Candale ezt mondja Raymondnak:

— Csodáltalak tegnap. Először láttam, hogy nem akarsz bankot adni, még pedig pedig Machaulttal szemben, a ki mindig nyer.

— Vénülök, szólt Casal vállat vonva, haragban vagyok a pikk dámával.

— Ez legalább okos caprice, jegyezte meg Gabrielle. De vajjon mikor támadt, és meddig fog tartani?

— Higyje meg a grófné, hogy nem caprice ez, válaszolt a fiatalember, épp oly őszinte egyszerűséggel, mint a hogy tegnap szavát adta. E mondást csak Juliette értette meg, és megremegett tőle egész valójában. Ha Casal kereken kijelenti előtte, hogy szereti, nem indult volna meg jobban. Egy perczre félre fordította fejét, hogy Raymond ne olvashassa ki szemeiből zavaros érzelmeit, melyek között a gyönyörűség leküzdhetetlen érzése uralkodott. Megértvén e szók igazi értelmét, a leghozzáférhetőlenebb tartózkodást kellett volna tanusítania. De épp az ellenkező történt: e percztől fogva nem tudta vele szemben használni védő maszkját. Miután Raymond meggyőzte őt, hogy már első tanácsának is mily jó hatása van, önmaga előtt mentegette magát, a mért oly gyorsan engedte közeledni. Aztán egyre jobban, végtelenül tetszett neki ez az ember, annak a személyes mágnességnek a révén, mely halomra dönt minden analizist, és igazolni látszik a tudósok rideg állítását, hogy a szerelem egyszerű természeti tünet. — Louis de Candale rég távozott a dohányzóból, hova reggeli után mentek, de a fiatal özvegy még mindig ott volt Raymond jelenlétének bűbája alatt. Annyira átengedte magát e bűbájnak, hogy

egész megdőbbsent, mikor szórakozottságból a grófnétól kapott karperecz órájára tekintett és meglátta, hogy már mennyire haladt a mutató.

— Három óra! kiáltott igazán meglepetve. Én meg kocsimat már kettőre rendeltem ide! . . . Szaladok . . .

— Én is veled szeretnék menni, szólt Gabrielle. Megvársz?

— Nagyon sajnálom, édesem, mondá Juliette a tükör előtt kalapját igazgatva, de az unokahugoméért kell mennem.

A lépcsőn lehaladtában maga is elcsodálkozott ezen az oly hirtelen kitalált új hazugságon. Miért mondta ezt, ha nem azért, mert e pillanatban nem bírta volna fájdalom nélkül tűrni Gabrielle csipkelődéseit. A titkos lelki mardosás már elhatalmasodott szívében. Mint mindig, ha távozott hazulról, az inas ma is betette a kocsiba a déli postát. Három levél volt közte; egyik Poyannetól. Tillièresné sokáig nézegette a boritékot, mielőtt fölszakította volna. Az az érzése támadt, szinte elviselhetetlen mértékben, hogy igen rosszul viselte magát távollevő barátjával szemben. E lelkifurdalás hirtelen hatása alatt maga elé képzelte Henryt besançoni számkivetésében, a mint kikerülve a politika lázas harcaiból, asztalánál ül és ír neki, hogy megüditse lelkét kedves emlékezetével. Egyszerre föltámadt benne az a régi, gyöngéd csodálat, mely a nemes szónokhoz fűzte. Keze reszketett, mikor fölszakította a bori-

téket. Ha e sorok között forró szerelmes kitörést talál, e rövid lelki válság közepett talán annyi erőre tehet szert, hogy egyszerre meghátrál. Érzelmi életünk legdöntőbb pillanatai azok, mikor az indulat sokkal élénkebben fog el bennünket, semhogy természetét illetőleg távedhetnénk; de azért még nem fojtott el bennünk minden kétséget. A grófnak azonban épp az az ötlete volt, hogy vidám levelet ír kedvesének. Nem rezgett benne egyetlen szó, mely Juliette már beteg lelkét meghathatta volna. Mily félreértésekkel jár a távollét! Mely kegyetlen, jóvátehetetlen nehezteléseket visznek és hoznak e papírosok, melyekre nem tudjuk, nem merjük oda ontani szerelmünk minden vérét és minden könyét! Több napos távollét után írni annak az asszonynak, a kit szeretünk, annyi mint beszélni hozzá, de nem látni a szemét; — szavakat mondani, melyekről nem tudjuk, micsoda viszhangot kelt a bálványozott teremtésben, és a melyek olykor örökre elvesztenek bennünket; — mert nem érezzük őt érzeni! Elolvassa levelünket és azt mondja, a mit most Juliette is mondott: »Hogy megváltozott!« Ez nem volt igaz; és azt hinni, hogy igaz, igen veszedelmes volt abban a pillanatban, mikor a legbölcsebben elrendezett csábítás vette őt körül.

Hogy ne legyünk igazságtalanok e kedves és többnyire oly okos asszony iránt, el kell mondanunk, hogy Raymond az alatt az egynéhány hét alatt, mig

Poyanne visszatért, a legtökéletesebb tapintattal viselte magát. Még ha a legpontosabban értesült volna is Tillièresné mostani egyedülvalóságáról, nem fejthetett volna ki több finom ravaszságot. Holott ez a tapintat és ravaszság nem volt kiszámított. Raymond egyszerűen saját érzelmei őszinteségének engedte át magát. És ez volt Juliettere nézve az igazi veszedelem: a fiatalember természetesen és érzelmei szerint bánt úgy vele, mintha a legagya-furtabb diplomataság vezetné. Elaljasító életmódja közepett is elég nemes természet, elég művészileg érző ember maradt, hogy gyönyörüségét lelje a reá nézve egészen új vonzódásban, az önzés erőszakosságai nélkül, mely az asszonyok gyanakvását azonnal felkölti. Mint akkor este, az operából kijövet, mondta azon az erős kifejezésű, durva nyelven, melyet most már Julietteről szólva nem használt többé: »meg volt csipve«. Mikor a hivatásszerű viveur, a ki sokat élt vissza a szerelemmel, végre igazán szerelmes lesz egy becsületes vagy becsületesnek vélt asszonyba, mintegy megfiatalodik, az ifjuság mánora új emberré teszi őt és különös érdeklődéssel vonzódik a nőhöz, a kit a leggyöngédebb hizelgéssel vesz körül. Alig van tünemény, mely jobban megmutatná, hogyan oltja bennünk a szerelem, mint egy ó-kori bölcs oly szépen mondja, az új állatot a szokott állatba; mert szeretni nem egyéb, mint mássá lenni és legalább egy időre szakítani saját multjával, karakterével, eszméivel és egész valójával.

A fejen kezdődik ez a megifjodás, mely, mint minden tartós vagy mulékony változás, az értelem általános törvényében gyökeredzik. Képzeldésünk a mi erkölcsünk. Mikor a parázna egy asszonynyal foglalkozik, épp oly részletesen látja maga előtt, mint valami trágár könyv képein, hogyan fogja magát megadni és mily gyönyörűség fog kinálkozni mellette. Casal az első este a vétek szakértőjének szemével nézte Tillièresnét, gondolatában levéve róla ruháját és becsülgetve őt, mint valami czédát. A második találkozáskor már lehetetlennek érezte, hogy ily durvasággal illesse őt gondolatában, — és ez a lehetetlenség egyre nőtt, mentől többször találkoztak. Mert Casal módját ejtette, hogy gyakran lássa Julietteet, hol Candalenál, hol a színházban, hol pedig a rue Matignonban. Főképp itt, az elfakult kárpitu kis szalomban, négy szemközt érezte, hogyan egyesül benne a szenvedélyes kívánság és a föltétlen tisztelet, melyet Tillièresné szinte rögtön ébresztett maga iránt. Juliette bájos, de egyszersmind tartózkodó üdvözlése, a mozdulat, melylyel kézímunkája után nyult, mikor leültette, beszédének első hangja mind csak arra való volt, hogy végét vesse az előbbi beszélgetésben már megszerzett bizalmasságnak, és az új csevegés fele mindig az elveszett tér visszahódításában telt el. És Juliettenek, mikor így félig engedett már, szemében mégis benne volt a megvívhatatlanság és hozzáférhetetlenség fénye, ez a tisztaság, mely nem türi meg a legkevésbé merész szót sem és az a nagy érzé-

kenység, mely megérteti, hogy minden csekélység sérti őt; ez pedig a legbiztosabb védelem egy igazán szerelmes lélekkel szemben. Ilyen a törékeny szirmu virág, melyet nem mer leszakítani a kéz és Casal e hatás révén csakhamar megszokta, hogy e látogatásokon ne élvezzen egyebet, mint e nő jelenlétét s aztán kint az utcán gondolkozzék e magányos teremtsérről.

— Hogy velem eshetett meg ilyen, töprenkedett magában, velem, a ki mindig csúfolódtam, ha egy-egy pajtásom asszonyba botlott! . . . Csakhogy ez az asszony nem olyan mint a többi . . .

Aztán mintha fölülkerekedett volna benne az ész, így folytatta:

— Mindenki ezt mondja . . .

Majd egy kis habozás után így végezte:

— Nem, ez egyszer nem csalódom; ez az asszony csakugyan páratlan a világon.

Aztán belemélyedt a szerelmesek szokott foglalkozásába, mely a világ teremtése óta nem egyéb, mint a legaprólékosabb dolgokkal bebizonyítani önmaga előtt, hogy szive választottja különb minden más nőnél. Ez meglehetősen izetlen dolog volt olyan embertől, a ki már elfásult minden gyönyörűség iránt. De az, a mi e benső regény mámorának különös ingert adott, az épp az volt, hogy az ilyen érzelmekre nézve a lehető legkedvezőtlenebb létföl-tételek között történt. Raymond, folytatva rendes életét a pajtások között, a klubban és a sport vilá-

gában, csakhamar szerfölött erőt vett rajta a megkettőzött életnek az az érzése, mely a személynek valóságos megsokszorozódása és minden titkolt viszonynak, még a legártatlanabbnak is, költőiséget ad. Egyébiránt ha vaktában kiválasztunk egy napot az ő új életéből és részletesen lerajzoljuk, mint egy-néhány hét óta folyó életének típusát, minden analízisnél jobban mutathatjuk ki e szenvedély mivoltát, mely az idővel nőttön-nőtt és a minden érzelmekkel ellenkező szokások szinfala mögött egyre jobban kifejlődött.

. . . Már egy hónap telt el azóta, hogy Casal félénken engedelmet kért a látogatásra. Reggel tíz óra van. A fiatalember toilettejét végzi öltözőszobájában. A híres csizma-könyvtár előtt egy kis asztalon, nyitott ékszertokban van a gyöngy-collier, melyet Christine Anroux a szakítás alkalmából utolsó ajándokul kap. Ez a szegény színésznő Casalra nézve annyira türhetetlenné vált, hogy végre elhatározta, hogy menekül tőle; elhatározta ő, a ki azt szokta mondani: »Én sohasem szakítottam semmi asszonnyal. Megtartom valamennyit.« Egy hintaszékben Herbert Bohun ringatózik, a ki azért jött, hogy kilovagoljon vele. A gyürött képü, sok öklözésre mutató vállú angol, a ki korhelysége mellett is athléta maradt, lovagostora hegyével a szőnyeget verdesi és kivételképen beszél, a mi rendesen nem szokása délelőtt. Telegramm-stilusban mondja el a tegnapi est történetét:

— Kitünő ebéd, Machaultnál . . . Mikor asztalhoz ültünk, nem adtam volna a szomszúságomat húsz font sterlingért . . . Fehér Château-Margaux, igen ajánlatos; azután kitünő 69-iki Latour; pezsgő, de nagyon édes volt; majd pompás vörös Porto . . . Aztán Phillips. Vártalak . . . Üldöz a szerencsétlenség. Nem tudtam berúgni még a whiskytől sem.

Raymond öltözőasztala előtt ülve mosolyog magában, míg éjszakai csalódását így panaszolja el az alkohol e rettenetes maniakusa, a ki arról híres, hogy egyszer Indiában földinduláskor elesve az utcán, azt mondta: »Nem is hittem volna, hogy így be vagyok állítva . . .« Casal visszaképzeli magát Tillièresné szalonjába, hol abban az órában, mikor őt Herbert Phillipsnél várta, Gabrielleel és Juliettel beszélgetett. Miről? Már csak arra emlékszik, hogy a marquisé ugyanazt a fekete csipkével fődött rózsaszín moire ruhát viselte, a melyet első találkozásuk estéjén.

— Már egy hét óta mindig nélküled kell ellennem, mondja Herbert. Ugy-e valami új bourgeoisie, mi? . . .

— Bizony Isten, nem, feleli Casal. Fáradt voltam, már tizenegy órakor lefeküdtem.

— Ez használ neked. Kitünő színben vagy, a szemed élénk, kondicziód kifogástalan. Nos, elkészültél?

Az igaz, hogy Casal évek óta nem volt olyan szép legény, mint most; és a fizikai élet érzése

sohasem volt erősebb benne. Az előkelő félvilág hölgyei, a kik e tavaszi reggelen a boulognei erdő nagy fasorában sétáltak, rendre ezt mondták, mikor Herbert lorddal ellovagolt mellettük:

— Bámulatós, hogy ez a Casal mindig huszonöt esztendő!

Mikor a korhelyek megifjodnak a regényes szerelemtől, a változásnak van egy másik és hatalmasabb oka is, mely látszólag ellenkezik a regényességgel és abban rejlik, hogy a zabolátlanok egyszerre félbeszakították kicsapongásaikat. Fiziológiájukban valami rendkívüli lábbadozásforma történik. A mindennapi mulatságuk emésztő fáradtságát az erőssel való gazdálkodás váltja föl, mely megújítja az ember minden energiáját; és — hogyan tud csúfolódni a természet! — a megújított ember ezt a másodvirágzást legtöbbször szívének tulajdonítja. Casal soha sem lovagolt örömeztőbb, mint most; és pedig nem a jámbor Boscardon, hanem legszilajabb lován: a Téméraireen, (apja Roméo, anyja Fichue-Rosse). És mikor a két jó barát visszatér Casalhoz reggelizni, csakis a háziúr eszik jó étvágygyal, míg a részeges ember alig nyúl a kitünő ételekhez, melyeket Raymondnak atyjától öröklött művész-szakácsa készített. A fiatalember vidámságának azonban más nemesebb oka is van, mint az erő és az egészség brutális virulása. Tegnap elleste Tillièresné egy futólag kiejtett szavát, hogy el akar menni a rue de la Paix egyik boltjába. Tüstént

föltette magában, hogy meglesi a marquisné kocsiját, melyet már oly jól ismert. Az ilyes diákos dolgokban való kedvtelés a legcsalhatatlanabb jele annak, mikor egy harminczöt évesnél idősebb ember szerelmes; főkép mikor ez az ember ama higgadt pozitivizmus szerint él, mely épp oly szükséges a nagy kicsapongásokhoz, mint a pénzvilág ügyeihez és a politikához. Így történt, hogy Raymond föl s alá sétál a place Vendôme és az avenue de l'Opéra között, mint egy urhatnám vidéki és pillantásával végigkutat minden boltot. Szive egyre sebesebben dobog; meglátta Julietteet egy kirakat üvegén át. Bemegy a kereskedésbe és mikor üdvözli, olyan zavart, mint egy kópéságon ért diák. De mikor látja, hogy Tillièresné nem haragszik, gyermekes boldogsággal kíséri ki kocsijáig és ezt a boldogságot érzi aztán egész délelőtt. Mikor a körben vív, a nagy szakértők csodálhatják művészetét, a higienisták bírálhatják szertelen testgyakorlatait, a vörös divánokon vívó öltözetükben heverő vendégek pedig folytathatják szokott vitájukat a francia és az olasz módszerről; ő nem gondol egyébre, mint egy szőke fejre, mely bucsut intett neki a kocsi ablakából és még este is csak rá fog gondolni Arcolenénál, hol majd soká késik abban a reményben, hogy talán majd megláthatja azt a szőke fejet és a két szemet, — mely oly édes, hogy megőrjit, oly tartózkodó és oly átható, hogy a vallomás szélén mindig megállit! Juliette azonban nem jön el Arcolenéhez és Ray-

mond, a helyett, hogy Phillipsnél vagy a klubban keresne vigasztalást, egyedül haza megy, így elmélkedve magában:

— Én mégis nagyon naiv vagyok egy kicsit . . . Két eshetőség van: ez az asszony vagy kaczer, vagy érdeklődik irántam. Mindkét esetben tenni kellene. Ezt minden este elmondom magamban, de aztán másnap megint csak elbüvöl az a szép két szem. Nem ismerem magamra. De elvégre is sohasem találtam ehhez fogható nőt . . . Jelenlétében igazi gyermek vagyok. De vajjon, ha nem tetszeném neki, elfogadna-e hetenkint háromszor-négyszer? Tudta, hogy ma este a hercegnénél leszek; füle hallatára hívtak meg; miért nem jött el hát? . . . Ma valami szomorúság, szenvedés látszott a szemében. Én kémleltem életét és nincs benne semmi, még csak árnyéka sem valami szerelmes históriának . . . Miért húzódozik hát így szüntelen, mintha egy gondolat ellen küzdene. Mi lehet az a gondolat? Ejj, igen egyszerű a dolog. Szeret engem, és nem akar szeretni. Aludjunk egyet rá.

. . . Igen. Mi lehet az a gondolat? És Raymond elalszik e kérdésen, a melyre a nők alapos ismereténél fogva ezt a jólesőn megnyugtató választ merte adni. Nem csalódik, mikor így magyarázza a Tillièresné viseletében mutatkozó bizonytalanságot; de csalódik, mikor azt hiszi, hogy Juliette szívében e zürzavar, e váltakozó vonzódás és húzódozás oka

a vallásos érzelem, a társadalmi álláshoz való ragaszkodás, a tragikus végű férj emléke és az ő iránta való bizalmatlanság. Ez a gondolat, mely egyre jobban elhatalmasodik az akarata ellenére erre a lassú lejtőre került szivben, nem egyéb, mint az, hogy Poyanne visszaérkezése óráról-órára, perczről-perczre közeledik . . . Még két hét, még tiz nap, még öt nap és itt lesz, és meg kell neki magyarázni, hogyan ajándékozhatta meg bizalmával ezt az új embert, — ráadásul még *milyen* új embert! — a kinek nevét egyszer sem említette leveleiben. Végre annyi habozás, annyi halogatás, annyi ártatlan és bünös gyöngeség után már nincs hátra csak két nap, aztán csak egy nap, majd csak egy-néhány óra.

Óh mily keservesen telnek el azok az utolsó órák, mikor a félő várakozás oly kegyetlenül elegyedik a lelkimardosással a miatt, a mit már nem is tudja, hogyan követhetett el! Oly csekély dolog lenne ez a másakra nézve is, magára nézve is, ha szólt volna! . . . Holnap Henry abban a kis szalonban lesz, a hol ma Casal volt. Mit fog neki mondani? Miért sejtette e nehézségeket már az első este? És ha sejtette, miért engedte a dolgokat e válságig fejlődni? . . . Ha megmondja az igazságot Poyannének, miként részletezheti apróra az érzelmeket, melyek e lépésre vitték? Tudta, hogy mindez bántani fogja Henryt; hát hogyan számolhasson be

most szívének e viszontagságaival? És ismeri-e mindet apróra? Bele mer-e tekinteni lelkébe szokott őszinteségével? Nem mer. Félt, hogy fölfedez ott valamit, a miről *tudja*, hogy ott van. Ha mindent elhallgat, remélheti-e, hogy kedvese majd nem fogja megtudni, hogy Casal jár hozzá, — ha nem is mint Avançon, Miraut és még egynéhányan, de csaknem rendesen. »Kedvese . . .« ismételteti magában e szót, mintha több hét óta kihalt lelkiismeretét föltámasztotta volna e helyzet, mely életének veszélyes titka és döntő koczkára tétele. Igyekszik összeszedni gondolatait, hogy legalább megértse, mely befolyás alatt engedte így mulni a napokat, melyek végre összekavarodtak és oda vitték őt, a hol most van. Hiába vigasztalja magát azzal, hogy e természetfölötti gyorsasággal eltelt napok alatt Raymond nem ejtett ki egy olyan szót, a melyet ne hallhatott volna meg akár Poyanne is; — hiába bizonyítgatja, hogy e fiatal emberrel való összeköttetése csupán egynéhány ártatlan látogatás és hivatalos találkozás a színházban vagy Candalenénál; — hiába állítja, hogy egy pillanatra sem lépte át a jogokat, melyek őt mint független asszonyt megilletik; hiába kényszeríti elméjébe azt a gondolatot, hogy csak jótékonytságot akart cselekedni, mikor elfogadta ezt az embert, kit oly balul ítélnék meg: — az ilyen áltató lelkiismereti paradoxok egyszeriben semmivé válnak azzal a tudattal szemben, hogy Henrynek meg kell mondani a dolgot. Miért oly fájdalmas hát e vára-

kozás? Juliette ágyban fekvé, a legkegyetlenebb lelki tusakodás közepett várja egész délelőtt annak visszatértét, a kinek örökre odaadta magát . . . A zárt szoba ablakkárpitjain alig szűrődik be egy sugár. Az asszony homloka lüktet a migrainetől és nyitott szemmel néz . . . Mit néz? És mely vihar féktelenkedik háborgó lelkiismeretében? Kopognak az ajtón, halkán, de azért mégis igen hallatszik a nagy csöndességben. Juliette összerázkódik. Gabrielle jön. Nançaynétól hallotta, hogy Henry de Poyanne visszatér, és hogy barátnőjének migraineje van; azért sietett hozzá. A kis grófné leül az ágy mellé. Megfogja Juliette forró kezét és a kíváncsiság amaz ösztönével, mely még a legjobb barátnók sajnálkozásába is belevegyül, ezt kérdi:

— Hát Poyanne megérkezik holnap?

— Meg, felel Tillièresné elhaló hangon.

— De ugy-e egy kicsit féltékenykedni fog barátunkra? folytatja Candalené közelebb simulva hozzá.

— Jaj, hallgass! mondja Juliette, erősebben szoritva Gabrielle kezét. Ne is juttasd eszembe.

— Lám, ez a te bajod; ilyen gyermekes aggodalmak emésztenek. Mintha nem volna szabad azzal megismerkedned, a kivel neked tetszik . . . Szabad hozzád ugy szólnom, mintha a testvérem volnál? Raymond igen tetszik neked; és szabad még más valamit is mondanom? A mit különben jól tudsz magad is . . .

— Nem, hallgass, szól Tillièresné fölegyenesedve és zavartan pillantva barátnőjére. Nem akarlak hallani.

— De hát édesem, folytatja Gabrielle, ki e kimagyarázhatatlan zavarodás láttára eltökéli, hogy nagy dolgot pendit meg, — miért ne mehetnél hozzá feleségül?

— Feleségül menni hozzá? kiáltja Juliette fájdalmas hangon; hiszen az lehetetlenség, lelkem, tiszta lehetetlenség!

— Ugyan miért?

— Mert nem vagyok szabad, felel a szerencsétlen teremtés és visszahanyatlik vánkosaira; aztán zokogva tárja ki titkolt kinokkal teli szivét a valóságban, melyet Candalené is sirva hallgat. A hű szent, meghallván, hogy legjobb barátnőjének kedvese van, a kit olyan jól el tudott titkolni, nem mondja azt, a mit ez esetben száz asszony közül kilenczvenkilencz mondana: »Nagyon ostoba voltam.« Nem haragszik Juliettere, a miért éveken át ámitotta, hogy kicsoda Poyanne az ő életében. A kis grófné sokkal mélyebben tud érezni, sem hogy ily silányságig aljasodjék. Csak elrémül azon, hogy mily borzasztó játékot játszott, mikor Casalt így összeboronálta Tillièresnével. Iszonyodik attól, a mit cselekedett, mert most már egy pillanatig sem lehet kétsége. Tisztán látja, hogy Juliette nem mer olvasni saját szivében, hogy szenvedélyes szerelemre kezd lobbanni Raymond iránt; és mindezt

akkor kell megtudnia, mikor arról értesül, hogy barátnőjének Henryval viszonya van.

— Szegény, szegény lelkem! nyögi, összecsókolva Julietteet; aztán aggodalmasan kérdi: És mi tévő léssz most?

— Jaj, tudom is én, felel Tillièresné kétségbeesetten.

(Vége az első kötetnek.)

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

KÖTELES PÉLDÁNY
A MAGY. NEMZETI MÚZEUM RÉSZÉRE

OSZ